

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HASAN ALİ YÜCEL’İN MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI DÖNEMİNDE
ORTAÖĞRETİMDE
GERÇEKLEŞTİRİLEN TARİH EĞİTİMİ**

İBRAHİM TAŞKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EKİM - 2019**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**HASAN ALİ YÜCEL'İN MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI DÖNEMİNDE
ORTAÖĞRETİMDE
GERÇEKLEŞTİRİLEN TARİH EĞİTİMİ**

**DANIŞMAN : Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞAVKILI
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN
JÜRİ : Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI**

İbrahim TAŞKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
EKİM - 2019**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HASAN ALİ YÜCEL’İN MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI DÖNEMİNDE ORTAÖĞRETİMDE
GERÇEKLEŞTİRİLEN TARİH EĞİTİMİ**

İbrahim TAŞKIN

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Cengiz ŞAVKILI

Yıl : 2019, Sayfa: 90+IX

Jüri : Dr. Öğr.Üyesi Cengiz ŞAVKILI (Başkan)
: Dr. Öğr. Üyesi Erhan ALPASLAN (Üye)
: Dr. Öğr .Üyesi İsa KALAYCI (Üye)

Tek parti rejiminin son Milli Eğitim Bakanı olarak 1938-1946 yılları arasında 7 yıl 7 ay gibi uzun bir süre Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün desteği ile kültürel alanda ve eğitim alanında birçok yeniliğe imza atmış, felsefe, edebiyat ve sanat alanında klasikleşmiş eserlerin tercüme edilmesine yönelik olarak sistemli ve esaslı çalışmaların yanı sıra konservatuvar kurulması, Türkiye’deki neşir çalışmalarının geliştirilmesi, kurulmasından kapatılmasına kadar tartışmalara ve eleştirilere neden olan ve sonrasında çok ses getiren köy enstitülerinin açılması Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirilmiştir.

Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde eğitim ve kültür politikasında hümanizma telakkisi etkisini göstermeye başlamış, bu anlayış Türk hümanizması olarak karşılığını bulmuştur. Türk Hümanizması, Yücel’in bakanlığı dönemine kadar yapılması planlanan veya yapılmaya başlanan düzenli, şümullü ve her birinin bir diğerini tamamlayacak şekilde faaliyete geçirildiği bir dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemde 1930’lu yıllardan itibaren başlayan tercüme ve neşriyat çalışmaları, birbirini tamamlayan bu bütüncül düşüncenin en somut göstergesi olarak ifade edilebilir.

Millî Şef İsmet İnönü, kalkınmayı bir kültür politikası olarak görmüş, eğitim ve kültür politikasında hümanist eksenli anlayışın bir yansıması olarak Avrupa uygarlığına ulaşmanın eski Yunan’ın temel alınarak olabileceği fikri kabul edilmiş, buna bağlı olarak Yunan ve Roma tarih ve uygarlığına ait konuların

ortaöğretim tarih ders programlarında yoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu dönemde Atatürk'ün “millî-millîlik” eksenli politikası geri plana itilmiş, “hümanizma” telakkisi ön plana çıkmıştır. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde ortaöğretimde tarih eğitimini kapsayan bu araştırmanın çalışma alanı; Yücel'in bakanlığı döneminde ortaokul ve liselerde tarih eğitimi, tarih ders çizelge ve programları, kongre ve şûralar ile köy enstitülerinin çalışmaları ve kapatılmaları ile sınırlandırılmıştır.

Sonuçta eğitim alanındaki gelişmenin eski Yunan'a inerek gerçekleşeceği, Avrupa'nın eski Yunan'a dayanarak geliştiği, buna bağlı olarak hümanizm anlayışının kültürel ve eğitim alanlarında etkili olduğu ve Türk Hümanizması olarak karşılığını bulduğu, buna bağlı olarak ortaöğretimde tarih derslerinde hümanizm anlayışının etkisiyle Yunan ve Roma derslerinin ağırlıklarının artırıldığı ve dolayısıyla ayrıntılı olarak işlendiği, buna karşılık Türk tarihi derslerinin daha az ve genel bir perspektifle öğrenciye gösterildiği görülmüştür. Bu dönemde klasiklerin tercümesinden neşir faaliyetlerine, klasik dil eğitimi veren okulların açılmasına, Ankara Üniversitenin kurumlaşmasına, özellikle Yücel ile özdeşleşmiş olan köy enstitülerine, Yücel'in kendi eserleri ve günlük gazete yazılarına varıncaya kadar birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir.

Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı döneminde önemli çalışmalara imza atmıştır. Hümanizm anlayışı, tepkilerin artmasıyla birlikte 1946 yılından itibaren CHP tarafından da terk edilmiş, 1950'li senelerden başlayarak tekrar ortaokul ve liselerde Türk tarihine ait ders ağırlığı arttırılmaya başlanılmış, sonraki senelerde de Tarih öğretiminde Türk tarihi arttırılarak devam ettirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Ali Yücel, Ortaöğretimde Tarih Eğitimi, Hümanizm, Türk Hümanizmi,

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF HISTORY

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE EDUCATION OF HISTORY REALIZED IN
SECONDARY EDUCATION DURING TO MINISTRY
OF HASAN ALİ YÜCEL**

İbrahim TAŞKIN

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI

Year : 2019, Pages: 90+IX

Jury : Assist. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Chairperson)
: Assist. Prof. Dr. Erhan ALPASLAN (Member)
: Assist. Prof. Dr. İsa KALAYCI (Member)

Hasan Ali Yücel, who served as Minister of National Education for a period of 7 years and 7 months between 1938 and 1946 as The Last Minister of National Education of the single party regime, has made many innovations in the cultural and educational field with the support of President İsmet İnönü, and has established a conservatory in addition to systematic and, the opening of the village institutes, which caused controversy and criticism from its establishment until its closure, was carried out during Yücel's Ministry of National Education.

During Hasan Ali Yücel's Ministry of National Education, the concept of humanism began to show its effect in education and Culture Policy, and this understanding has found its value as Turkish humanism. Turkish Humanism can be expressed as a period in which the period of the Ministry of Yücel was planned or started to be carried out in order to complete one another, and each was put into operation in such a way as to complement the other. In this period, the translation and publishing works that started from the 1930s can be expressed as the most concrete indication of this complementary holistic thought.

National chief İsmet İnönü was seen as a cultural policy development, education and culture in the politics of the humanist approach is a reflection of the axes of ancient Greece to European civilization could be accepted based on the idea that, accordingly, the subjects of history and civilization Greek and Roman history, it was seen that the intensity of secondary school curriculum. In this period, Atatürk's "National-national" axis policy was pushed back and the "humanism" concept came to the fore. The scope of this research, which covers history education in secondary education during Hasan Ali Yücel's Ministry of

National Education, was limited to history education in secondary schools and high schools during Yücel's Ministry, history lesson schedules and programs, Congress and councils, and village institutes.

As a result, the development in the field of Education will come down to ancient Greece, Europe has developed based on Ancient Greece, accordingly, the understanding of humanism is effective in cultural and educational fields and has found its value as Turkish Humanism, accordingly, the weight of Greek and Roman lessons has been increased with the influence of humanism in history courses in secondary education, and therefore, It has been observed that Turkish humanism has gained its value, that the Greek and Roman classes have been increased in weight and thus processed in detail by the influence of humanism in the history courses in secondary education, and that Turkish history courses have been shown to the student with a lesser and general perspective. During this period, many activities were carried out, from the translation of classics to the activities of neşir, the opening of schools providing classical language education, the institutionalization of Ankara University, especially the village institutes identified with Yücel, Yücel's own works and daily newspaper articles.

Hasan Ali Yücel has done important work during the period of the Ministry of National Education. The concept of humanism has been abandoned by the CHP since 1946, with the increase of reactions, and the weight of Turkish history lessons has been increased in secondary schools and high schools since the 1950s, and Turkish history has been increased in history teaching in the following years.

Key Words: Hasan Ali Yücel, History Education In Secondary Education, Humanism, Turkish Humanism,

ÖN SÖZ

İki büyük dünya savaşının yıkıcı etkisinden sonra insanların barış içerisinde yaşama bilincinin oluşmasıyla birlikte tarih eğitiminin bu noktada görev üstlenmesi beklentisi ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanlığın ve devletlerin barış içerisinde yaşaması gerektiğine inanarak dünya barışı anlayışına sahip olan Atatürk, genç Türkiye Cumhuriyeti'nde topluma millet olma bilincini aşlamak, bu bilinçle devletine bağlı, inkılapları kabullenen, Türk Tarih Tezi ekseninde bir millet oluşturabilmek amacıyla tarih eğitimi önemli bir argüman olarak kullanılmıştır.

Tezimizin konusu olan Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde ortaokul ve liselerdeki tarih eğitimi incelendiğinde, Atatürk'ün millî-millîlik eksenli politikasından uzaklaşılarak, hümanizm eksenli bir politikaya geçilmiştir. Ülke kalkınması kültürel bir faaliyet olarak düşünülmüş, bunun yolu ise Avrupa medeniyetine yaklaşmak, daha da ötesi Avrupa medeniyetinin temelini oluşturduğu düşünülen eski Yunan medeniyetine inmek fikri üzerinde durulmuştur.

Bu bağlamda Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde ortaokul ve liselerdeki tarih müfredat programlarındaki Yunan ve Roma medeniyetine ait derslere Türk tarihi ile ilgili derslere nazaran daha fazla yer verilmiş, eski Yunan eserlerinden çok sayıda çeviri yapılmıştır.

Tezimizin ilk kısmına giriş yapılmış ve Osmanlı Devleti'nin son döneminden Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar tarih ve tarih eğitimi hususlarından bahsedilmiş, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, araştırma metodu, konuyla ilgili araştırmalar ve sınırlılıklar üzerinde durulmuştur.

İkinci kısımda Hasan Ali Yücel'in özgeçmişi, kişiliği ve Milli Eğitim Bakanlığı dönemindeki çalışmalar, yenilikler; eğitim teşkilatı, ilköğretim meselesi, köy enstitülerinin amaçları, kurulmaları, çalışmaları ve kapatılmaları ile Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Yine bu kısımda Yücel'in bakanlığı dönemindeki şûra ve kongreler tarih eğitimi bağlamında ele alınmıştır.

Üçüncü kısımda Türk Tarih Tezi ile Atatürk dönemi ortaöğretimde 1924-1929 arası müfredat ile 1930-1938 yılları arası müfredata değinilmiştir. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde ortaöğretim tarih eğitiminde millî anlayıştan hümanizma anlayışına geçiş, ortaokul ve lise kitapları, müfredat programları, ders konuları, tablolar ve hümanizma anlayışının ortaöğretimdeki tarih eğitimi müfredatına etkisi incelenmiş, Atatürk dönemi ve Hasan Ali Yücel dönemi ortaöğretimdeki tarih eğitimi değerlendirilmiştir.

Bu çalışma süresince her türlü yardım ve yönlendirmelerinden faydalandığım değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Cengiz ŞAVKILI'ya, bu çalışmamda bana yardımcı olan değerli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi İsa KALAYCI, Dr. Öğretim Üyesi Erhan ALPASLAN ve Araştırma Görevlisi Tülay AYDIN'a, her zaman desteğini hissettiğim sevgili eşime teşekkür etmeyi borç bilirim.

İbrahim TAŞKIN
Ekim - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	4
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Varsayımlar	5
1.5. Araştırma Metodu	5
1.6. Konuyla İlgili Araştırmalar	5
1.7. Sınırlılıklar	5
2. HASAN ALİ YÜCEL’İN ÖZGEÇMİŞİ, KİŞİLİĞİ VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI DÖNEMİNDEKİ ÇALIŞMALARI	6
2.1. Hasan Ali Yücel’in Özgeçmişi	6
2.2. Hasan Ali Yücel’in Kişiliği.....	8
2.3. Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Yapılan Çalışmalar, Yenilikler	10
2.3.1. Eğitim Teşkilatı.....	11
2.3.2. İlköğretim Meselesi.....	12
2.4. Köy Enstitüleri	13
2.4.1. Köy Enstitülerine Doğru	13
2.4.2. Köy Enstitülerinin Amaçları ve Kurulmaları.....	14
2.4.3. Köy Enstitülerinin Programları ve Çalışmaları.....	16
2.4.4. Köy Enstitülerinin Kapatılması.....	17
2.4.5. Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi.....	20
2.5. Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Şûralar, Kongreler.....	21
2.5.1. Türk Neşriyat Kongresi (2-5 Mayıs 1939).....	21
2.5.2. Birinci Milli Eğitim Şûrası (17-22 Temmuz 1939)	22
2.5.2.1. Neşriyat Komisyonu	23
2.5.2.2. Ortaöğretim Komisyonu	24
2.5.3. İkinci Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943)	25
2.5.3.1. İkinci Milli Eğitim Şûrası Genel Kurul Çalışmaları.....	27
2.5.3.2. Tarih Komisyonu: Ortaokul ve Lise Tarih Kitapları	27
2.5.3.3. Öğretim ve Öğretmen Sorunları	30
2.5.3.4. Tarih Öğretiminin Yardımcı Araçları.....	30
2.5.3.4.1. Synchronik Tarih Tabloları	30
2.5.3.4.2. Tarih Atlası Kullanımı.....	31
2.5.3.4.3. Resim Koleksiyonu, Projeksiyon ve Diğer Araçlar.....	31
2.5.3.5. İkinci Milli Eğitim Şûrasında Alınan Kararlar	32
2.6. Üçüncü Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943).....	33
3. HASAN ALİ YÜCEL’İN MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI DÖNEMİNDE ORTAÖĞRETİMDE TARİH EĞİTİMİ	42
3.1. Atatürk Dönemi Tarih Çalışmaları ve Tarih Eğitimi (1923-1938)	42

3.1.1. Türk Tarih Tezi	43
3.1.1.1. Türk Tarih Tezi Bağlamında Atatürk ve Macarlar	45
3.1.1.2. Türk Tarih Tezi'nin Tiyatro Eserlerine Yansıması	46
3.1.1.3. Türk Tarih Tezi Bağlamında I. Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)	47
3.1.1.4. Atatürk Dönemi Tarih Eğitimi ve Türk Tarih Tezi'nin Tarih Eğitimine Etkisi	48
3.1.2. 1924-1929 Yılları Arası Dönem Tarih Eğitimi ve Müfredatı	48
3.1.3. 1930-1938 Yılları Arası Dönem Tarih Eğitimi ve Müfredatı	51
3.2. Atatürk'ün Milli Tarih Anlayışından Vazgeçilmesi ve Kültürel Hürmanistlik Anlayışa Geçiş	52
3.2.1. Türk Tarih Tezi Bağlamında Millîleşme	52
3.2.2. Türk Tarih Tezi ve Millîleşme Sonrası Hürmanizma Dönemi.....	53
3.3. Hasan Ali Yücel'i Milli Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Tarih Eğitimi (1938- 1946)	54
3.3.1. Hasan Ali Yücel'in Tarihe Yaklaşımı.....	56
3.3.2. Ortaokul Müfredat Programları	58
3.3.2.1. 1938-1946 Yılları Arası Dönem Ortaokul Müfredat Ders ve Konuları.....	60
3.3.3. Lise Müfredat Programları.....	65
3.3.3.1. 1938-1946 Yılları Arası Dönem Lise Müfredat, Ders ve Konuları	66
3.3.4. Ortaokul ve Liselere Ait Ders Kitapları.....	70
3.3.4.1. Tarih El Kitabı, Ortaokul ve Lise Olgunluk Sınavlarına Hazırlık (1938)	70
3.3.4.2. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1939).....	70
3.3.4.3. İmtihan ve Müzakere Hazırlıkları İçin Orta 3 ve Lise 3 Tarih Hulâsa ve El Kitabı (1940-1941).....	71
3.3.4.4. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1941).....	71
3.3.4.5. Tarih Hulâsa ve El Kitabı, Lise ve Orta II Ders Kitabı (1941-1942)	71
3.3.4.6. Ortaokul İçin Tarih III Ders Kitabı (1943).....	71
3.3.4.7. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1945).....	72
3.3.4.8. Orta Okul İçin Tarih II Ders Kitabı (1945)	72
3.3.4.9. Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I (1946)	72
3.3.5. Köy Enstitülerinin TBMM'ye Yansımaları ile Tarih Eğitimi	73
3.3.5.1. Köy Enstitüleri'nde Tarih Eğitimi.....	77
3.3.6. Atatürk Dönemi ve Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Ortaöğretimdeki Tarih Eğitimlerinin Değerlendirilmesi	78
SONUÇ VE TARTIŞMA	81
KAYNAKÇA.....	84
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. 1938-1949 Yılları Arasında Uygulanan Ortaokul Programına Göre Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	59
Tablo 3.2. 1937-1938 Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi	61
Tablo 3.3. 1939 Tarihli Ortaokul “Tarih III” Ders Kitabında Konuların Dağılımı	64
Tablo 3.4. 1937 Lise İkinci Devre Sınıflarının Ders Tevzii Cetveli.....	67

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.s.	: Adı geçen sempozyum
a.g.t.	: Adı geçen tez
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DTC	: Dil Tarih Coğrafya
md.	: madde
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
s.	: Sayfa
SDN	: Sicil Dosyası No
ss.	: Sayfa sayısı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTTC	: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
V.	: Vekaleti
Yay.	: Yayınları

1. GİRİŞ

Türklerin Müslüman olmadan önce eğitimlerindeki telakki ve uygulamalarının, kendi yaşamlarının tesirinde ortaya çıktığı ifade edilebileceği gibi çocukların ve gençlerin içtimai alanda yerlerini alıp eğitilmelerinde toplumda etkili olan töre, ehemmiyetli bir yere sahiptir.¹ Türklerin İslam'ı kabullerinden sonraki devirde Selçuklular döneminde devlet adamları bilim ve eğitim alanlarında gelişmeye ehemmiyet göstermişler, ülkenin her tarafına medreseler açmışlardır. Bu bağlamda “Ahilik” teşkilatı ise eğitim alanında önemli bir kurum olarak görev üstlenmiş, şehzade eğitimi için “Atabeglik” uygulaması ortaya çıkmıştır.²

Osmanlı Devleti, egemen olduğu topraklarda kendinden önce yaşayan Türk-İslam devletlerinden etkilenmiş, bu devletlerden aldıkları bazı nitelikler sebebiyle hâlihazırda var olan bir geleneği devam ettirmiş, bu geleneğin bir yansıması olarak öğretim Arapça dilinde yapılmıştır. Asırlarca devam eden bu süreç Osmanlı Devleti ile İran ve Arap kültürünün ilişki içerisinde olmalarına sebep olmuştur. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi ve Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı döneminde hâkim olunan Arap coğrafyasında Arapça 'ya olan yönelmede bu tarihi olaylar kırılma noktaları olarak ifade edilebilir.³ Bu bağlamda tarihi olayların kaydedilmesi Osmanlı Devleti'nde Tarih yazıcılığı, devletin kuruluş tarihinden çok sonra ancak XV. asırlarda “tarihî takvim, menâkıbnâme ve gazavatnâme” türündeki yapıtlarla başlamıştır. İlk Osmanlı tarihçilerinin ana kaynak olarak halk arasında söylenen efsane ve tarihi bilgileri içerisinde bulunduran destanlardan yararlandıkları görülmüştür.

Osmanlı'da tarih anlamında ilk yapıt Ahmedî'nin (ö.1413) “İskender-nâme” olarak bilinen eserinin sonuna eklediği “Dâsitân-ı Tevârih-i Mulûk âl-i Osman” adlı eserdir. Ahmedî'nin Yıldırım Bayezid oğlu Emir Süleyman'a sunduğu bu eser, Ahmedî'den sonra çoğu tarihçi tarafından kaynak olarak kabul görmüş ve kullanılmıştır.⁴ Bunun yanında Aşıkpaşazâde'nin Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'in imamı olan Yahşi Fakih'e ait olduğunu söylediği ve çokça alıntılar yaptığı “Menâkıb-ı Âl-i Osman” günümüze kadar gelmiş olan ilk tarih yapıtlarındandır.⁵

Fatih Sultan Mehmet dönemindeki tarihçilik için ehemmiyetli bir gelişme, yarı resmi olan saray tarihçiliği şehnameciliktir. “Şehnâme” daha önceki “gazânâme” veya “gazavatnâme” türünün devamı olarak kabul edilebileceği gibi bu yapıtların ilk örneğinin Ahmedî'nin kaleme aldığı “Dâstân” olduğu ifade edilebilir. İstanbul'un fethinden sonraki dönemde acem şairlerinin birçoğu saraya gelerek hükümdarın ilgisine mazhar olabilmek için yine bu tarz manzum yapıtlar vermişlerdir.⁶ XVIII. asra gelindiğinde ise Şehnameciliğe ek olarak Vakanüvislik makamı ortaya çıkmıştır. Vakanüvisler devletin kendilerine teslim ettiği belgeleri kaydetmekle görevlendirilmiş

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013*, Pegem Akademi Yayınları, 24. Baskı, Tarcan Matbaası, Ankara, 2010, s. 5.

² Akyüz, a.g.e., s.42.

³ Eyüp Baş, *Dil-Tarih İlişkisi Bağlamında Osmanlı Türklerinde Arapça Tarih Yazıcılığı*, Ankara: TDV Yayınları, 2006, s.103-104.

⁴ Nevzat Köken, *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Isparta, 2002, s. 1.

⁵ Abdülkadir Özcan, *Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(14), 2003, s.55.

⁶ Özcan, a.g.m., s.58.

olsalar da bu kişiler kendilerine teslim edilen belgelere ek olarak başka kaynaklardan da yararlanarak tarih yazmışlardır.⁷

Osmanlı Devleti'nin tarih yazıcılığının başlangıç ve gelişme dönemleri incelendiğinde; tarih yapıtlarının yüksek oranda Osmanlı Türkçesi kullanılarak yazıldığı anlaşılmakla birlikte, XVI. asra kadar yazılan 25 civarındaki tarih yapıtından çok azı Farsça ve Arapça olarak yazılmıştır.⁸ Bu bağlamda XVI. ve XVII. asırda yaşamış yazarlardan Mustafa Cenâbî (ö.1590), Taşköprülüzâde Ahmed (ö.1561), Kâtib Çelebi (ö.1657) ve Müneccimbaşı Ahmed (ö.1702) yapıtlar ortaya koyan müelliflerdendir. Bunlardan Taşköprülüzâde Ahmed sıkı bir Arapça eğitimi almış, o dönemde geçerli olan “Tefsir, Hadis, Mantık, Akâid, Kelam ve Hikmet” alanlarında kendisine verilen tüm dersleri Arapça dilinde başarıyla geçmiş,⁹ Osmanlı Devleti bünyesindeki âlimlerin hayatlarına dair hikâyeleri içerisinde barındırdığı “eş-Şakâiku'n-Numâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye” yapıtıyla ismini duyurmuş ve ilk eğitim döneminde öncelikle babasından Kur'an'ı Kerimi öğrenerek hatmetmiş, bundan sonra ise Arapça dilini öğrenmiştir.¹⁰

Mustafa Cenâbî için kendisiyle aynı zamanlarda yaşamış olan Mustafa Beyânî ve Kınalızâde Hasan Çelebi, Arap edebiyatındaki derinliğinin ve tarih alanına olan özel alakasını vurgulamışlar, yazdığı dünya tarihinden övgü dolu sözlerle bahsetmişlerdir.¹¹

Osmanlı Devleti döneminde orta öğretim ile yükseköğretimi oluşturan medreselerden ilk olanı Orhan Bey tarafından oluşturulan İznik Orhaniye'si adıyla bilinen medrese olmakla birlikte D'ohsson'a göre ilim alanındaki faaliyetler, Osman Bey dönemine kadar dayandırılabilmiştir. Orhan Gazi kurdurduğu medreseye Davud-ı Kayseri'nin müderris olarak tayinini yapmasının yanında Orhan Bey, ayrıca Bursa'nın fethinin tamamlanmasıyla manastırdan dönme “Manastır Medresesi” adıyla bilinen medreseyi kurdurarak vakıflar oluşturmuştur. Edirne'nin fethi gerçekleştirilinceye kadar “Bursa Medreseleri” ehemmiyet olarak ilk sırada olmakla birlikte Saatli (Üç Şerefeli) medrese ile Darülhadis'in yapılmasından sonra Bursa'da bulunan Sultaniye Medresesi ikinci planda kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başlayan dönemle birlikte Osmanlı Devleti'nde medrese ve ilim hayatında önemli gelişmeler olduğu bir döneme geçilmiştir. Osmanlı Devleti, medreseleri, müderrislere verilen yevmiye ve medreselerde okutulan kitaplar dikkate alınarak teşkilatlandırmıştır. Bunlar Yirmili, Otuzlu, Kırklı, Ellili, Sahn-ı Seman ve Altmışlı medreseler olarak sıralanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Süleymaniye medreseleri oluşturulmuştur. Önceki medreselerden farklı olarak “Darüşşifa” ile askerin hekim ihtiyacı için “Tıp Medresesi” açılmıştır.¹²

Tanzimat devrini başlatan 03 Mart 1839 tarihli Gülhane Hattında okul ve eğitim hakkında bir bilgi geçmemiş olmasına rağmen, bu ferman Türkiye'deki eğitimin çağdaş eksende ilerlemesini sağlamıştır. Tanzimat dönemi, eğitimdeki eski kurumlara dokunmadan yenilerini yapmak temeli üzerine oturtulmuştur. Tanzimatçıların laik ve liberal görüş etkisini göstermekle birlikte Osmanlılık fikri ile Müslüman olan ve olmayan kesimleri bir araya getirebilme çabasına girişilmiştir. Bu amaca uygun olarak

⁷ İsmail Hakkı Demircioğlu, Osmanlı Devletinde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri, *Milli Eğitim Dergisi*, 42(193), 2012, s.116.

⁸ Baş, a.g.m., s.106.

⁹ Baş, a.g.m., s.106-107.

¹⁰ Mefail Hızlı, Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 2008, s.31.

¹¹ Baş, a.g.m., s.112.

¹² Ünal Taşkın, Klâsik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları, *Journal of International Social Research*, 1(3), 2008, s.351-353.

Müslüman olmayan cemaatlere okul açma hakkı verilmiş, bundan sonra cemaatlerin açtıkları okullar Osmanlı Devleti içerisinde hızlı bir şekilde artış göstermiştir.¹³

Eğitim bağlamında II. Abdülhamid Han dönemine bakıldığında sultanın 33 senelik hükümlerinde eğitimin yayılması istenilmiş ve bu konuda tedbirler alınmıştır. Bu dönem eğitim-öğretiminde eğitim kurumları arasında denge gözetilmiş ve merkeziyetçilik esaslı bir siyaset takip edilmiştir. “Dârülfünûn” tekrar eğitim hayatına kazandırılmak istenilmiş, okullara maddi yardım yapılması planlanmıştır. Eğitim faaliyetlerinin Türklerin ağırlıklı olarak yaşadığı Anadolu coğrafyasına yönelik olması eğitimdeki bilinçlenmenin göstergesi olmuştur. Ancak bu düşünce halkın bilinçlenmesi fikrinden çok resmi kurumsallaşmayı ülkenin her köşesine götürme fikrinin bir yansımasıdır. 1869 senesindeki “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile modern hale getirilmeye çalışılan eğitim sistemi bir düzen ihtiyacını beraberinde getirmiştir. 1876 “Kanun-i Esasi” eğitim konusundaki düzenlemeyi tekrar gündeme taşımıştır. Bu dönemde “maarif merkezi teşkilatı” düzenlenmiş ve teşkilata son şekli verilmiş, Maarif Nezareti içerisinde her bir öğretim derecesinde müfettişlikler ile genel müdürlük makamları oluşturulmuştur. Maarif Nezareti bünyesinde rüştiye ve idadiler için müdürlük makamları meydana getirilmiş, böylece taşraya ilk ve ortaöğretim kurumları ile öğretmen okulları bu aşamada oluşturulmuştur. İdadî okulları, 1873 senesinde yeni açılan okullar için öğrenci yetiştirmek, bunun yanında memur ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur. Sultaniler ise ilk olarak liseye verilen isim olması yanında orta öğretimin üst sınıflarını oluşturmak üzere vilayetlerin merkezlerinde açılması planlanan okullar olup, ilk ve ortaöğretimdeki gelişmeler bu devrin özelliği olmuştur. “Kanuni tedbirlerle ilköğretim mecburiyeti konulması, sıbyan okullarına yeni usul öğretiminin sokulması ve Müslüman halkın kalabalık olduğu yerlerde ilköğretime öncelik ve ağırlık verilmesi” gibi iyileştirme faaliyetlerine rağmen Avrupa seviyesinde bir yenileşme gerçekleştirilememiştir.¹⁴

Hersek, Sofya, Bosna ve Tuna vilayetlerinden 75-80 kadar rüştiye 93 harbinde kaybedilmiş, harple gelen mali sıkıntılar nedeniyle bu senelerde okullar ihmal edilmiş, ancak sonrasında büyük çapta bir eğitim atılımı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemlerde rüştiyelere katılım yüksek olduğundan kullanılan binalar yeterli olmamış, hükümet, büyük ve derlitolu binalar yaparak eski rüştiyeleri bu binalara taşımıştır.¹⁵

Atatürk, modernleşen batıyı eğitim ekseninde anlamış, “ilerleme, entegrasyon, ulusçuluk, sekülerleşme ve birliği temel alan tutarlı ve pragmatik” eğitim siyasasını benimsemiş, halihazırda dinsel ve seküler olan okullar arasında bir tercih yaparak seküler okullar lehine bir fikir içerisinde olmuştur. Bunun sonucu olarak İslam ulemasının kontrolündeki dinsel eğitim ilk etapta sınırlandırılmış, sonrasında yasak koyulmuştur. “1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile bütün eğitim müesseseleri tek bakanlık çatısı altında toplanmış, aynı sene “Şer’iye ve Evkaf Vekaleti” ile “Hilafet” devre dışı bırakılmış, Milli Eğitim tarafından ecnebi mekteplerinin denetlenmesi hakkında tüzük oluşturulmuştur. Tüzükle hükümetin yabancı okullardan istekleri arasında haftalık beş saat olarak Türk tarihi okutulacağı, yabancı okullar tarafından Türk tarihi hakkında en küçük bir yanlış yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet döneminde orta eğitimin parasız olarak ve herkese açık yapılması kararı alınarak, ilerleyen zamanlarda karma eğitim getirilmiştir. Din temelli eğitim

¹³ Yaşar Baytal, Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları, *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 11(11), 2000, s.24-25.

¹⁴ Baytal, a.g.m., s.28-31.

¹⁵ Fahri Özteke, *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi*, (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.90.

yerine pozitif bilimlerin öğretilmesi esasına dayanan bir eğitim sistemi oluşturulması faaliyetlerine girilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası 1928’de bu amacına ulaşmış,¹⁶ laiklik ilkesi eğitimdeki dini konuları kaldırdığı gibi şehir okullarındaki dini derslere son verilmiş, misyoner ve azınlık okullarında da dini eğitimin yasaklanması kararı alınarak uygulanmıştır.¹⁷

Osmanlı Devleti dönemini en şümüllü anlatan ve hacimsel olarak büyüklüğü ile dikkat çeken “İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri” ve “Türkiye Maarif Tarihi” eserleridir. Osmanlı Devleti zamanında Mehmet Esat, Mahmut Cevat, Rıza Tahsin, Musa Kazım, Mustafa Satı bey ve Adil bey eğitim tarihi ile ilgili ehemmiyetli çalışmalarda bulunmuş müelliflerdendir.¹⁸ 1924-1953 yılları arasında Öğretmen Okullarında devamlı olarak Eğitim tarihi dersi verilmiştir. Nevzad Ayasbeyoğlu’nun müellifi olduğu “Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi – Kuruluşlar ve Tarihçeler” eseri ile Hasan Âli Yücel tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Orta Öğretim”, Necdet Sakaoğlu tarafından yazılan “Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi” ile Cavit Binbaşıoğlu da eğitim tarihi ekseninde kendisinin tecrübe ve bilgilerinin olduğu makale yazmıştır.¹⁹

1.1.Problem

Atatürk döneminden gelen “millî-millîlik” anlayışı ve Türk Tarih Tezi, ortaöğretimdeki tarih eğitimini de etkilemiş ve yön vermiştir. Osmanlı Devleti döneminden gelen ümmetçilik anlayışının yerine Osmanlı Devleti’nin bakiyesi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde millet anlayışı hâkim kılınmaya çalışılmıştır. Genç cumhuriyetin yönetici kadrosu, millet anlayışının yerleştirilebilmesi için çalışmışlar ve bu konuda çaba sarf etmişlerdir. Türklerin batıda Fransızca bir coğrafya kitabında o dönemde ikinci sınıf olarak kabul edilen sarı ırk içerisinde gösterilmesine Atatürk karşı çıkmış, Türklerin birinci sınıf olarak kabul edilen beyaz ırk içerisinde olduğunun anlaşılabilmesi için çalışma yapılmasını istemiştir. Bu bağlamda Türk Tarih Tezi ve millî-millîlik anlayışının etkisinde ortaöğretimde tarih öğretimi gerçekleştirilmiştir.

Ancak Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanı olmasından sonra İsmet İnönü’nün de bilgisi ve desteğiyle ortaöğretim derslerinde “hümanizma” anlayışı etkili olmuş, Yücel’in ifadesiyle bir “Türk Hümanizmi” ortaya çıkmıştır. Eğitim ve kültür alanında ortaya çıkan hümanizma anlayışı ortaöğretimdeki tarih eğitimini etkisi altına almış, buna bağlı olarak Yunan ve Roma tarihleri Türk tarihine göre ağırlıklı olarak işlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 1938-1946 yılları arasında ortaöğretimde yapılan tarih eğitimini ortaya koymak, o dönem tarih eğitimine ışık tutmaktır. Atatürk dönemindeki millî anlayıştan, İnönü dönemindeki Hümanizma anlayışının ortaöğretime etkisi üzerine durularak bu dönem incelenmeye çalışılmıştır.

¹⁶ Ufuk Şimşek, Birgül Küçük ve Yavuz Topkaya, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri, *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 2012, s.2814-2815.

¹⁷ Semih Aktekin, “Türkiye’de Tarih Eğitimi”, *Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi*, Harf Eğitim Yayıncılığı, Ankara, Birinci Basım, 2009, s.28.

¹⁸ Mustafa Ergün, (2008). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (12), s.321-322.

¹⁹ Ergün, a.g.m., s.322-325.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi; özellikle Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemini araştıran bir teze rastlanmadığından, dönemi inceleyen ilk araştırma olması bakımından önemlidir. Ayrıca yapılan bu çalışma ile daha sonraki bilimsel çalışmalara da yarar sağlayacağı düşünülmüştür. Konu hakkında bu dönemi de içine alarak daha geniş bir tarih aralığını kapsayan, dönemi genel hatları ile inceleyen çalışma yapılmış olsa da bizzat Yücel dönemini inceleyen bilimsel bir çalışmanın yapılmamış olması bilimsel anlamda bir boşluğu dolduracağına dair fikri güçlendirmiştir.

1.4. Varsayımlar

Yapılan bu çalışma ile tarihi belge özelliğine sahip kaynaklar, süreli yayınlar, tebliğler dergisi, zabıt ceridelerle ve diğer birçok kaynakta yararlanılarak hazırlanmıştır. Belge ve diğer kaynaklar, o dönemde yapılan çalışma ve faaliyetleri doğrular niteliktedir. Buradan hareketle kullanılan kaynaklar ışığında hümanizma anlayışının Yücel döneminde ortaöğretimde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

1.5. Araştırma Metodu

Yapılan bu araştırmada tarama metodu kullanılmış, geçmiş dönemdeki bir olay mevcut haliyle belgelerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara'daki Milli Kütüphane ve Türk Tarih Kurumu, Kahramanmaraş Mükrimin Halil Yinanç Kütüphanesindeki eserler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Atatürk Kitaplığına ait eserler incelenerek çalışma yapılmış, zabıt cerideleri, dergiler, kitaplar, tebliğler dergileri, makaleler ve diğer kaynaklarla çalışma meydana müdana getirilmiştir.

1.6. Konuyla İlgili Araştırmalar

Bizzat Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemine ait bir yüksek lisans veya doktora tezine rastlanmamış, ancak bu dönemde 1923-1960 yılları arasında kapsayan "Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi" adlı doktora tezi yapılmıştır. Bu tez giriş ve 4 bölüm olarak toplamda 354 sayfa olarak yapılmıştır. Tezde yücel dönemine ait konuya "İnönü dönemi" başlığı içerisinde ancak 227-237 sayfa aralığında değinilmiş, bu sayfa aralığı ise 1938-1946 arası dönemin aydınlatılmasında yeterli olamamıştır. Ancak Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Gerçekleştirilen Tarih Eğitimi adlı çalışma dönemin tarih eğitimini orta koymas ve bilime yapılacak hizmet açısından tez seviyesinde önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir.

1.7. Sınırlılıklar

Araştırma Hasan Ali Yücel'in bakanlığı dönemi, 1938-1946 yılları arasında ve ortaöğretimde eğitimi olarak sınırlandırılmış, bu ekseninde araştırma yapılmış ve çalışmalar yürütülmüştür.

2. HASAN ALİ YÜCEL'İN ÖZGEÇMİŞİ, KİŞİLİĞİ VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI DÖNEMİNDEKİ ÇALIŞMALARI

2.1. Hasan Ali Yücel'in Özgeçmişi

1897 yılının 17 Aralık günü İstanbul'da dünyaya gelen ve kendisine Nazır dedesi Hasan Ali Efendi'nin ismi verilen Hasan Ali Yücel, büyük bir ailenin tek evladıdır.²⁰ Annesi Neyire Hanım, babası Ali Rıza Bey²¹ olup, soyu babası tarafından Giresun ilinin Görele ilçesine bağlı Daylı köyü sakinlerinden Ömer Efendi'ye, anne tarafından ise Sultan III. Selim döneminde yaşamış olan Kaptan İsmail Tosun Ağa'ya kadar dayanmaktadır. Çocukluğu Mevlevî gelenek ve kültürünün etkili olduğu bir içtimai çevrede geçen ve musiki üstatlarından Mehmed Celâleddin Dede Efendi'den müzik eğitimi gören Yücel, dört yaşındayken Yolgeçen Mektebi'ne başlamış, altı yaşına geldiğinde Topkapı'da bulunan Taş Mekteb'e kaydettirilmiş, dokuz yaşına geldiğinde ise Mekteb-i Osmanî'ye gönderilmiştir. Bu mektepten 1911 senesinde mezun olduktan sonra okumakta olduğu Vefa İdadisinin son sınıf öğrencisi iken, I. Dünya Harbi'nin başlaması üzerine askere çağırılmış ve üç buçuk sene süren askerlikten sonra 1918 yılının 2 Aralık günü terhis edilmiştir.

Askerliğini tamamladıktan sonra lise son sınıfında okurken askere alınan öğrencilere verilen bir hak neticesinde Darülfünun Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırsa da bazı hocalarıyla yaşadığı sıkıntılar nedeniyle bu fakülteden ayrılmıştır.²² Yücel'in bundan sonraki dönemini "Türk Meşhurları" adlı yapıtında İbrahim Alâettin Gövsa şöyle anlatıyor: Yücel, Vefa Lisesinde ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Yüksek Öğretmen Okulu ve Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun olmuştur. Galatasaray Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi, Kuleli ve İzmir Öğretmen Okullarında Felsefe ve Edebiyat dersleri vermiş, sonra Maarif Vekâleti bünyesinde Genel Müfettiş olmuş, bu görevini yürütmekte iken, Paris şehrinde Öğrenci Müfettişi olarak görev yapmıştır. Paris'ten dönüşünde Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürü olarak görev yaptıktan sonra Ortaöğretim Genel Müdürü olarak çalışmış, 1935 yılında İzmir Mebusu olmuş ve sonra Halkevleri Yönetim Kurulu ile Eski Türk Ocakları Üyelikleri görevlerine seçilmiştir. Tarih Kurumu Üyeliği ile TDTC (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) Merkez Kurulu Üyeliği görevlerinde çalışmış, Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulunda bulunmuş ve 28 Aralık 1938'de Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Sayılan bu görevlerde gayet verimli çalışmalar yapan Yücel,²³ Gülsüm Refika hanımla evlenmiş ve bu evlilikten Canan, Can ve Gülümser isimlerinde üç evladı dünyaya gelmiştir.²⁴

Hasan Ali Yücel, çocukluğunun daha ilk yıllarında Mevlevilik dini kural, gelenek ve kültürlerinin etkisinde kalmıştır. İlk yazısı kendisi Vefa Lisesi'nde okumakta iken, "İntikam olsun" adı ile Mektepli Dergisi'nde yayınlanmış, I. Dünya Savaşı'nın başladığı ilk yılda 18 yaşında Pendik'te Yedek Subay olarak askerlik görevine başlamıştır. Askerlik hayatını, ömrünün üniversitesi olarak gören Hasan Ali Yücel, Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra terhis olmuştur. Bu dönemlerde Mustafa Kemal'in öncü olarak yürüttüğü Milli Mücadeleyi hayranlıkla izlemiş ve destek

²⁰ Songül Boybeyi, "Hasan Ali Yücel'in Biyografisi", 100. Doğum Yıldönümünde Hasan Ali YÜCEL, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.151.

²¹ Hasan Ali Yücel, Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Sicil Dosyası No: 191/28.

²² Yücel Bulut, Hasan Ali Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:6, S:12, 2008, s.665-666.

²³ M.Rauf İnan, Atatürkçü Destansal Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali YÜCEL, Ankara, 1995, s.18-19.

²⁴ İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939, C:2, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No.: 26, 2000, s.376.

olmuştur. İlk şiirleri bu senelerde Dergah Dergisi'nde yayınlamıştır. Yunanlıların İzmir'i işgalini protesto gösterilerine kendisi de katılmış, Türk Ocağında dil ve tarih konularında araştırma ve konferanslarda bulunmuş, 1921 yılında Refika Hanım'la izdivaç yapmıştır. İzmir'de bulunduğu dönemde 1923 yılının Şubat ayında Mustafa Kemal'in bulunduğu bir toplantıda söz alarak medreselerin devam edip etmeyeceğini, Arapça eğitimin sürdürülüp sürdürülmeyeceğini sormuş, bu sayede Mustafa Kemal'in dikkatine mazhar olmuştur.²⁵

Yücel Bulut makalesinde Yücel'in özgeçmişinden şöyle bahsetmiştir:

1930 sonu itibariyle Türkiye'ye dönen Hasan Âli, Maarif Vekâleti tarafından 3 Mart 1931'e kadar yaklaşık 3 ay süren yurt gezisi esnasında Mustafa Kemal'e danışmanlık yapması için görevlendirilir. Türkiye'nin pek çok ilini kapsayan bu uzun seyahat esnasında, Mustafa Kemal ile eğitim, dilde sadeleşme, dil birliği vb. konular üzerine konuşma imkânı bulur.

Mustafa Kemal'in bu teftiş gezisinden yaklaşık bir yıl sonra, 12 Temmuz 1932'de, Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulur. Cemiyet, aynı yılın Eylül ayında ilk Dil Kurultayını toplar. Hasan Âli, Kurultaydan sonra yapılan ilk Merkez Heyeti toplantısında oluşturulan alt çalışma kollarından biri olan Etimoloji Kolu'nun başkanlığına getirilir. Aynı yıl içerisinde Hasan Âli; Mevlâna'nın Rubaileri, -Goethe Madalyasıyla da ödüllendirilecek olan- Goethe: Bir Dehanın Romanı ve Türk Edebiyatına Toplu bir Bakış adlı eserlerini yayınlar.

1932 yılının sonunda Ankara'daki Gazi Terbiye Enstitüsü'nde müdür olarak görev yapar. Hem yakın bir arkadaşı hem de meslektaşısı olan İsmail Hakkı [Tonguç] da bu yıllarda aynı enstitü bünyesinde hoca olarak görev yapmaktadır. 1933 yılının sonunda da Maarif Vekâleti Orta Tedrisat umum müdürlüğüne atanır. Bu dönemde, liselerde yapılacak bir eğitim reformuna yönelik projeler üzerine çalışır. (1938'de yayınladığı Türkiye'de Orta Öğretim [Ankara: Devlet Basımevi] adlı eseri, bu çalışmalarının bir sonucudur. Bu araştırma, sonraki yıllarda gerçekleştireceği reformların bir ön çalışması olarak kabul edilir). Bu görevde iken, dönemin Maarif vekili Hikmet [Bayur]'un -Hasan Âli'nin 'mevzuata aykırı' olarak değerlendirilen- bir ricası üzerine tartışılır ve görevinden ayrılır. Ancak daha sonra, Vekil'in 'özür dilemesi' ile görevine geri döner. 1934 yılında CHP'ye bir dilekçe vererek 'milletvekili adayı olarak önerilmesi' talebinde bulunur ve 1 Mart 1935'te CHP İzmir milletvekili olarak Meclis'e giren Hasan Âli, Mustafa Kemal'in vefatından kısa bir süre sonra, 28 Aralık 1938'de, Celâl Bayar'ın kurduğu kabinede Maarif vekili olarak görevlendirilir. Böylelikle Hasan Âli, yıllardır üzerine çalıştığı projelerini gerçekleştirme imkânı bulur ve İsmet İnönü'nün de desteğiyle Kemalist ilkeler doğrultusunda hümanist reformlarına başlar.²⁶

Yücel bir süre devrin meşhurlarından Müfettiş ve Matematikçi Salih Zeki ile beraber Paris şehrinde öğrenim kurumlarını incelemişler, Fransa'daki eğitim sistemini "Fransa'da Kültür İşleri" eserinde yayımlamıştır. Eğitimin her safhasında ve alanında başarılı çalışmalarda bulunan Hasan Ali Yücel, Maarif Bakanlığı görevinden 5 Ağustos 1946 tarihinde istifa etmiştir. Bakanlığı döneminde Türk Dili'nin Türkçeleştirilmesi, Ankara'daki Devlet Konservatuarı, Üniversite Kanunu ve Köy Enstitüleri başarılı çalışmalarından bazılarıdır. 1960'larda İş Bankası Kültür Yayınları çalışmalarında

²⁵ Boybeyi, a.g.e., s.151-154.

²⁶ Bulut, a.g.m., s.669.

bulunduğu gibi UNESCO'da da çalışmalar yapmış, 26 Şubat 1961 tarihinde ebedi âleme göçmüştür.²⁷

Hasan Ali Yücel, eğitim konusuna yalnız bir okul meselesi olarak bakmamış, sadece Milli Eğitim Bakanlığı değil, aynı zamanda Kültür Bakanı gibi çalışmış, eğitim ve kültürü birbirinden ayrılmaz olarak görmüş, çalışmalarını bu minvalde sürdürmüştür. Onun için eğitim sadece okullardaki kitap, ders ve bu derslerin programlardan ibaret olmamış, o eğitimi, toplumun, topyekûn bir halkın eğitimi olarak görmüştür.²⁸

2.2. Hasan Ali Yücel'in Kişiliği

Hasan Ali Yücel, farklılıkları birleştiren, bir araya getiren, kendine has üslubu olan, özlü ve içli, birçok insanın farklılıklarını birleştiren, zıt özellikleri bütünleştirerek aşabilen bir insandır. “İyi Vatandaş, İyi İnsan” isimli eserinde bu zıt özellikleri bir araya getirmekten bahsetmiştir. Yücel, bitmek bilmeyen enerjisi ile okullar, kurumlar açan, çalışkan, düşünce birikimi olan meraklı ve ilgili, anlamaya çalışan, düşünen, insanı duyguları olan varlık olarak genç ömründe anlamış, daha 29 yaşında yayınladığı “Yeni Hayat” şiirinin başlangıcında bu duygularını şu dizlerde dile getirmiştir:

*“Duymadan düşünmek yok bizim dinimizde
Biz kalp adamlarıyız gönül eriyiz”*

Kendini insanın iç ve dış dünyası arasındaki bağlantıyı, dünyayı değiştirmeye çalışan bir fiil adamı olarak görmüş, bu noktada 1938 yılında “İçten, Dıştan” isimli eserini yayınlamıştır. Taklitçi, sadece dış görünüme göre davranan kültürlerin ve insanların hızlıca kaybolacağını bilen Yücel'e göre; hayatın getireceklerini umutla bekleyen, iyimser, içinde yaşama sevinci olan, kendi öz eleştirimizi yapacak kadar cesur ve umutlu olmalıydık. O, dünyada yerimizi almamız, farklı yanlarımızla evrensel kültürde bir araya gelebileceğimizi söyleyerek, şu dizelerle bu görüşünü ortaya koymuştur:

*“Her yerde bulunmaz eşimiz bizim
Biz yeni hayatın erenleriyiz.”²⁹*

1926 senesinde müfettiş olan ve görevli olarak gittiği Bolu'dan eşine mektup yazan Yücel, dağların, tepelerin ve çamların güzelliğinden bahsederek, vatanına olan sevgisinin arttığını, bunları gördükçe vatanı için hayatından vazgeçecek gücü kendinde bulduğundan bahsetmiştir.³⁰

Sebahattin Eyüboğlu, “Kaybettiğimiz Değerler Yücel” başlığıyla UNESCO Haberleri dergisinde yayınlanan yazısında Yücel'in kişiliğinden şu sözlerle bahsetmiştir:

Yücel, çağdaş aydının bütün sorunlarını memleket açısından ele alır, her düşünceye memleketinde uygulanabildiği ölçüde değer verir, bu yüzden dünya açısından düşünen dostlarıyla çatışır, dar görüşlü sayılmaya razı olurdu. Gündelik yaşayışında bile Yücel ayağının memleket gerçeklerinden, yurttaşlarının zevk ikliminden kesilmesini istemezdi. Her düşüncesi, her savaşı yeni ve mutlu bir Türkiye'ye çevrikti. İnsan olarsa dünyaya, hiç bir sınır tanımayacak kadar, açıktı: Her türlü insana hepimizden daha çabuk

²⁷ Boybeyi, a.g.e., s.151-154.

²⁸ Bozkurt Güvenç, *Türlü Yönleriyle Hasan Ali YÜCEL*, İkinci Oturum, Yay.Haz..A.Ferhan Oğuzkan, Hasan Ali Yücel Anma Toplantısı, Ankara, 1993, s.30.

²⁹ Boybeyi, a.g.e., s.146-150.

³⁰ Canan Eronat, *Hasan Ali Yücel'in Hayatı, Hizmetleri ve Onunla İlgili Anılar*, Birinci Oturum, Haz. A.Ferhan Oğuzkan, Hasan Ali Yücel Anma Toplantısı, Ankara, 1993, s.14.

yaklaşmasını, hemen sıcak bir anlaşma ortamı sağlamasını bilirdi. ... O kadar ki Yücel, en sağcı ve en solcu düşünceleri bile, memleketçi olmak şartıyla, hoş görürlükle karşılar, nice aydınlarımızın düştüğü yersiz, memleket için yararsız bağnazlıklara, parlak da olsa verimsiz aşırılıklara düşmezdi.

Eyüboğlu yazısında şöyle devam ediyordu:

Yücel’in büyük küçük bütün çabalarının yöneldiği hedef neydi? Memleketine Batı kültürünün, kendi deyimiyle Garp Kafası’nın girmesi. Yücel bu uğurda sevmediği, çatıştığı insanlarla bile işbirliği etmek büyüklüğünü göstermiştir. Memleketindeki aydın kılığını bildiği için eli kalem tutan insanı, düşmanı da olsa, harcamaktan çekinirdi.

...

Eğitimci olarak İnönü’ye yaranarak değil inanarak tuttuğu yol açık ve saçık düşüncesiyle belirttiği, savunduğu, gerçekleştirdiği görüş şuydu: Bir yandan Batı’nın kültür kaynaklarına, bir yandan Türkiye’nin insan kaynaklarına, daha kısacası, bir yandan humanizmaya, bir yandan köylüye gitmek. Karanlıklar içinde bir çoğunluk ve yarım yamalak bir Tanzimat aydınlığıyla Yeni Türkiye’nin kurulabileceğine inanmıyor, eğitim ve öğretim ilkelerinin bu iki acı gerçeğe çevrilmesini istiyordu. Köy Enstitüleri ve Dünya Klâsikleri için yıllarca, geceli gündüzlü, cenkleşe tartışa, Büyük Millet Meclisinden köy kahvelerine kadar her yerde giriştiği savaşın özü buydu. Ona çatanlarsa düşüncelerini açıkça söylemiyor, hangi ilkelere dayandıklarını açıklamıyor, sadece çelme atıyorlardı. Ne kazandık bu iki seferberliğin gevşetilmesinden? Bir başka Yücel bir başka Tonguç’la eğitim ve öğretim işlerimize daha ışıklı, daha umutlu, daha hızlı bir akış mı kazandırdı?³¹

Uluğ İğdemir, “Yücel’in Arkasından” başlığıyla UNESCO Haberleri dergisinde yayınlanan yazısında Yücel’in kişiliğinden şu sözlerle bahsetmiştir:

İlk ve Orta öğretim alanındaki başarıları hiç bir Bakana nasip olmamıştı. Köy Enstitüleri onun zamanında kuruldu. Sanat Enstitüleri onun zamanında gelişti. Üniversitelerimize onun zamanında bağımsızlık verildi.

Hasan-Ali dost olarak, arkadaş olarak da bulunmaz bir insandı. Girdiği meclisi neşeye boğar, fıkraları, esprileriyle saatlerin geçtiği fark edilmezdi. Dış âleminde bazı şeyleri umursamaz gibi görünürdü ama iç âleminde çok ince bir kalbi, hassas bir ruhu vardı. Şimdi İsmail Hakkı Tonguç’un cenazesi ardından bitkin sessiz yürüdüğü günü hatırlıyor ve mezarı başında göz yaşlarını dökerek söylediği içten gelen sözlerini tekrar işitir gibi oluyorum.³²

Ahmet Hamdi Tanpınar “Düşünceler Dostum Hasan Ali Yücel” başlığıyla UNESCO Haberleri dergisinde yayınlanan yazısında; neşeli, çevresindeki insanları güldüren bir insan olduğunu, gazetelerde çalışması vesilesiyle geceleri geç vakitlerde cepheden ve Ankara’dan haberlerle döndüğünü, sabahları uyanmalarının da bir neşeye olduğundan, güzel sesiyle konuşmanın sonunu onun bağladığını, musikiye olan ilgisinden, şakacı, nüktedir ve neşeli olduğundan bahsetmiştir.³³

³¹ Sebahattin Eyüboğlu, Kaybettiğimiz Değerler Yücel, *UNESCO Haberleri Dergisi*, Seri: IV, Sayı: 34, 1961, s.10-11.

³² Uluğ İğdemir, Yücel’in Arkasından, *UNESCO Haberleri Dergisi*, Seri: IV, Sayı: 34, 1961, s.12.

³³ Ahmet Hamdi Tanpınar, Düşünceler Dostum Hasan Ali Yücel, *UNESCO Haberleri Dergisi*, Seri: IV, Sayı: 34, 1961, s.16-17.

2.3. Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Yapılan Çalışmalar, Yenilikler

Atatürk, 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyeti ilan ederek Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmuş, halk artık uzun bir sükûnet dönemine girmiştir. Bu tarihten sonra o zamana kadar yapılanlarla karşılaştırılamayacak kadar uzun, ehemmiyetli, kültürel, hukuki ve siyasal değişimler meydana gelmiştir. 1923-1946 yılları arası dönem “Yeniden Doğuş ve Kuruluş” dönemi, 1946 yılından sonraki dönem “Çok partili hayata geçiş ve sonrası” olarak iki kısma ayrılabilir.

Cumhuriyet dönemi eğitimin temel niteliklerine bakıldığında; kültürel, hukuki, siyasal ve ekonomik değişimler gerçekleştiğinde toplumun %10’u dahi okuma yazma bilmediğinden, değişimlerin topluma benimsetilmesinde ve yerleştirilmesinde eğitimin önemi anlaşılmış ve bu sebeple eğitime ehemmiyet verilmiştir. Atatürk bizzat kendisi başöğretmen olarak topluma ders anlatmış, toplumun eğitim düzeyinin yükselmesi için çaba harcamış, bu durum ise eğitimcilere manevi destek olmuştur.³⁴

Atatürk çağdaş batıyı eğitimin kullanılması noktasında anlamış, entegrasyon, sekülerleşme, ulusluluk, ilerleme ve birliği esas alan pragmatik ve tutarlı bir eğitim politikası benimsemiş, seküler ve dinsel okul ikilemi üzerinde durarak seküler okullardan yana tavır alınmış, bu durum ise 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile somut olarak kendini göstermiştir. Ulema kontrolündeki dinsel zemine oturtulmuş olan eğitim ilk etapta sınırlandırılmış, sonrasında ise kaldırılmış,³⁵ çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim birliği sağlanarak medreseler kaldırılmıştır. Eğitim laik ve demokratik bir hale getirilmiş, Latin harfleri kabul edilmiş, kadın eğitimi önemsenmiş, karma eğitime geçilmiş, ilkökul öğretmen maaşları 1948 senesinde devlet tarafından ödenmeye başlanmış, 1945 yılından itibaren eğitimde ABD etkisi görülmeye başlanmış, 1961 Anayasası ile idareye karşı yargı yolu açılmıştır. Bunların yanında siyasi iktidarlar kendi isteklerini eğitime yansıtma eğilimine girmişler, bunun sonucu olarak eğitimde istikrar sağlanamamış, nitelikli öğretmen yetiştirilemediğinden genel olarak bundan eğitim olumsuz etkilenmiş, meslek olarak öğretmenlik hak ettiği seviyeye yükselmemiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra eğitimin temel amacı, her düzeydeki okullarda rejimin ihtiyacı olan nesiller meydana getirmek olmuştur. 1973 Milli Eğitim Temel Kanunu ile milli eğitimimizin ilke ve amaçları teferruatlı olarak belirlenmiş, bu kanun son şeklini ise 1983 senesinde almıştır.³⁶

Şimşek, Küçük ve Topkaya makalelerinde Cumhuriyet döneminin ideolojik temelinden ve eğitim politikalarından şu sözlerle bahsetmişlerdir:

Anadolu temelli ulusçuluğa yönelen Cumhuriyet kurucularının ellerinde, Kurtuluş Savaşı sonrası Anadolu’da etnik ve dinsel bakımdan büyük oranda homojen olmakla birlikte istenilen düzeyde ulusal bilince sahip olamayan bir toplum vardı. Kemalistler, İslami-Arap kültüre sahip, dilleri modern teknolojik ihtiyaçları karşılamada yetersiz, tarihsel geleneği saltanat ve hilafete ve dilleri Kur’an harflerine dayanan mevcut toplumu, modern bir topluma dönüştürmek istiyorlardı. Başka bir anlatımla Mustafa Kemal ve ekibi sadece siyasal, sosyal ve kültürel kurumları değil, Türk toplumunun

³⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)*, Genişletilmiş 7. Baskı, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999, s.283-287.

³⁵ Şimşek, Küçük ve Topkaya, a.g.m., s.2814-2815.

³⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)*..., s.283-287.

değerler sistemini, bakış açısını ve zihniyetini değiştirmek arzusundaydılar.³⁷

2.3.1. Eğitim Teşkilatı

Türk Milli Eğitimi teşkilat olarak iki esas kanunla kurulmuştur. İlki “Taşra Teşkilatı ve Okullara Yönelik 789 Sayılı 1926 tarihli Kanun”, diğeri ise “2287 Sayılı 1933 tarihli Kanun ”dur. Bu iki kanuna rağmen Hasan Ali Yücel Dönemine gelinceye kadar eğitim teşkilatımızda organlar arasında birlik oluşturulamamış ve eğitim sistemi meydana getirilememiştir. Yücel eğitimde “ahenk meselesi” üzerinde durmuş, eğitim teşkilatının bir bütünlük ve mükemmeliyet içinde faaliyet gösterebilmesi için her organının birbiri ile ilişki içerisinde çalışmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Hasan Ali Yücel’in bakış açısına göre; eğitimdeki sorunların giderilebilmesi için eğitim basamakları arasındaki ilişkinin iyi olması, eğitim kurumlarının kendinden önceki kurumlardan gelen talebeleri seçerek kabul yoluna gitmeliydi. Eğitim sisteminde birliğin ehemmiyetine değinilerek, I. Maarif Şûrası katılımcılarına yeni kurulacak olan eğitim teşkilatı konusunda görüş belirtmeleri istenilmiş, eğitimin tek bir çatı altında birleştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır.³⁸

1933 senesinde “2287 sayılı Maarif Vekâleti Teşkilat Kanunu” yürürlüğe konulmuş, Maarif Vekâleti Merkez Örgütü ise 1935-1941 seneleri arasında Kültür Bakanlığı, 1941-1946 seneleri arasında Maarif Vekilliği ve 1946-1950 seneleri arasında ise Milli Eğitim Bakanlığı adı ile faaliyet göstermiştir.

Eğitim-öğretimin tek çatı altında toplanması için Maarif Vekilliğinin genelge, yayın ve talimatlarını bildirmek için Tebliğler dergisi yayına başlamıştır. Tebliğler dergisi, yapılan İlk Milli Eğitim şûrasından başlayarak haftanın her pazartesi günü yayınlanmaya başlamış, 1941 senesinde çıkarılan 4113 Sayılı Kanunla; “Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, Meslekî-Teknik Öğretim Teftiş Heyeti, Erkek Teknik Öğretim, Kız Teknik Öğretim ve Ticaret Öğretimi Genel Müdürlükleri, Meslekî-Teknik Öğretim Yapı ve Teknik Büro Müdürlükleri, Hukuk Müşavirliği, Meslekî ve Teknik Öğretim Muamelat Şefliği” kurumları kurulmuşlardır.³⁹

Yücel döneminde önemli bir diğer eğitim kurumu ise Köy Enstitüleridir ve bu kurumlar 17.04.1940 tarih ve 3083 sayılı kanunla kurulmuşlardır. Bu kurumlarda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile İlköğretim Genel Müdürlüğü görevini yürüten İsmail Hakkı Tonguç’un emekleri gayet fazla olup, bununla birlikte şehirlerden uzak kırsalda kurulan okulların sayısı 21’e kadar çıkmıştır.⁴⁰

Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde uygulanan bütünleştirici ve birleştirici eğitim siyasası neticesi, tüm yükseköğretim kurumları Maarif Vekilliği bünyesinde toplanmıştır. 1940 tarih ve 3848 sayılı Kanun ile Ankara Hukuk Fakültesi olmuş ve Maarif Vekilliği bünyesine alınmıştır. 1941 senesinde İstanbul Teknik Yüksek Mühendis Mektebi, yine Maarif Vekilliği bünyesine alınmış, 1944 tarih ve 4619 sayılı Kanun ile İstanbul Teknik Üniversitesi olmuştur. Ayrıca 1943 tarih ve 4492 sayılı Kanun ile de Maarif Vekilliği bünyesinde Ankara Fen Fakültesi ile 1945 tarih ve 4761 sayılı Kanun ile de Ankara Tıp Fakültesi kurulmuştur. 1945 senesinde Hasan Ali

³⁷ Şimşek, Küçük ve Topkaya, a.g.m., s.2814.

³⁸ Ayhan Uçar, *Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Ortaöğretimde Gerçekleştirilen Edebiyat Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009, s.36.

³⁹ Uçar, a.g.t., s.36-37.

⁴⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)...*, s.339.

Yücel'in çabaları ile ülkedeki tüm öğretim yapan kurumlar Maarif Vekilliğinin bünyesine alınmıştır.⁴¹

2.3.2. İlköğretim Meselesi

Halkın çağın gereklerine uygun olarak eğitilmemesi problemi, Osmanlı'nın kendini çağın gereklerine uygun olarak yenileyemeyip geri kalmasının en önemli nedeni olarak gösterilebilir.⁴²

II. Meşrutiyet Döneminde 1913 senesinde Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati yani ilköğretim geçici kanunu çıkarılarak bu kanun geçici olarak belirtilmesine rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk senelerinde çoğu maddeleri yürürlüğünü korumuştur. Bu kanun ile ilköğretimin meccani olduğu ilk defa bu kanunla belirtilmiştir. Bu kanun ile ilköğretim 2'şer yıllık Devre-i Ulâ, Devre-i Mutavassıta ve Devre-i Aliye olarak üç devreye ayrılmıştır.

1913 tarihli kanuna göre ilköğretim programlarındaki bazı dersler şunlardır: Hat, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Hıfzıssıhha, Terbiye ve Tatbikatı, El İşleri ve Resim, Terbiye-i Medeniye ve Mektep Oyunları, Talim-i Askerî ve diğer bazı dersler.

İlköğretim 1913 senesinden sonra Satı Bey tarafından yetiştirilen öğretmenlerle biraz da olsa canlansa da öğretmenlerdeki sayısının az olması sebebiyle eski uygulama ve yöntemler yeni yeni okulların büyük kısmında devam etmiştir. Meşrutiyetin önemli fikir adamlarından olan Abdullah Cevdet, 1913 senesinde İstanbul şehrinde Evkaf Nezaretine bağlı olarak faaliyet gösteren bazı ehemmiyetli okullarda gözlemler yapmış, dönemin az çok aydınlanma devresinde bile “Usûl-ü Cedîd” hareketinin etkilerini gösteremediğini gözler önüne sermiştir. Abdullah Cevdet gezdiği bir okulda sıra olduğu halde hoca ve talebelerin yerde oturduklarını, hocanın çocuklardan toplanan 80 kuruş maaş geçindiğini, talebe sayısının yazın azalıp kışı fazlaştığını, tam sayısının hoca tarafından da bilinmediğinden bahsetmiştir. İlköğretimin taşradaki durumu ise yine içler acısı haldeydi ve gazeteci Ahmet Şerif Adana Hassa ilçesinde bir okulu gezisi sırasında sıkıntının büyük olduğunu ortaya koymuştur.⁴³

İlköğretimin parasız oluşu 1924 Anayasası md.87'de tekrar edilmiş, 22.03.1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunla; ilköğretim çağındaki çocukların meslek mekteplerine giremeyecekleri, ilköğretim dönemini geçirmiş ancak hiç öğrenim görmemiş olan çocukları kabul eden kurumlar bu çocuklara gerekli ilköğrenimini vermeğe zorunlu oldukları belirtilmiştir. Yine aynı kanunla ilköğretim kurumları, köy-kasaba ve şehir, yatı ve gündüz ilk mektepler olarak gösterilmiş, gündüz ilk mekteplerinin il özel idarelerinin gelirleriyle açılacağını vurgulamıştır. 1926 ilkokul programında “toplular tedris” prensibi getirilmiş, bu usul bilhassa Hayat Bilgisi dersinde uygulama alanı bulmuş, 1939 yılındaki I. Milli Eğitim Şûrasında tüm köy okullarının 5 seneye çıkarıldığı belirtilmiştir.

1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesine göre ilköğretimin hedefleri; çocukların millî hayata uyumları sağlanmalı, Türklük ve Türk vatanı temel alınmalı, çocuklarda millî hisler kuvvetlendirilmeli, Türk inkılabı, lütufları ve bu lütuflara erişmek için yapılan büyük harpler gereğince anlatılmalıdır. Piyas, şenlik, müsamere ve 23 Nisan bayramlarında millî hassasiyetler üzerinde durulmalı, öğrenciye bayrak sevgisi yerleştirilmelidir.

⁴¹ Uçar, a.g.t., s.37-38.

⁴² Uçar, a.g.t., s.38.

⁴³ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.231-233.

İlköğretim talimatname ve programlarının gerektirdiği hedefler gereğince ilkokullarda her sabah hep birlikte okumaları için 1933 yılının Mayıs'ında bakan Dr.Reşit Galip bir and yazmıştır. And şöyledir: “*Türküm, doğuruyum, çalışkanım. Yasam: küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümünden çok sevmektedir. Ülküm. Yükselmek,...*”

Cumhurbaşkanı İnönü, 1944 senesinin 7 Ağustosundaki açıklamalarında; o günlerde ilkokul birinci sınıflarda 247.000 öğrencinin olduğu, bu talebelerden ancak 75.000'inin okulu bitirebildiğinden bahsetmiştir. %65 oranında bir kısmın bu sınıfı geçemediği düşünüldüğünde bu çok üzücü bir rakamdır.

1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretim 8 yıl olarak belirlenmiş, bu 1981-1982'de deneme amaçlı olarak uygulanmıştır. Bu uygulamaya göre temel eğitim 7-14 yaş çocuklarını içine almıştır ve mecburidir.⁴⁴

Cumhuriyet döneminde ilköğretim üzerinde yoğunlukla durulmuş, bundan sebep ise ilköğretimde yapılan inkılaplar, laikliği topluma benimsetmek, bilhassa kırsalda yaşayan kitlenin davranışlarını değiştirmek için kullanılan araç olarak rol oynamasıdır. Tüm bu çabalar neticesinde durum şudur: 1927 senesinde %11'lerde olan okuma yazma oranı 1981 senesindeki okuma yazma seferberliğinden önce %69'a çıkabilmiştir. 1985 senesinde %75 olabilmiş, 1990 nüfus sayımı esas alınırsa 15 ve yukarısı yaşlarda %80'dir. Bu oran Rusya'da %98, Suriye ve Yunanistan'da %93, İran'da ise %52'dir.⁴⁵

2.4. Köy Enstitüleri

2.4.1. Köy Enstitülerine Doğru

Hasan Ali Yücel'in ismiyle beraber anılır olan Köy Enstitüleri'nden önce II. Meşrutiyet devresinde köy için verilecek olan eğitim konusundaki fikirler incelenmiş, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da bu konuda çalışmalar yapılmıştır.

1923 senesinin Şubat ayında İzmir'de toplanmış olan Türkiye İktisat Kongresi'nde köy eğitimi hakkında dikkat çekici kararlara imza atılmış, bu kararlar açılacak köy okullarının ahırlarının, kümes ve geniş bahçelerinin bulunmasının gerekliliği idi. Bunlar öğretmen denetimi altında talebeler tarafından işletilerek çiftçilik, öğrencilere uygulamalı olarak öğretilmeliydi. Orta ve yüksekokullardan mezun olan kız ve erkek talebeler, medreseden mezun olanlar köylerde en az 1 yıl öğretmenlik yapmalıydılar.

Daha genç Cumhuriyetin ilk senelerinde J.Dewey, 1924 yılındaki raporda köy öğretmeni ve köye göre yapılacak olan eğitimden bahsetmiştir. Yine Künhe de 1925 yılındaki raporunda benzer görüşlerde bulunmuş, yine bu konuda yerli eğitimcilerce de ortaya atılmış bazı uygulamalar bulunmakla birlikte bu uygulamalar 1927-1936 seneleri arasında görülmüştür. 1927 senesinde Mustafa Necati'nin bakan olduğu dönemde Denizli Erkek Muallim Mektebi değiştirilerek, Köy Muallim Mektebi olmuş, Kayseri'nin Zincidere köyünde bir köy Muallim Mektebi'nin daha açılışı yapılmıştır. Ancak açılan bu okulların programları diğer Muallim okullarından hemen hemen farksızdı, hatta öğretimi de daha zayıf bir haldeydi. Ancak 1933'de Denizli'deki, 1932'de Kayseri'deki bu mektepler kapatılmıştır.

⁴⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)...*, 300-302.

⁴⁵ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)...*, s.303.

1933 senesinde Eğitim Bakanı olan Dr.Reşit Galip köye öğretmen yetiştirmek için fazla sayıda çalışmalar yaptırmış, Mıntıka Muallim Mekteplerinin kurulması düşünülmüşse de uygulama alanı bulamamıştır.⁴⁶

1935 senesine gelindiğinde ülke nüfusunun %80'inin ikamet ettiği köylerde okul sayısı neredeyse yok denecek kadar az sayıdaydı ve bu az sayıdaki okullara şehirlerden gelen öğretmenler de köy şartlarında dayanamamışlar ve başarısız olmuşlardır. Köylü sadece eğitim ihtiyacı içerisinde olmayıp, bunun yanında bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiş, tarlalarda ilkel şartlarda üretim yapılmaya çalışılmıştır. İstiklal Harbi'nin ağır yükü altında ezilen köylü, daha demokrasi anlamında gerekli özelliğe sahip olamamıştır. Daha da önemlisi, 1930-1940 seneleri arasında köylere hizmet götürmek zor bir iştir. Köye hizmette başarı için köylünün halinden anlayan yeni entelektüel bir kesime ihtiyaç vardır. Kendisi de bir köy çocuğu olan İsmail Hakkı Tonguç, Köy Enstitülerinin kuramcısı ve kurucusudur ve Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel de Tonguç'un bu girişimlerinde o'nun yanında olmuştur.⁴⁷

1936 senesinde Saffet Arıkan'ın Mili Eğitim Bakanlığı sırasında Eskişehir ilinin Mahmudiye ilçesinde bir Eğitim kursu açılmış, amaç, askerde çavuş veya onbaşı olanların altı aylık kurslardan geçirildikten sonra üç yıllık ilkokullara ve küçük köylere eğitimci olarak gönderilerek öğretmen sıkıntısını az da olsa gidermek olup, fikri Atatürk ortaya atmıştır. Aynı sene içerisinde nüfusu 400'ün üzerinde olan köylere öğretmen yetiştirebilmek için Eskişehir Çifteler ve İzmir Kızıl Çullu'da Köy Öğretmen Okulları açılmış, sonradan bu okullar Köy Enstitülerine çevrilmiştir. Netice olarak, Köy Enstitülerinden önce köy öğretmeni yetiştirebilmek için bazı tecrübeler kazanılmıştır.⁴⁸

2.4.2. Köy Enstitülerinin Amaçları ve Kurulmaları

1940 senesinde 6 yaş üzerindeki nüfusun %78'i okuma yazama bilmiyordu ve köylerde bu oran %90'lara kadar dayanmıştır. Temizlik, sağlık ve gelişme imkânlarından yoksun olan köylerdeki yaygın cehaletle etkin bir mücadeleye girmek, köylerin ekonomik ve sosyal yapısında eğitim ve öğretmen aracılığıyla gelişmeler göstermek ve düzenlemeler yapmak köy enstitüleri'nin kuruluş amacı olmuştur. O dönemin sistemi, mevcut öğretmenler sadece kitap, kalem, okuma, yazma yani kitaba bağlı eğitim yapan, köye gitmek istemeyen ve köye yararı dokunmayan öğretmen yetiştirmekle itham edilmiştir. Ancak artık köye faydası dokunabilecek, köy kökenli, ellerinde kitaptan, kaleminden çok çapa, kürek, kazma, keser olan öğretmenler yetiştirilmeliydi. İşte Köy Enstitüleri bu felsefeyle kurulmuşlardı ve kuruluşlarında dönemin Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel ile İlköğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç esas rol almışlardır.⁴⁹

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1935 senesinde gerçekleştirilen büyük Kurultayı'nda, devlet tarafından planlı olarak başlanan endüstrileşmeye paralel olarak planlı olarak köyleri kalkındırma faaliyetinin başlatılması kararı alınmıştır. Bunun üzerine İsmail Hakkı Tonguç tarafından sağlam bir köy incelemesi yapılarak daha önce yapılanlar incelenmiş ve rakamlarla bu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirmede 20 senelik planı taslak olarak hazırlamış ve 1954 yılına kadar öğretmen, koruyucu, tarım teknisyeni ve sağlık hizmeti gitmemiş köy bırakılmayacaktır. Ancak bu planı

⁴⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.338

⁴⁷ Necdet Aysal, Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:35-36, Mayıs-Kasım 2005, s.270-271.

⁴⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.338-339.

⁴⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.339.

gerçekleştirmek hiç de kolay olmamıştır. Çünkü bu enstitülere okuryazarlığı olan öğrenci ve köy çocuğu bulmak sıkıntıydı. Açılan kursları tamamlayarak Ankara'nın köylerinde görev yapan 84 öğretmen başarılı olmuş ve öğretmen kursları kısa zamanda ülke içinde artış göstermiştir. Öğitmen adayları, açılması planlanan Köy Enstitülerinin binalarını da yaparak işe başlamışlardır. Kendi köylerinde çalışmaya başlayan öğretmenler, topladıkları çocukları üç yıl okutarak mezun etmek, yeni talebe almak, köydeki sağlıkla ilgili sıkıntıları kaymakamlığa bildirmek, köylüye çağdaş tarım tekniklerini öğretmenin yanında akşam okulları çerçevesinde yetişkin insanlara hesap, yurttaşlık ve okuma-yazma öğretmekle mecbur tutularak görevlendirilmişlerdir.⁵⁰

Yapılan bu uygulamanın başarısı üzerine 11.06.1937 tarihinde çıkarılan "Köy Öğitmenleri Kanunu" ile öğretmenlik yasal bir hal almıştır. Bu yasaya dayanılarak Kızılçullu (İzmir), Çifteler (Eskişehir) ve Karaağaç (Edirne)'ta öğretmen kursları açılmıştır. Sonraki sene bunlara ilaveten üç yeni kurs daha eklenmiştir. Ancak zamanla mevcut öğretmen kursları aracılığıyla köylerde ilkokul seviyesinde bir öğretimin devam ettirilemeyeceği fikri ile 3704 sayılı yasayla "Köy Öğretmen Okulları"nın açılması planlanmıştır. Bunun sonucunda köy enstitülerine temel olan başta Kızılçullu, Gök köy ve Çifteler Öğitmen Kursları Köy Öğretmen Okulu'na çevrilmiştir.

I. Maarif Şûrası'nda (17-29 Temmuz 1939) köylüye sadece okuma-yazma eğitimi veren bir öğretmenin yeterli olmayacağı düşünülerek, köy öğretmeni yetiştirmekle görevli olan kurumların her yönüyle personel yetiştirmesi gerektiği kararı verilmiş, bu nedenle yeni kurulacak bu kurumlara "Köy Enstitüsü" adı verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵¹

Köy enstitülerinin kuruluşu 17.04.1940 tarih ve 3803 Sayılı Kanuna dayanır. Köy enstitülerinin mezunlarından bu okullar, köy enstitüleri ve bölge okulları için müfettiş ve öğretmen yetiştirmek, enstitüleri rehberlik amacıyla köy incelemelerinde merkezi bir rol teşkili için Hasanoğlan Köy Enstitüsü içerisinde Yüksek Köy Enstitüsü ismiyle 1942 senesinde 3 yıllık bir okul kurulmuştur.⁵²

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel 17.04.1940 tarihinde TBMM Birinci Celsesindeki konuşmasında Köy Enstitüleri Kanunu, köy çocukları ve nüfusa tekabül eden öğrenci sayılarına dair konuşmasında şunları ifade etmiştir:

Muhterem arkadaşlar, Yüksek Heyetinize sunulmuş olan köy enstitüleri kanununun heyeti umumiyesi hakkında burada konuşulurken onu hazırlamak vazifesini yapmış olmakla kendini müftechir sayan bir arkadaşınızın bir kaç söz söylenmesine de müsaade buyurursunuz. Bu kanunu hazırlamağa saik olan sebepleri izah etmekle sözüme başlamak istiyorum. Bunun için de bizim bu gün ilk öğretim bakımından memleketimizin umumî vaziyetini bir levha halinde huzurunuzda kısaca tasvir etmek istiyorum: Bizim nüfusumuz 17 milyondur. Yuvarlak bir hesaba 4 milyona yakın insanımız şehirlerde oturur ve 13 milyon halkımız köylerdedir. Buna mukabil tahsil çağında bulunan çocuklarımızın, klâsik surette hesap edildiği takdirde, yani nüfusun % 12 si alınarak hesap olunduğu takdirde iki milyon kadar çocuğumuz olmak lâzım. Bunun 785 binini okutmaktayız. Şu halde % 12 si hesap edilerek alınan ve tahsil çağında bulunan çocukların ancak üçte birini okutabiliyoruz demektir. Halbuki bu klâsik hesap dışına çıkıp istatistiklerimizin tahsil mecburiyetini tahmil ettiği 7 ile 16 yaş arasındaki çocukların mikdarına bakacak olursanız

⁵⁰ Aysal, a.g.m., s.271-272.

⁵¹ Aysal, a.g.m., s.272-273.

⁵² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)...*, s.339-340.

bu 3 354 000 dir. Orta mekteplerde ve bu derecede bulunan diğer okullarda okuyan çocukları bu yekûnden çıkaracak olursanız, demek ki, 7 ile 16 yaş arasında, takribi bir hesaba üç milyon çocuğumuz vardır. % 12 klâsik hesabile aldığımız takdirde üçte birini okuttuğumuz bu çocukların 415 bini köylerde ve 370 bini şehirlerdedir. Şu halde 13 milyon köylü nüfusuna mukabil 370 bin çocuk okutmaktayız. 4 milyon şehirli nüfusa mukabil 415 bin çocuk okutuyoruz. Bunu hulâsa edecek olursak, şehirlerde oturan vatandaş çocukların yüzde 80 ni okuldadır. % 20 si okumaktan mahrumdur. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşımızın çocuklarını da nazarı dikkate alırsak bunun ancak % 25'ini okutabiliyoruz, % 75'ini okutamıyoruz. Binaenaleyh, okutmak, okutamamak nisbeti şehirli ile köylü arasında hemen, hemen tersinedir. İşte sizlere arzedeceğim levha budur. Bu levha karşısında bulunan Hükümetiniz vaziyeti halledici bir tedbir bulmak için çalışmış ve 13 milyon gibi büyük bir kütlenin oturduğu, yaşadığı köy muhitindeki evlâtlarımızı yüzde yüz okutmak için emek sarfetmiştir. Bu kanun o emeğin ifadesidir.⁵³

2.4.3. Köy Enstitülerinin Programları ve Çalışmaları

Köy Enstitülerinin resmi olarak ilk defa yapılan öğretim programı 1943 tarihli program olup, ilkokuldan sora 5 sene öğretim yapmışlardır. Bu sürede 114 haftalık bir kültür dersleri ile 58 haftalık teknik ve 58 haftalık ziraat çalışma ve dersleri yapılmıştır.

Haftalık olarak her sınıfta 22 saatlik Kültür dersleri

Haftalık olarak her sınıfta 11 saatlik Ziraat ders ve çalışmaları

Haftalık olarak her sınıfta 11 saatlik Teknik ders ve çalışmaları yapılmıştır. Kültür dersleri içinde tarih dersi de yer almış, köy enstitülerinden mezun olan çocuklar sınava alınmış, kızlarla karışık eğitim-öğretim uygulanmıştır. 1950 yılından itibaren kız talebeler Beşikdüzü ve Kızılçullu'da toplanarak karma eğitime son verilmiş, okul binaları genellikle talebeler tarafından yapılmıştır.

Konya-İvriz Köy Enstitüsünden mezun bir öğretmen 1950 yılında bir ankete verdiği yanıtta; bakımsız ve güç şartlarda çalıştıklarını, kışın 3 aylık dersin ardından senenin diğer 9 ayında el, yüz harç, harç, kireç içerisinde amele gibi çalıştıklarını, sadece öğrenci emeği ile üç yılda 25 bina yapıldığını söylenerek, çalışmanın aleyhinde olmadığını, henüz okumayı dahi bilmeyen köy çocukları olarak ellerine aldıkları kitabı dahi okuyacak zamanlarının olmadığını dile getirmiştir. Ancak bunların daha ilk yıllar olduğu dikkate alınmalıdır.⁵⁴

Necdet Aysal makalesinde Köy Enstitülerinin çalışmalarından şu sözlerle bahsetmektedir:

İlk dönemlerdeki zorluklar aşılmış gerçekleştiren sağlık memuru yetiştirme programı, önemli bir başarı olmuştur. Öyle ki bu programla hem enstitü öğrencilerinin sağlık ihtiyaçları karşılanırken, hem de köylülerin sağlık taramaları yapılmış ve gerekli tedaviler uygulanabilmiştir. Köy Enstitüleri'nde öğrenciye yetki ve sorumluluk verilerek onların kişiliğinin geliştirilmesine çalışılmış ve ileride köye gittikten sonra karşılaşacağı güçlükleri başaraabilecek yetenekleri kazanması sağlanmıştır. Tüm bu özellikleri kazandıktan sonra köye öğretmen olarak giden Köy Enstitüsü

⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VI, Cilt:10, İçtima:1, Kırkbirinci İnikad, 17.4.1940 Çarşamba, Birinci Celse, s.77.

⁵⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.340-341.

mezunları, köylerde öğrencilerinden başlayarak aileye kadar ulaşan bir eğitim ortamı yaratmışlardır. Bu eğitim ortamı içinde düzenlenen kurslarla okuma-yazma ve meslek kazanmalarına yönelik eğitimi de vermişlerdir. Öğretmenler bu çalışmaları yaparken köyde yalnız olmamış, gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişlerince denetlenmiş ve karşılaşılan sorunlar hep birlikte çözülmüştür.⁵⁵

2.4.4. Köy Enstitülerinin Kapatılması

Sovyet Rusya'nın 1945-1946 senelerinde Türkiye'den toprak ve üs talebine yönelik notalarından sonra eskiden süregelen komünizme ve Sovyet Rusya'ya karşı olan düşmanlık daha da artmış, önceden beri devam eden komünistlerin takipleri, tevkifleri ve bunların mahkemelere sevkî ile cezalandırılmaları da hızlanmıştır. Bunun yanında ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda müttefik olarak bulunduğu Sovyet Rusya'nın yayılmacı siyaseti, ABD'nin çıkarları ile çatışmış, bu iki devlet düşman haline gelince ABD'nin komünizme karşı olan düşmanlığı artmış, ABD komünizme karşı olan bu mücadeleye yandaş devletleri de çağırınca bu devlete yandaş olan Türkiye de komünizmle mücadeleye başlamıştır. Aslında Türkiye tam olarak ABD'nin yandaşı bir devlet değildi, ancak Sovyet Rusya'nın toprak ve üs talepleri başlayınca bir Sovyet Rusya saldırısına karşı giderek ABD'ye yaklaşmıştır. Bunun en somut göstergelerinden biri de ABD'nin isteği doğrultusunda komünizm ile olan mücadeleyi hızlandırması olmuştur.⁵⁶

II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki yıllarda komünizme olan düşmanlık ABD'de en hızlı zamanındayken radikal ve aşırıya kaçan mücadele "McCarthyizm" olarak adlandırılmıştır. ABD'li Senatör Joseph Raymond McCarthy komünizme karşı olup, komünistlerin tüm devlet dairelerine sızdıklarından bahsederek, bunların kısa süre içerisinde devleti ele geçirecekleri fikrini ortaya atınca McCarthy'nin komünistlerin tasfiye edilmesine yönelik talepleri hızlıca devlet politikasına dönüştürülmüştür. Bu konuda o kadar ileri gidilmiştir ki üzerinde en ufak bir komünist izi bulunan kuruluş ve kişiler dahi bu durumdan olumsuz yönde etkilenmişlerdir.⁵⁷

ABD'nin komünizm ile olan bu mücadelesi Türkiye'ye de yansımış, bundan köy enstitüleri kötü yönde etkilenmiş, bunun yanında İstanbul ve Ankara üniversitelerinde marksist olarak bilinen öğretim üyelerinin senato kararlarıyla üniversiteden ilişkileri kesilmiştir.

Köy enstitülerinin, köyün kalkınması için kurulmasının yanında komünistlerin bu enstitüleri kötüye kullanarak komünist fikir ve isteklere yönlendirme taleplerine karşı 1946 senesinde hileli seçim olarak bilinen seçimi kazanan CHP, Recep Peker'i başbakan yapmıştır. Peker komünistlerin ayıklanmasına ilk olarak köy enstitülerinden başlamış, Hasan Ali Yücel'i yeniden Milli Eğitim Bakanı olarak kabineye sokmamış, yerine komünistlere düşman olarak bilinen Reşat Şemsettin Sirer Milli Eğitim Bakanı yapılmıştır. Sirer, ismi köy enstitüleri ile özdeşleşmiş olan İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'u görevinden almış, enstitülerin denetimi sıkışmış, olağanüstü müfettişler enstitülerle ilgili olumsuz söylentileri araştırmaları için görevlendirilmişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişlerinden olan Fethi İsfendiyaroglu, teftiş raporlarını açıkladığı 1960 senesinde dizi halinde yayınlanan

⁵⁵ Aysal, a.g.m., s.276.

⁵⁶ Süleyman Kocabaş, *T.C. Devleti Tarihi 4, İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi–Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, Bayrak Matbaacılık-Yayıncılık San.ve Tic.Ltd.Şti., İstanbul, 2009, s.307.

⁵⁷ Kocabaş, a.g.e., s.307.

yazısında; Ankara DTC Fakültesindeki marksist fikirde olan hocaların Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ne gelerek verdikleri konferanslarda marksizm fikrinin izlerinin olduğu, Allah ve devlet olmasa tüm insanlığın saadet içinde olacaklarından bahsedildiği, okul kütüphanelerinde milli eserlerin az olarak bulundurulurken, buna karşılık bu kütüphanelerin marksist ve zararlı mecmua ve kitaplarla dolu olduğu, bunun yanında komünizm propagandası yapılarak askerlik ve milliyet aleyhinde tavır takınıldığı ve Sovyet rejiminin övüldüğünün üzerinde durmuştur.⁵⁸

Bunun yanında şehirlerdeki okulların devlet tarafından yapıldığı, köylülerin verdikleri vergilerle bu okulların yapımına destek olurlarken, köylerde yapılan enstitülere devlet bütçesinden herhangi bir destek sağlanmamış, köylüler bu okulları mali olarak ve bedenlen çalışarak yapmışlar, bu durum ise köylüler tarafından angarya olarak görülmüştür.⁵⁹

Köy enstitülerine sağ ve sol kesimden eleştiriler yapılmış, enstitülerdeki öğrencilere yirmi yıl mecburi hizmet getirilmesi, köylü ahalinin köy okulu ve enstitü bakım, yapım ve onarım işlerinde çalışmaya mecbur tutulması, köy kökenli talebelerin ve köylülere fazla yük yükleyen köylü sınıfı oluşturarak bu okullardan mezun olanları bu sınıf içerisine hapseden, dolayısıyla içtimai hareketliliğin önüne geçen, eşitlikçi olarak görülmeyen kurumlar olarak sol kesim tarafından bu okullar eleştirilere maruz kalmışlardır.⁶⁰

Köy enstitülerine sağ kesimden yapılan eleştirilerin çoğunluğu geleneksel yapının dışına çıkılarak erkek ve kız öğrencilerin birlikte eğitim görmesinin hoş karşılanmadığı gibi okutulan kitaplar vasıtasıyla komünizm propagandası yapıldığı öne sürülmüştür.⁶¹

Kemal Tahir gibi birtakım düşünürler köy enstitülerini tek parti iktidarı olan CHP'nin kendi parti ideolojilerini geniş kitlelere yaymak amacıyla kurulmuş eğitim kurumları olarak görerek eleştiride bulunurlarken,⁶² komünizm ile mücadele derneği kurucularından olan Nejdett Sançar bu kurumları kızıl propagandanın yapıldığı kurumlar olarak değerlendirmiş, bu okullara uzun zaman bakanlık müfettişlerinin sokulmayarak komünist faaliyetlerin gün yüzüne çıkmasının engellendiği, kuruluş amacının iyi olabileceğini, ancak bir takım faaliyetler neticesinde komünist ocağı haline getirildiklerini, erkek ve kız çocuklarının bilinçli olarak başıboş bir halde bırakıldıklarını, komünist Rusya'nın örnek bir rejim gibi lanse edildiğini, askerlik, milliyet ve din kavramlarına düşmanlığın empoze edildiğini, sınıf bilinci ve düşmanlığının aşılarmaya çalışıldığının müfettiş raporlarında yer aldığına vurgu yapmıştır. Peyami Safa da bu okullardaki çocuklara Nazım Hikmet'e ait şiirlerin ezberletildiğini, marksizm hakkında konferanslar verildiğini ve marksizm ile ilgili dergilerde makaleler yayınladığından bahsederek, köy enstitülerinin komünizm yuvası olduğu konusunda Sançar ile aynı görüştedir.⁶³ Doç.Dr.H.Eylem Kaya, "Bozkırlar Üzerinde Doğan Bir Güneş: Köy Enstitüleri" adlı bildirisinde; Brukan aşireti lideri ve milletvekili olan Kinyas Kartal'ın bir gazeteciyle yaptığı röportajında; kendisinin ikiyüz köyünden beşine köy enstitülü öğretmen geldiğini, daha önce her konuda halkın kendisine danışmaya geldiğini, ancak bu beş köyden kimsenin artık kendine danışmaya

⁵⁸ Kocabaş, a.g.e., s.307-309.

⁵⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, C:2, Ankara, 1986, s.125.

⁶⁰ Filiz Meşeci Giorgetti ve Betül Batır, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (13-14), 2008, s.47.

⁶¹ Meşeci Giorgetti ve Batır, a.g.m., s.47.

⁶² Mehmet Anık, Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (20), 2006, s.301.

⁶³ Anık, a.g.m., s.303.

gelmemeye başladığını, kendisi de doğudaki tüm ağaları ve batıdan da Emin Sazak ile birlikte Adnan Menderes'le görüştüklerini, köy enstitülerini kapatması halinde doğudaki tüm toprak ağalarının oylarını DP'ye vereceklerini, aksi halde oy vermeyeceklerini söylediklerini, Menderes'in de 1950 senesinde iktidar olunca köy enstitülerini temelden sarsmaya başladığını söylediğinden bahsetmiştir.⁶⁴

24 Aralık 1946'da devlet bütçesinin görüşülmesi sırasında köy enstitüleri eleştirilmiş, buraların dinsizlik, ahlaksızlık ve komünist yuvaları olduğundan bahsedilmiş, 1947 senesinde Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü kapatılmış, 09 Mayıs 1947 tarihinde karma eğitime son verilerek erkek ve kız öğrenciler ayrı sınıflara alınmış, aynı tarihte yüksek köy enstitüsü mezunu öğretmenler topluca askere alınarak, üzerlerinde komünistlik iddiası artmış olanlardan 32'si vatani görevini asteğmen rütbesinde değil de çavuş rütbesinde yapmıştır.⁶⁵

Köy enstitülerine ait programlar 1947 senesinde biraz değişikliğe uğramış, değişiklikle kültür derslerine genel bilgi dersleri adı verilerek bunlara daha fazla ders saati ayrılmış, teknik dersler 1/3 öğretim senesi olarak azaltılmıştır. 1947 senesindeki bu değişiklik köy enstitülerinin felsefesinden en bariz ayrılma olarak ifade edilebilir.⁶⁶ 1951-1952 eğitim-öğretim döneminde Sağlık Bakanlığı tarafından köy sağlık memurlarına artık ihtiyaç kalmadığı bildirilmiş, bu durum köy enstitülerinde sağlık kollarının kapatılmasıyla sonuçlanmış, neticede bu okullarda sağlık memuru yetişmesi son bulmuştur.⁶⁷ Demokrat Parti döneminde 1952 senesinde Talim ve Terbiye Dairesi tarafından köy enstitülerinin kapatılması yolunda son hamlelerden biri olarak kabul edilen program değişikliğine gidilmiş, bu değişiklikle 1952-1953 eğitim-öğretim döneminden itibaren genel bilgi derslerine yönelme başlamıştır.⁶⁸ DP döneminde kurulan ilk kabinenin Milli Eğitim Bakanı olan Tefik İleri döneminde 27 Ocak 1954 gün ve⁶⁹ 6234 Sayılı Kanunla bu enstitüler tamamen geleneksel olarak süregelen ilköğretmen okulları ile birleştirilme yoluna gidilmiş,⁷⁰ bu kanunla köy enstitüsü adı kaldırılmış ve bu kurumlar resmen kapanmıştır.⁷¹

Bu dönemde komünistlerle dost olunduğu, Turancılara düşmanlık yapıldığı, köy enstitülerin Sovyet Rusya'nın eğitim sisteminden esinlenilerek oluşturulduğu ve Eskişehir Mahmudiye ve Hamidiye Köy Enstitüsüne yönelik komünist yuvası olduğu iddialarına karşı Hasan Ali Yücel, köy enstitülerinin farklı kurumlarda olduğu gibi tenkit edilecek ve düzeltilecek yanları bulunabileceğini, bazı kişilerin olumsuz propagandalarının komünistlerin işlerine geldiğinden bahsetmiş, enstitülerin kendi sorumluluğu altında kurulduklarını, bu okulların kurulmasında emeği bulunan insanlar arasında olmasını hayatının en büyük şerefi olarak ifade ederek, gerçek Türkçülüğün ve milliyetçiliğin bu ülkenin evlatlarına hizmet etmek olduğuna vurgu yapmıştır.⁷²

⁶⁴ H.Eylem Kaya, Bozkırlar Üzerinde Doğan Bir Güneş: Köy Enstitüleri, *Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu*, Bildiriler, 16-17 Nisan 2016, Dikili-İzmir, s.43-44.

⁶⁵ Kocabaş, a.g.e., s.309.

⁶⁶ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.341.

⁶⁷ Filiz Meşeci Giorgetti, Betül Batır, a.g.m., s.48.

⁶⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.341-342.

⁶⁹ Aysal, a.g.m., s.276.

⁷⁰ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.341-342.

⁷¹ Uçar, a.g.t., s.56.

⁷² Zeynep Kalyoncuoğlu, "Köy Enstitülerinde Hasan Ali Yücel'in Yeri", *Uluslararası Folklor/Edebiyat Dergisi*, C:16, S:64, 2010/4, s.242.

2.4.5. Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi

Köy Enstitüleri, bulundukları bölgeyi dolaylı ve dolaysız olarak kültürel, sosyal ve ekonomik bakımlardan etkilemişlerdir. Üretim metodu, yeni ürünlerin ortaya konulması ve pazar imkânları oluşturarak faydalı olmuşlar, bu okullardaki öğretmenler okul ve kurslar, köy halkının ve talebenin yetişmesindeki rolleri; köye okul yapımı, konservecilik, demircilik, hayvancılık ve bahçecilik işlerinin öğretilmesiyle uğraşmışlardır.

Öğretmenlerin ekseriyetle kendi köylerine atanmaları kıskançlıklara sebep olmuş, enstitülü ve enstitülü olmayan öğretmenler arasında bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Enstitülü öğretmenlerin sol görüşlü oldukları propagandası bu öğretmenlere karşı şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmuş, cesaretlerinin kırılmasına etken olmuştur. Köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler köy hayatını ve gerçeklerini anlatan edebi eserlere imza atmışlar, bazıları da ileride sol eğilimli öğretmen örgütlenmelerinde görevlerde bulunmuşlardır.⁷³

Bunların yanında 1937–1946 seneleri arasında kurulmuş olan yirmi dokuz enstitüde 150 büyük yapı ile 723 binanın yapımı talebelerin kendi emeği ve gayretiyle meydana getirilmiştir. Enstitülerinde yetiştirilen gençler arasından farklı meslek dallarına rağbet edenler de olmuş, üst kademelere yükselen bu insanlar köylerin gelişmesi ve köy demokrasisi noktasında aktif çalışmışlardır.⁷⁴

Köy enstitülerinin mezunları içerisinde Mahmut Makal, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt gibi yazarlar yetişmiş, bu yazarlar eserlerinde köy sorunlarını işlemişler, kültürel ve sosyal yönlerden köylü toplumun bilinçlenmesinde etkili olmuşlardır. Köy enstitülerinden çıkanlar sadece yazarlarla sınırlı kalmamışlar, bunlardan üniversitede profesörler olanlar, güzel sanatlar, hukuk ve bunun yanında farklı meslek dallarında çalışan ve yüksek makamlara gelen insanlar da olmuştur.⁷⁵

1940-1946 seneleri arasında köy enstitüsü talebelerinin çabalarıyla 15.000 dönüm toprak işlenerek, 750.000 adet fidan dikimi sağlanmış, talebelerin çalışmalarıyla oluşturulan 1500 dönüm sebzelik ve 1200 dönümlük bağ ile birlikte ülkemizin toprakları tarımsal anlamda yol kat etmiş ve tarımın ekonomideki payı yükselmiştir.⁷⁶

1944 yılındaki Türkçülük-Turancılık olayının milliyetçilerce bir tarih miti haline getirildiği gibi komünistler ya da bunlarla program ve ideoloji bakımından benzeyen kesimler de köy enstitülerini tarih miti haline dönüştürmüşler, bu okulların kapatılmasına ağıtlar yakmışlar, yeniden açılmaları için devamlı isteklerde bulunmuşlardır. Eski solcu olan fakat son dönemlerde solu eleştiren Atilla İlhan dahi biraz da marksist bakışla solcular tarafından bu kurumların tarikat haline dönüştürüldüğünden söz etmiş, Rousseauvari cennet bir köy düşününün somut olarak ortaya konulmaya çalışıldığını, enstitülerin açılmasının köylüyü köyde bırakarak onların proletaryalaşmasını önlemek için yapıldığının anlaşılmadığını vurgulayarak, enstitülerin kapatılmasının Doğu Perinçek solculuğuna benzer bir tarikat haline getirildiğinin üzerinde durmuştur.⁷⁷

Ortanın solcusu olarak bilinen Turan Güneş, köy enstitülerinin tarikatlaştırıldığını ve mitleştirildiğini ileri süren görüşlere sahip bir isim olarak, köy enstitülerinin kurulmasıyla bir heyecanın, bir romantizmin ortaya çıktığını ifade

⁷³ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)*..., s.342-343.

⁷⁴ Uçar, a.g.t., s.57.

⁷⁵ Kalyoncuoğlu, a.g.m., s.242.

⁷⁶ Uçar, a.g.t., s.57.

⁷⁷ Kocabaş, a.g.e., s.309-310

etmiştir. Güneş, köy enstitüsü mezunlarının bir öğretmenden öte kurtarıcı olarak görüldüğünü, tüm imkânları elinin tersiyle iterek kendisini köye adayan insanlar olarak görülmeye başlandığını, özellikle de bu okulların mezunlarının yetenekli olanlarından büyük yazarlar çıkınca bu okulların değer olarak çok fazla büyütülmesine sebep olduğunu, oysaki oldukça başarılı bir kitle eğitim sistemi olan köy enstitülerinin köye öğretmen yetiştirmek için başvurulmuş bir çözüm yolu olmasının unutulmasının bu okullardan mezun öğretmenleri bir karmaşanın içine soktuğundan bahsetmiştir.⁷⁸

2.5. Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Şûralar, Kongreler

2.5.1. Türk Neşriyat Kongresi (2-5 Mayıs 1939)

Türk Neşriyat Kongresi, 2-5 Mayıs 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş, 10 yıllık Neşriyat Sergisi Başvekil Refik Saydam tarafından 01 Mayıs 1939 tarihinde açılmış, I. Türk Neşriyat Kongresi yine Başvekil Refik Saydam'ın konuşmasıyla 02 Mayıs 1939 tarihinde açılmıştır.

I. Türk Neşriyat Kongresi, fikir adamlarının, yazar, gazeteci, matbaacı, akademisyen ve öğretmenlerin de katıldığı, gelecekte ülkede yapılması hedeflenen neşriyat faaliyetlerinin düzenli ve yıllara yayılmış şekilde nasıl ortaya konulacağını, bu alanla ilgili olarak özel ve resmi kurumların işbirliğini nasıl gerçekleştireceklerinin program dâhilinde yapılmasını amaçlamıştır.

Maarif Vekili Yücel kongredeki konuşmasında, geçmişte tercüme ve telif işlerinde başarısız olduğunu, bakanlığın neşir faaliyetleri dışında özel ve resmi ülkenin fikir hayatına katkısı olabilecek yayın çalışmalarının belirlenip bunlara çare bulunması ve uygulanmasında koordineli olarak yapılabilecek çalışmaların gerekliliği üzerinde durmuştur.⁷⁹

Kongrede yayın faaliyetleri iki yönlü olarak ele alınmış, bunlardan ilk olarak her biri kendi alanında önemli büyük ihtiyacı karşılayan sözlük, ansiklopedi ve benzeri yapıtların basımı yapılmış, ikinci olarak ilk defa 28 Şubat 1940 tarihinde toplantı yapan Tercüme Heyetinden meydana getirilmiş, bunun için daimi büro kurulmuştur.⁸⁰

I. Türk Neşriyat Kongresi'nin Tercüme Encümeni; Etem Menemencioğlu (reis), Mustafa Nihat Özön (raportör) ve üyeler Suut Kemal Yetkin, Bedrettin Tuncel, Orhan Faik Gökyay, Şinasi Boran, Halil Nihat Boztepe, Halit Fahri Ozansoy, Burhan Belge, Nurullah Ataç, Sabahattin Ali, Cemil Bilsel, Fazıl Ahmet Aykaç, Abdülhak Şinasi Hisar, Ali Kâmil Akyüz, Galip Bahtiyar Göker, Rıdvan Nafiz Fikret Adil, Sabri Esat Siyavuşgil, İzzet Melih Devrim, Nasuhi Baydar, Nurettin Artam Ergüder, Sabahattin Rahmi Eyüboğlu, Selami İzzet Sedes, Yusuf Şerif Kılıçer, Yaşar Nabi ve Zühtü Uray'dan⁸¹ oluşturulmuştur.

Kongrede encümenlerin çalışma alanlarına göre ayrılması şeklinde karar alınmış, bu alanlar içerisinde tercüme bürosu özelliğiyle kurum kimliği meydana getirebilecek müesseseyi oluşturan Tercüme İşleri Encümeni olmuştur. Tercüme encümeninin üyelerince bazı faaliyetler gerçekleştirilmiş, bu faaliyetlerden biri de tercüme bürosunun kurulması olmuş ve bu doğrultuda hedefler, usul ve üyeler belirlenerek büro çeviri çalışmalarına başlamış, bu çalışmalarda Yücel, yol gösterici olmuş ve kısa zamanda

⁷⁸ Kocabaş, a.g.e., s.310.

⁷⁹ Bulut, a.g.m., s.670.

⁸⁰ Birgül Bozkurt, Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Belgi Dergisi*, Yaz 2011/II, s.193-194.

⁸¹ Bulut, a.g.m., s.671.

birçok çeviri faaliyetini gerçekleştirmiştir. Bunlardan dünya edebiyatı, felsefe, klasik ve Kuran-ı Kerim'den çeviriler gerçekleştirilmiş, bu çevirilerde Türkçe kullanımına bilhassa dikkat gösterilerek, 1940-1966 seneleri arasında yekunda tercüme cilt sayısı 1247 olan 1120 yapıt ortaya konulmuştur.⁸²

2.5.2. Birinci Milli Eğitim Şûrası (17-22 Temmuz 1939)

Cumhuriyet tarihinde ilk olma özelliğine sahip olan Birinci Milli Eğitim Şûrası⁸³, 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti öğretim ve eğitim sisteminin esas ve planları, müfredat programlarının bir bütünlük içerisinde incelenmesi, farklı öğretim basamaklarındaki kurumlara ait yönetmeliklerin incelenmesi şûra gündemindeki konulardır.⁸⁴

Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde düzenlenen Birinci Milli Eğitim Şûrası'nda 1960 senesine kadar düzenlenen şûralar arasında en uzun konuşmayı Milli Eğitim Bakanları içerisinde 1 saat 12 dakika ile Hasan Ali Yücel yapmıştır.⁸⁵ Yücel, şûranın açılış konuşmasında eğitim ve öğretim üzerine kafa yormayı, kültürel arenada şöhretli kişilerin düşüncelerinden yararlanmayı hükümetin önemle üzerinde durduğu yöntem olarak nitelendirmiş, bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün de millî mücadelenin sürdüğü senelerde başkentteki Maarif Kongresi'nin açılışı sırasında fikir alışverişinde bulunmaya ve tartışmanın önemine dikkat çektiğini ifade etmiştir.⁸⁶ Gündemi yoğun olan şûradaki bu konuşmasında Yücel, eğitim-öğretimdeki asıl problemleri iyi bilen birisi olarak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitim-öğretim programı doğrultusunda hareket edeceğinin sinyallerini vererek ilk, orta ve yükseköğretimdeki problemlerden bahsetmiş ve şûrada alınacak kararların uygulanacağını ifade etmiştir.⁸⁷ Bunun yanında Yücel, çeşitli derecelerde bulunan okulların birbirlerinden şikâyetçi olmalarının sebebi olarak, bu okulların tek ve mücerret olmalarından kaynaklandığına vurgu yapmıştır.⁸⁸

138 üyenin katıldığı şûranın 52'si asil üye, 86'sı da danışman üye olup, "Talim ve Terbiye Dairesi" tarafından gündemi önceden belirlenen ve asil olan üyelerin oy sahibi olduğu şûrada danışman üyeler kendi ihtisas sahibi oldukları alanlarda hizmet vermişler, şûra çalışmaları sırasında; "Plan komisyonu, İlköğretim Komisyonu, Ortaöğretim Komisyonu, Teknik Öğretim Komisyonu, Yüksek Öğretim Komisyonu, Neşriyat Komisyonu, Beden Terbiyesi Komisyonu ve Dilekler Komisyonu" meydana getirilmiş,⁸⁹ 22 Temmuz 1939 tarihli şûra toplantısında ise Yüksek Tahsil Komisyonu

⁸² Fırat Soysal, Cumhuriyet Dönemi Çeviri Kurumları, Tercüme Bürosu ve Kurumsallaşa İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl:10, S: XXXII, 2017, s.215-216.

⁸³ Sait Dinç, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I. Milli Eğitim Şûrası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları," 2008, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_I_milliegitim_surasi.pdf, erişim tarihi (10.01.2019), s.2.

⁸⁴ MEB, Milli Eğitim Şûraları (1939-1996), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Genel Müdürlüğü, Şûra Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998, s.20.

⁸⁵ Sait Dinç, "Türk Eğitim Tarihi Açısından Hasan Ali Yücel'in Döneminde Yapılan I. ve II. Milli Eğitim Şûraları ve Hasan Ali Yücel'in Şûraların Oluşumuna ve Alınan Kararların Uygulamalarına Katkısı," 2011, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_hasan_ali_yucel.pdf, erişim tarihi (03.02.2019), s.3.

⁸⁶ MEB, Milli Eğitim Şûraları, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği, 17. Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Şûraları, Ankara, 2006, s.17.

⁸⁷ Dinç, *Türk Eğitim Tarihi Açısından...*, s.3.

⁸⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 18.07.1939, s.1.

⁸⁹ Dinç, *Türk Eğitim Tarihi Açısından...*, s.3.

tarafından hazırlanan genel raporun incelenmesine başlanılmıştır.⁹⁰ Bunun yanında Birinci Milli Eğitim Şûrası'ndan önceki döneme bakıldığında; Milli Eğitim Bakanlığı, bakanlık bünyesindeki yetkili müesseselerin “Planlama Toplantıları” ve “Heyeti İlmiye Toplantıları” yapılarak şûra öncesi dönemdeki gereksinim bu şekilde giderilmiştir.⁹¹

2.5.2.1. Neşriyat Komisyonu

Birinci Milli Eğitim Şûrasının Genel Kurulunda Neşriyat Komisyonu Raporu üçüncü sırada görüşülen rapor olmuştur. Komisyonun Başkanlığını Hakkı Baha Pars yaparken, raportörlük görevi Neşriyat Müdürü Faik Reşit Unat tarafından yapılmıştır. İncelenen konular şöyledir;

1. Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Kanun ve Talimatname
2. Okul Kitaplarının Maarif Vekilliğince Bastırılması Hakkında Kanun ve Talimatname
3. Hususi Müessese ve Şahıslar Tarafından Neşredilen Mecmualara Maarif Vekilliğince Yapılacak Yardımlar Hakkında Talimatname
4. Okul Mecmuaları Talimatnamesi
5. Türk Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi
6. Dilekler Komisyondan Gelen Teklifler⁹²

Komisyon, yukarıda bahsedilen konular istikametinde 23 madde olarak “Okul Kitaplarının Maarif Vekilliğince Bastırılması Hakkında Talimatname” adıyla hazırlanan raporu Şûra Genel Kurulunda kabul etmiştir. Rapora bakıldığında;

Rapor; Esaslar, Kitapların Müsabaka ile Hazırlanması ve Muvakkat Madde olmak üzere üç bölümden oluşur. Raporda; ilk ve ortaöğretim okulları için Devlet kitabı olması ve her kitabın üç yıllık bir devre için seçilmesi, kitabın seçiminin müsabakayla yapılması, yapılan müsabakanın şartları, kitapların yazarlarına verilecek ücret, telif haklarının tamamen Maarif Vekâletine ait olduğu açıklanır. Raporun bazı bölümleri hakkında genel kurulda görüşler ileri sürülmüştür.

Haydarpaşa Lisesi Tarih öğretmenini Emin Ali Çavlı; “Tek kitap usulünün yanlış olduğu birden fazla kitabın bir ders için kabul edilmesini” teklif etmiştir. Şûra üyeleri aynı konuyla ilgili olarak; “kitapların dizgi ve yazılarının bozuk olduğunu, kitapların kalitesiz kâğıtlara basıldığını, devlet matbaalarının daha düzenli ve itinalı çalışmasını” istemişlerdir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu “Kitapların tetkiki mutlaka yapılmalıdır... Kitaplar devlete ait olmalıdır” şeklinde görüş bildirmiş ve kitapların pahalılığından şikâyetler de gündeme gelmiştir. Kitapların seçimi için müsabakaya geniş bir katılım olması, Talim ve Terbiye Dairesindeki eğitimcilerin de bu müsabakaya katılması gibi taleplerde genel kurulda dile getirilmiştir. Genel kurulda kabul edilen bu talimatname ertesi yıl uygulamaya koyulmuş ve ilköğretim kitaplarının müsabakası yapılmıştır.⁹³ denilmiştir.

⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 23.07.1939, s.3.

⁹¹ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I.,..., s.2-3.

⁹² Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I.,..., s.19-20.

⁹³ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I., ..., s.20-21.

2.5.2.2.Ortaöğretim Komisyonu

Başkanlığını Tevfik Ararad'ın yaptığı Ortaöğretim Komisyonu 49 kişiden oluşmuştur ve raportörlüğünü de Maarif Vekilliği bünyesinde görev yapan Müfettiş Halil Vedat Fıratlı yapmıştır. Komisyon tarafından aşağıdaki konular incelenmiştir:

Talimatnameler şöyledir;

1. Okul Pansiyonları Nizamnamesi
2. Yardımcı Öğretmen Talimatnamesi
3. Lise İmtihan Talimatnamesi
4. İlköğretmen Okulları İmtihan Talimatnamesi
5. Ortaokul İmtihan Talimatnamesi
6. Ortaöğretim Okullarında Talebeye Yaptırılacak Tahriri Vazifeleri Hakkında Talimatname
7. Prevariantoryum ve Senatoryum Talimatnamesi
8. Başka Yabancı Diller Okutan İki Mektebin Birinden Ötekine Nakledilen Talebenin Yabancı Dil Dersi Yoklaması Talimatnamesi
9. İlk ve Ortaokullarla Liselere ve Öğretmen Okullarına Mahsus Kooperatifleri Yasası
10. Ortaokul ve Liseler İnzibat Talimatnamesi
11. Talebe Kasketleri Talimatnamesi⁹⁴

Birinci Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar şöyledir:

1. Üç sınıflı köy (ilk)okulları beş sınıfa çıkarıldı.
2. Ders kitaplarının 'devlet kitabı' (tek kitap) olması kararlaştırıldı.
3. Bütün fakülte ve yüksek okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.
4. Ortaokul ve liselerde temel derslerin öğleden önceye alınması, öğleden sonra öğretmenlerin gözetiminde serbest ve ortak etkinliklere ayrılması kararlaştırıldı. 5.Ortaöğretim kurumlarının gelişigüzel açılmaması için, illere göre ihtiyaç planları hızlandı.
5. İstanbul Üniversitesi Yönetmeliği kabul edildi.
6. Yabancı ülkelere gönderilecek asistan ve doçentler hakkında yönetmelik kabul edildi.
7. Gazi Eğitim (Terbiye) Enstitüsü kayıt kabul ve sınav yönetmelikleri kabul edildi.
8. Eczacı Mektebi (Eczacılık okulu) öğretim ve sınav yönetmelikleri kabul edildi.
9. Ankara Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi lisans, doktora, sınav, pansiyon yönetmelikleri kabul edildi.
10. Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliğinin geliştirildikten sonra ikinci Milli Eğitim Şûrası'na sunulması kabul edildi.
11. Ulusal bayrak ve okul flamaları yönetmeliği kabul edildi.
12. Okul spor yurtları yönetmeliği kabul edildi.
13. Milli Eğitim (Maarif) müdür ve memurları yönetmeliği kabul edildi.
14. Okul kitaplarının Milli Eğitim Bakanlığınca bastırılması kararı alındı.
15. Ortaokullar, liseler, şehir ilköğretmen okulları, mesleki ve teknik okullar disiplin yönetmeliği kabul edildi.
16. Ortaöğretim kurumlarında yazılı ödevler yönetmeliği kabul edildi.
17. Yardımcı öğretmenlik hakkında yönetmelik kabul edildi.
18. Basma yazı ve resimleri derleme yönetmeliğinin kabulü.

⁹⁴ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I., ..., s.23-24.

19. Plan komisyonunca; ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim, mesleki ve teknik öğretim ve merkez teşkilatı olarak beş bölümde eğitim örgütlenmesinin ana hatlarını belirleyen planların kabulü.⁹⁵

Şûra kararlarına ortaöğretim açısından bakıldığında; ortaöğretim öğrencilerine uygulanacak yazılı ödev yönetmeliği, lise ve ortaokulların öğretim programlarının yeniden bir düzene sokulduğu, derslerin öğleden önce liselerde mecburi olarak, ortaokullarda öğrenci isteği ile şerik ve erkin çalışmaların yapılması konularında kararlar alınmış, bu konular Birinci Maarif Şûrasının oluru alındıktan sonra Bakanlık tarafından uygulamaya geçirilmiştir.⁹⁶

1939–1940 öğretim dönemi “Köy İlkokul Projesi” uygulamasına geçildiği dönem ve derslerde Birinci Milli Eğitim Şûrası’nın kararına uygun program uygulanmış, programda birçok ders yanında “Tarih” dersi de şehirlerdeki okulların derslerinin aynısı kalmıştır.⁹⁷

Ortaöğretim Komisyonu tarafından hazırlanan “Lise, Ortaokul ve İlköğretmen Okulları İmtihan Talimatnamesi Hakkındaki Rapor” incelendiğinde hâlihazırda bulunan sınav sisteminin eğitime büyük oranda faydasının bulunmadığı, eğitim-öğretim yılının ehemmiyetli bir kısmının sınavlara ayrıldığı, bu sebeple de yeni bir sınav sisteminin uygulanmasının istenildiği belirtilmiştir. Bu konuda görüş bildiren konuşmacılar yapılan sınavların öğrenci başarısını tam olarak ortaya koymaktan uzak olduğu, asıl ehemmiyetli konunun talebelerin iyi eğitilmesi fikrinde buluşmuşlardır. Netice olarak, Ortaöğretim Komisyon Raporu birkaç küçük değişiklikle oy birliği ile kabul görmüştür.⁹⁸

Milli Eğitim Şûralarının en fazla gündemde olan konusu “Eğitim/Öğretim/Müfredat” hakkındaki konular olmuş, eğitim programları neredeyse Milli Eğitim Şûralarının tamamının gündeminde yer almış, içtimai ve bireysel olarak toplumun farklılaşan ihtiyaçlarına cevap verebilmek, eğitimin daha mümbit ve niteliğinin artırılabilmesi için başlangıç noktası olarak eğitim izlenceleri görülmüştür.⁹⁹ Karal, Ongunsu ve Yücel’in de konuşma yaptıkları ve birçok konu üzerinde durulan şûra 29 Temmuz 1939 tarihinde tamamlanmıştır.¹⁰⁰

2.5.3. İkinci Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943)

Başvekil Şükrü Saraçoğlu tarafından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde açılarak, isteklerinin bazılarının şûrada yerine getirebileceğini belirten¹⁰¹ millet ve vatan için yararlı kararlar alınabileceği fikriyle 15 Şubat 1943 tarihinde¹⁰² Dil-Tarih Coğrafya Fakültesinin Hamit salonunda 1425 azanın katılımıyla saat 15’te Maarif Vekili tarafından ahlak, tarih ve dil konularına değinilmek suretiyle¹⁰³ II. Cihan Harbinin etkilerinin hissedildiği bir ortamda gerçekleştirilen II. Milli Eğitim Şûrası, savaşın

⁹⁵ Muzaffer Deniz, *Milli Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001, s.21-22.

⁹⁶ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, (Tarihi Gelişimi)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:140, İkinci Baskı, Ankara, 1985, s.138.

⁹⁷ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I., ..., s.31.

⁹⁸ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I., ..., s.26.

⁹⁹ Zeynep KILIÇ ve Semra GÜVEN, S., “Türk Milli Eğitim Şûralarında Alınan Kararların İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:10, S:53, 2017, s.596.

¹⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 30.07.1939, s.7.

¹⁰¹ BCA, Fon No: 30-1-0-0 Yer No: 11 - 63 - 6, 15.02.1943.

¹⁰² Ulus Gazetesi, 15.02.1943, s.9.

¹⁰³ Ulus Gazetesi, 16.02.1943, s.1.

ideolojik etkilerinin görüldüğü bir ortamda eğitim alanında Türkiye'nin içinde bulunduğu millî-millîlik etkisi altındaki telakkiden Hümanizma eksenli telakkiye geçiş uygulamasının yanında eğitimde esas hedef olarak iyi bir vatandaş yetiştirme fikri ile kendini göstermeye başlamıştır. Toplanan şûralar içerisinde gündeminde sadece “Türk Dili, Türk Tarihi ve Ahlak Eğitimi alanında ilk ve tek” olma özelliğine sahip olan şûra, konusu itibarı ile baskın olarak kültürün milli eğitimdeki müfredat, program ve ilkelere yansıtılması şeklinde kendini göstermiştir.

II. Milli Eğitim Şûrası, başkentte dönemin Milli Eğitim Bakanı Yücel başkanlığında 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde gerçekleştirilmiştir. II. Milli Eğitim Şûrasında “70 asil ve 72 danışman üye olmak üzere 142 üye” bulunmuştur.

Şûranın esas gündem maddeleri şöyledir:

“

- 1- *Okullarda Ahlak Eğitiminin Geliştirilmesi*
- 2- *Bütün Öğretim Kurumlarında Anadili Çalışmaları Verimin Artırılması*
- 3- *Türklük Eğitiminde Tarih Öğretiminin Metot ve Vasıtalar Bakımından İncelenmesi*¹⁰⁴

Yukarıda bahsedilen gündemler doğrultusunda 3 esas komisyon oluşturulmuştur: Komisyonlar kendi uzmanı oldukları alanlarda çalışmışlar ve hazırladıkları layihalarını Şûra Genel Kuruluna arz etmişlerdir.

Bu üç komisyon aşağıdadır:

“

1. *Anadili Komisyonu*
 - a. *Anadilinin Öğretimi Komisyonu*
 - b. *Terim İşleri Komisyonu*
2. *Ahlak Eğitimi Komisyonu*
3. *Tarih Eğitimi Komisyonu*”

Şûranın açılış konuşması Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından yapılmış, Saraçoğlu, konuşmasında eğitimin toplumdaki öneminden bahsetmiş,¹⁰⁵ her bir öğretmen kendi sorumluluğunda bulunan öğrenciye kendi bilgi ve ahlakını verdiğini, bunun ulusun birlik ve uyumunun ortaya koyacağı gücün bütünüyle elde tutulamadığına vurgu yapmış, kendisinin de öğretmen olarak çalıştığı günlerin hayatının en güzel zamanları olduğundan bahsederek, öğretmenliği “Tanrı sanatı” olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁶ Maarif Vekili Yücel de üzerinde duracağı ilk gündem konusunun okullarda öğrenciye verilecek olan ahlak eğitiminin gelişimi, ikinci olarak okullardaki ana dili eğitimi meselesi, üçüncü olarak da tarih eğitimi konusundan bahsetmiştir. Yücel, millî tarihteki anlayışta ileri seviyede bulunduğumuzu, bunun da inkılaplar sayesinde mümkün olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Güzel ve Şimşek makalelerinde;

...şûra tam da 2. Dünya Savaşı'nın özellikle de ideolojik etkilerin çok fazla olduğu bir dönemde, Şubat 1943'te toplanmıştır. Bu dönem eğitiminin

¹⁰⁴ Dinç, Türk Eğitim Tarihi Açısından..., s.6-7.

¹⁰⁵ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları, 2008, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf, Erişim Tarihi (15.02.2019), s.4-5.

¹⁰⁶ Bahri Ata, 1943'teki İkinci Millî Eğitim Şûrasının Tarih Eğitimi Kararlarından Birinin Uygulanması: Bir Histomap'ın Yapım Öyküsü, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 2, Mayıs 2008, s.338-339.

¹⁰⁷ Ata, a.g.m., s.339.

temel hedefinin “iyi yurttaş yetiştirmek” olduğu görülmektedir. 2 Maarif Şûrası'nda programlar, öğretmenler için yardımcı kitaplar ve neşriyat; kitaplar; diğer derslerin Türkçeye yardımı; yazma öğretimi; okullarda, resmi ve özel yayın alanlarında imla birliği başlıklarından oluşan bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporların kitaplar ile ilgili olan kısmında “ders kitaplarının sahip olması gereken nitelikler” üzerinde durulmuştur. Bununla ilgili olarak kitapların şeklinden ziyade içeriğinin güzel olmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca kitapların şeklinden çok içeriği üzerinde durulması gerektiği ve bu amaçla okuma parçalarının altlarına açıklamalar ve soru bölümlerinin eklenmesi gerektiği...” vurgulanmış, “...ders kitaplarının hazırlanması ile ilgili önerilere de rastlanmaktadır. Bu Şûraların başında yine 2. Maarif Şûrası gelmektedir. Bu Şûra'da oluşturulan Anadili Komisyonu'nda ders kitaplarının nasıl hazırlanması gerektiği hakkında bazı öneriler sunmuştur.¹⁰⁸

denmek suretiyle ders kitaplarının hazırlanmasına verilen ehemmiyete dikkat çekilmiştir.

2.5.3.1. İkinci Milli Eğitim Şûrası Genel Kurul Çalışmaları

1943 senesinin 19 Şubatında II. Milli Eğitim Şûrası Genel Kurulunda çalışmalar başlanmış, şûranın başlaması hakkındaki zabıt okunduktan sonra “Anadili Öğretimi, Terim İşleri, Ahlak Eğitimi ve Tarih Öğretimi Raporları” okunmuş, genel kuruldaki çalışmalar esnasında eleştiri ve öneriler öne sürülmüştür. Genel kurul üç gün devam etmiş ve şûradaki kararlar kabul edilerek, alınan bu kararlar Bakanlık makamına arz olunmuştur.¹⁰⁹

2.5.3.2. Tarih Komisyonu: Ortaokul ve Lise Tarih Kitapları

Tarih Komisyonu ilk toplantısını 1943 yılının 19 Şubatında gerçekleştirmiştir. Tarih Komisyonu Başkanı Ord.Prof.Hamit ONGUNSU, İkinci Maarif Şûra Başkanının açılış konuşması sırasında tarih mevzundaki yönlendirmeleri doğrultusunda çalışmalarını belirlemiştir.

Buna göre; tarih öğretimi hakkındaki dilekler, tarih öğretimi sırasında gereken bilgiler ve araçlar, okullarda kullanılacak olan tarih kitapları, öğretmen ve öğretime dair sorunlar üzerinde durulmuştur.¹¹⁰

Sayılan bu konuları önceden irdeleyen üç komisyon tarafından ortaya konulan neticeler hakkında komisyon tarafından düzenlenen genel konularla ilgili komisyon dışından konulara açıklık getiren fikirlere de beyan etme fırsatı verilmiş, sonuçta aşağıda sayılacak olan önerilerin şûraya arz edilmesi kararı alınmıştır. Burada konumuz itibarı ile ortaöğretimle ilgili kısımlara yer verilmiştir:

İlkokullarda okutulan müfredat ve ders kitapları ortaokul ve liselere ait olan kitapların birbiriyle bağlantılı olan ve “Yurt Bilgisi” ve “Coğrafya” dersleri ile bağlantısı bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle “...tarihin her devrinden örnek sayılabilecek tipik efsane, olay ve şahıslar seçilmeli ve bunlar çocukların ilgisini

¹⁰⁸ Dilek Güzel ve Ahmet Şimşek, Milli Eğitim Şûralarında Ders Kitapları, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C:23 S:23, s.184.

¹⁰⁹ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II..., s.6-7.

¹¹⁰ Maarif Vekilliği, İkinci Maarif Şûrası, 15-21 Şubat 1943, Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar, Maarif Vekilliği, 1943, s.199.

çekecek yolda hikaye tarzında, sade fakat canlı ve renkli bir üslûp ile belirtilmeli...” denilmektedir. Fakat burada önemli bir başka konu ise öğrenciye “...zaman fikrini verebilecek olan kronolojik sıranın da büsbütün bırakılması...”¹¹¹ doğru bulunmamıştır.

Biri ilköğretim, diğeri ortaöğretim tarih program ve kitapları ile ilgilenmek üzere iki komisyona ayrılan ve ortaöğretim Komisyonu felsefe ve ruh bilim profesörlerinden tarih kitaplarının nasıl olması gerektiği ile ilgili fikirlerini aldıktan sonra bu konuda çalışmalar yapan Tarih Öğretimi Komisyonu,¹¹² hazırladığı raporda;

...tarih öğretmenlerinin statülerinin düzenlenmesi, tarih öğretiminin alan bilgisine sahip öğretmenler tarafından yürütülmesi, tarih öğretmenlerinin yeni bilgileri öğrenmesi için kurslar açılması istenmiştir. Ayrıca tarih öğretimine yardımcı ders araç ve gereçleri raporda tanıtılmış bu yardımcı vasıtaların ilköğretimden yükseköğretime kadar öğretimin bütün kademelerinde kullanılması ve okullara bu araç-gereçlerin tedarik edilmesi talep edilmiştir. Bu yardımcı vasıtalar olarak Sincronik tarih tabloları, tarih atlasları, hicri takvimi miladi takvime çevirme kılavuzları, resim ve fotoğraf koleksiyonları, projeksiyon camları, film ve radyo programı, tarihi hikaye kitapları ve duvar levhaları olarak açıklanmıştır. Ayrıca raporun temenniler bölümünde sanat tarihi dersinin ayrılarak ayrı bir ders olarak okutulması, müfredat için zamanın yetmeyeceği gerekçesiyle liselerin 3 yıldan 4 yıla çıkarılması, milli musiki tarihinin yazılması, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih zümresiyle Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih zümresinin ortak amaçlar taşıdıkları için müşterek esaslara göre düzenlenmesi önerilmiştir.

Şûra üyeleri rapor hakkında görüşlerini açıklarken ağırlıklı olarak tarih kitaplarının yazımı ve ortaokul son sınıftaki tarih kitabının değiştirilmesi,...¹¹³ konularından bahsedilmiştir.

Yine Tarih Öğretimi Komisyon Raporunda;

*“...özellikle tarih öğretiminin içeriklerinin yeterli olmadığına vurgu yapmıştır. Tüm öğretim kademelerindeki tarih kitaplarının içerik ve amaçlar itibarıyla yeterli olmadığını ve yeniden yazılmasını istemiş, Tarih öğretiminin alan bilgisine sahip öğretmenler tarafından verilmesinin ve ders araç gereçlerinin temin edilmesinin önemi...”*¹¹⁴ üzerinde durulmuştur.

Dönem itibarı ile okutulan ortaokullara ait tarih ders kitapları da amacı gerçekleştirir gözükmemiş, bu nedenle Maarif Vekilliği ortaokullar için yeni Tarih ders kitaplarının hazırlanmasına, bu amaçla da bir yarışma açılması kararı alınmıştır. Durum irdelenmiş, mevcut kitapların ortaokul 1 ve 2’ler için yarışmasının sonucuna kadar okutulmasına karar verilmiştir. Ancak Ortaokulların 3’üncü sınıfların tarih kitaplarındaki ilk bölümün hatalar nedeniyle öğrencide yanlış fikirlere sebebiyet verebilecek yargılar sebebiyle okutulması kesinlikle uygun kabul edilmemiştir.

Ortaokulların tarih ders kitaplarının tekrar yazdırılması için yarışma düzenlenmiş, bu yarışmaya esas olan müfredat programı da ortaokulların tarih dersi öğretimi sırasında ulaşılmak istenen hedefe iletecek yeterlilikte görülmüştür. Ortaokullarda üslubun net ve mümkün olduğunca hikâye anlatımı şeklinde olması uygun olacağı, olayların neden-sonuç, vakit ve mekân olarak ana esasları ile neden-sonuç bakımından oldukça birbirleriyle bağı sağlam olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ortaokulların tarih kitapları, ulusal sorunlarımıza değer verdiği gibi dünya

¹¹¹ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.199-200.

¹¹² Ulus Gazetesi, 17.02.1943, s.4.

¹¹³ Dinç, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II...” s.19.

¹¹⁴ Dinç, Türk Eğitim Tarihi Açısından..., s.8.

meslelerini de anlayabilecek, bunun yanında ulusal manada bir vatandaş olarak görevlerini de yerine getirebilecek yurttaşları istenilen yetenek ve niteliklere sahip bireyler haline getireceği için ortaokul ders kitaplarının üzerinde durulan esas uygulama noktası ulusal tarihimizin olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çünkü başka ulus ve ülkeler hakkında öğrenciye verilecek bilgiler kendi ulus ve memleketimizle ilişkisi oranında olmalıydı.¹¹⁵

Dilek Güzel ve Ahmet Şimşek'e göre;

...1. Maarif Şûrasında Tarih Öğretimi Komisyonu'nun oluşturulmasının ardından, bu komisyon özellikle tarih kitaplarını inceleyerek, içeriğin öz ve işlevsel bilgiler sunması ile ilgili olarak görüşlerini beyan etmiştir." denilmiş ve komisyonun çalışmalarına devam ettiği belirtilerek, "Tarih öğretimi komisyonunun ele aldığı bu konu; aslında tüm ders kitapları ile ilgili önemli bir özelliktir. Ancak bu özellik, daha çok Tarih gibi alanlarda öğrencilerin derse karşı tutumunu olumsuz olarak etkileyebileceğinden ve gereksiz ayrıntıların öğrencilerin öğrenmelerinde olumsuz rol oynayabileceğinden ötürü ayrı bir önem kazanmaktadır. Özellikle de belli dönemlere ait bilgiler, öğrencilerin kafasında farklı anlamlar uyatabilmektedir. Bu bilgilerin öğrencilerin kafasında netleşecek şekilde işlevsel olarak öğrencilere sunulması, içeriğin bir diğer önemli özelliklerindendir." ¹¹⁶ denilmiştir. Bunun yanında; "2. Maarif Şûrası'nda ilk ve ortaokul tarih kitaplarının hazırlanması ve hazırlanırken bilimsel verilerin kullanılması üzerinde önemle durulmuştur. Bu da içeriğin sürekli güncel tutulmasına verilen önemin göstergesi olarak ifade edilebilir." ¹¹⁷

denilerek bilime ve bilimsel verilere verilen önem ortaya konulmuştur.

Lise tarih kitaplarına bakıldığında Tarih Komisyonunun raporunda; öğretim nitelikleri bakımından eğitim-öğretim dönemi başından itibaren okutulmaya başlanılan kitaplarla daha önce okutulan kitaplar karşılaştırıldığında mevcut okutulan kitapların daha ileride olduğu görülmüştür. Ancak tarih alanında yapılan araştırmaların yeni bulgular ortaya koyması neticesinde okullarda okutulacak tarih kitaplarına bunların ne kadarının konulacağı konusu önem arz etmiş, bunun yanında okul tarih kitaplarının daha kusursuz ve yararlı olabilmesi için öğrencinin görüş ve bilgi seviyesini artırmak amacıyla "Tarih okumaları" ilave edilmesi, zaman zaman kitap yazarlarının eleştirilmesi, kitapların her yeni basımında kontrol edilerek düzeltmelerinin yapılması kanaatleri belirtilmiştir. ¹¹⁸

Şûranın Tarih Komisyonu Raporunda değinilen bir başka konu da meslek ve teknik okullarda liselerdeki tarih kitaplarının okutulduğu, ancak bunlar ortaokul ve lise tarih ders kitaplarının kısaltılarak verilse de alışlagelen hazırlanış şekline sahip olduğundan mesleki ve teknik okulların gereksinimlerini tam olarak yerine getirmemiş, bu nedenle mesleki ve teknik okulların gereksinimlerine uygun tarih kitabı yazılması fikrinde karar kılınmıştır. ¹¹⁹

Güzel ve Şimşek'in makalelerinde;

...Mükrimin Halil Yinanç'ın ders kitapları ile ilgili belirtmek istediği nokta; ders kitaplarının arındırılması, ancak arındırılırken de tamamen basit bir şekilde gerçekleri anlatmak yerine; objektif bir şekilde Türk Tarihinin

¹¹⁵ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.200-201.

¹¹⁶ Güzel ve Şimşek, a.g.m., s.186.

¹¹⁷ Güzel ve Şimşek, a.g.m., s.190.

¹¹⁸ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.202.

¹¹⁹ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.202.

özünü değiştirmeden konuların ele alınmasının gerekliliğidir. 2. Maarif Şûra'sında; aynı zamanda ders kitaplarına tarihi parçaların eklenmesine yönelik kararların alındığı da görülmektedir. Ayrıca ders kitaplarının çocukların fikri gelişimini, ruh yapısını, milli duygu ve hareketlerinin yoğruluşunu sağlayacak, tarih sevgisini uyandıracak, olayların zaman içinde oluşlarını kavratacak bir anlatım ile düzenlenmesi konusunda fikir birliği sağlanmıştır. İçerik özellikleri kapsamında; bu kitaplarda ağırlığın millî tarihe verilmesinin gerekliliği hakkında görüşlerde de bulunulmuştur. Ayrıca ders kitaplarına tarih okuma parçası eklenmesi ile öğrencilerin tarih görüşü ve bilgisinin genişleyeceği anlayışı hâkimdir.¹²⁰

denilerek milli tarihe verilen önemin yanında okuma parçaları sayesinde tarih noktasında öğrencinin ufkunun genişleyeceğine vurgu yapılmıştır.

2.5.3.3. Öğretim ve Öğretmen Sorunları

Tarih öğretiminde istenilen amaçlara ulaşılabilmesi için kitaplara olan ihtiyaç kadar öğretim yöntemi ve öğretmenin de dikkate alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Çünkü öğretmen ihtiyacı lise ve ortaokullar için çözülememiş, bu bağlamda tarih öğretmenliğinin de köken açısından değerlendirilerek tam olarak bir meslek olarak kabul edilmesinin sağlanması meselesi önerilmesi meselesi kabul görmüştür. Bu bağlamda aşağıdaki konular üzerinde durulmuştur;

- 1- Lise ve Ortaokullardaki Tarih Öğretmenliği için özel yetki veren kurum mezunlarının tayini,
- 2- Liselerden mezun olanların bu okullarda yardımcı öğretmen statüsünde çalıştırılmasının önüne geçilmesi,
- 3- Tarih öğretimi ile ilgili olarak yeni icat ve öğretim yöntemlerini öğretmenlere göstermek, öğretim araçlarını nasıl yararlanılacağını da göstermek amacıyla bu branştaki öğretmenlere kurslar açmak.

Tarih öğretmenlerinin yöntemine bakıldığında ise; çeşitli kökenlerden yetişmiş olan tarih öğretmenleri lise ve ortaokullarda ortak bir öğretim şekliyle ders işlemedikleri, kendi deneyim, olgunluk ve yetişme alanlarına uygun olarak ders vereceklerinden, hal böyle olunca ortak bir yöntemde birleşerek derslerini icra etmeleri gerektiği düşünülmüş, bu yöntemin gerçekleştirilmesinin de tarih kitapları ile mümkün olacağından, Tarih Komisyonu bu işin tarih kitaplarının ayrıntılı düzenlenmesinin işin uzmanlarınca yapılmasını kabul etmiştir.¹²¹

2.5.3.4. Tarih Öğretiminin Yardımcı Araçları

2.5.3.4.1. Synchronik Tarih Tabloları

Tarih olayları öğrenciye anlatılırken devletlerin toprak büyümeleri haritalar yardımıyla öğrenciye verilmiş, ancak vakit düşüncesinin kavranması için öğrencide ona yardımcı olabilecek araçlar kullanılmamıştır. Oysaki tarihte olan olayların basitçe takibini yapabilmek için Synchronik levhaların kullanılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Öğrenciyi ezberci bir tutumdan uzaklaştırarak “Histomap” üzerine “synchronik tablolar” Maarif Vekilliği tarafından yaptırılmasının gerekliliği üzerinde durularak,

¹²⁰ Güzel ve Şimşek, a.g.m., s.195.

¹²¹ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.202-203.

tarihteki ehemmiyetli olayları karşılaştırmalı şekilde ortaya koyabilmek amacıyla “Zaman tabloları” hazırlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.¹²²

2.5.3.4.2. Tarih Atlası Kullanımı

Hicri tarihleri miladi tarihlere dönüştüren kılavuzların arttırılmasının yanında mevcut atlasların yeterli olmadığı, bunun yanında devletlerin belirli zamanlardaki genişlemesini göstermek amacıyla daha kaliteli atlasların oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

2.5.3.4.3. Resim Koleksiyonu, Projeksiyon ve Diğer Araçlar

Yüksekokul ve üniversitelerde klasik olarak bilinen sanat eserlerinin taklitlerinin olduğu müzelerin oluşturulması, projeksiyon camlarının program dahilinde okullar arasında kullanımını organize edilmesi, öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına sunulmak üzere yardımcı kitaplar hazırlanması, arkeoloji eserlerinden yararlanılabilmesi için Maarif Vekilliğince hazırlanmış olan kılavuzun uygulanmasına önem verilmesi gerekliliği üzerinde durularak, radyo programları ve filmler kullanılarak okullarda bunlardan faydalanmanın çarelerinin aranması fikri vurgulanmıştır.¹²³

Liselerin bir sınıf daha artması halinde “Sanat Tarihi” dersinin müstakil bir ders olarak okutulmasının sağlanması veya bu dersin lise kitaplarında geniş bir şekilde verilmesinin yararlı olacağı üzerinde durulmuştur.

Konservatuvarda verilecek olan eğitimlerde milli değerlerimizi dikkate alarak bir musiki tarihinin yapılması tarihi anlamda araştırmaların yapılarak sonuçta milli musikimizin derlenebilmesi noktasında bir heyet kurulması için bir bilim kurumunun görevlendirilmesinin sağlanmasının rica edilmesi üzerinde durulmuştur.¹²⁴

Sadrettin Celal Antel tarafından şunlar ifade edilmiştir:

...tarih ders kitaplarından milletleri birbirine karşı kin ve intikam hislerine yönelecek şekilde olan kısımların çıkarılması ve öğrencilere okutulacak tarih ders kitaplarının Cooperation Intellectuelle tarafından belirlenen şartlarda düzenlenmesi teklif “ edilmiş, “1932 yılında Paris’te toplanan Uluslararası Tarih Tedrisatı Kongresine Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ni temsilen katılan Genel Sekreter Muzaffer Göker okutulan tarih kitaplarında diğer milletleri düşmanlığa sevk edecek fikir ve konular içermediğini belirterek, diğer ülkelerin ders kitaplarında bulunan bu tarz söylemlerin çıkartılmasını temenni etmiştir. Antel’in görüşlerine şiddetle karşı çıkan Hasan Âli Yücel de Kurtuluş Savaşı yıllarında Milletler Cemiyeti’nin hazırlamış olduğu raporda tutarsızlıklar olduğunu belirterek Enver Ziya Karal ve Muzaffer Göker’in söylemleri ile paralellik gösteren bir konuşma yapmıştır. Ancak üç sene sonra 1946 yılında Türkiye adına Entelektüel İş Birliği Komisyonunun devamı niteliğindeki ders kitaplarındaki düşmanlıkları körükleyecek ifadelerin çıkarılmasını içeren UNESCO Sözleşmesi’ni Hasan Âli Yücel imzalamıştır.¹²⁵

¹²² Maarif Vekilliği, a.g.e., s.203-204.

¹²³ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.204.

¹²⁴ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.205.

¹²⁵ Funda Alaslan, Ahmet Şimşek ve Şenel Çamdeviren, Türk Maarif (Eğitim) Şuralarında Tarih Eğitimi, *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 2012, s.205-207.

“Şûra kararı olarak ortaöğretime öğretmen yetiştiren Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü'nün öğretim ve tatil zamanları düzenlenmiş, Türkçe - Edebiyat, Tarih ve Coğrafya bölümlerinde son sınıf sömestrinde seminer zorunluluğu getirmiş ve semineri başarılı olamayanlara mezuniyet sınavına girme hakkı verilmeyeceği...”¹²⁶ esas fikri üzerinde durulmuş, “Tarih Eğitimi Komisyonu önerilerinin doğrultusunda 1943 - 1944 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 3. sınıfların tarih kitapları yeniden yazılmış, ortaokul 1 ve 2. sınıf kitaplarının yazımı için müsabaka Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yapılmıştır. Ayrıca tarih öğretimine yardımcı araçların ders işlenmesi sırasında kullanılması özellikle ortaöğretimde yaygınlaştırılmıştır.

II. Milli Eğitim şurasının çalışmaları ve aldığı kararlardan çıkan dikkate değer bir neticede 1940'tan itibaren Milli Eğitim Bakanlığının da benimsemeye ve uygulamaya başladığı eğitim ve öğretimdeki “Hümanist eğitim” anlayışına karşı çıkılmış olması ve “Eğitimde millilik” ilkesine devam edilmesinin...”¹²⁷ istendiği üzerinde durulmuştur.

Komisyon Başkanı Hamit Ongunsu konuşmasında; ortaokullara ait kitapların yeniden hazırlanması gerektiği görüşünü bildirmiş, kitapların değiştirileceği ve müsabaka ilan edileceğini söylemiş, millî bilince sahip vatandaş meydana getirilebilmek gerektiği, millî tarihe daha vâsi yer verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.¹²⁸

Sadrettin Celal Antel konuşmasında; tarih kitaplarının yenilenmesi gerektiğinin konu olduğu bir dönemde Milletler Cemiyeti'ne bağlı olan “Cooperation intellectuelle” komisyonu tarafından saptanan konulara bakıldığında ulusların birbirlerine karşı öğ alma ve garaz duygularına yönelten kısımlarının tarih kitaplarından ayıklanması gerektiğinden bahsetmiştir. Komisyon bunun yanında tarih kitaplarının tüm ülkelerde gerçekleri anlatmak, genellikle savaşlar hakkında tüm yönleriyle gerçekleri söylemek, milletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde barış yolu ile çalışan kuruluşlardan söz etmek konularına göre düzenlenmesinin kararlaştırdığından bahsetmiştir.¹²⁹

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel konuşmasında, özel olarak tarih dersi vermek için yetiştirilmiş insanların atanmasının uygun olacağından bahsedildiğini, zaten kendilerinin de bu konuya hassasiyet göstermeye çalıştıklarını, ancak kesin olarak bunun böyle olacağı üzerinde durmanın yanlış olacağını, çünkü kendini iyi yetiştirmiş farklı alan mezunlarının da iyi tarihçi olabileceğinden bahsetmiştir. Bir mülkiyeci olarak bunun en güzel örneği olan Ongunsu, barışı aşlamaya çalışırken tarafsızlığı gözden kaçırmamanın öneminden bahsetmiştir.¹³⁰

2.5.3.5. İkinci Milli Eğitim Şûrasında Alınan Kararlar

Şûrada alınan kararlar şöyledir:

1. Bütün eğitim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması
2. İlk ve orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ile ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı
3. Mesleki ve teknik okullar için ayrı kitap yazılması
4. Kitaplara tarihî okuma parçaları eklenmesi

¹²⁶ Sait Dinç, “Türk Eğitim Tarihi Açısından...”, s.8.

¹²⁷ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.9.

¹²⁸ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.206-210.

¹²⁹ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.224-225.

¹³⁰ Maarif Vekilliği, a.g.e., s.237.

5. Millî tarihe ağırlık verilmesi

6. Ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine yalnız bu alanda öğretmen yetiştiren kurumların mezunlarının atanması

7. Liselere sanat tarihi dersi konulması önerilmiş, bu teklifler Şûra'ca uygun görülmüştür.

Ayrıca şunlar ifade edilmiştir:

“a) *Ahlâk eğitiminin amacı*

b) *İdeal Türk çocuğu*

c) *Türk ahlâkının toplumsal ve kişisel ilkelerinin başlıcaları*

d) *Ahlâk eğitimi için her dereceli okullarımızda ve dışında alınması gereken tedbirleri belirten rapor Şûra'da incelenip kabul edilmiştir.*”¹³¹

Tarih Eğitimi Komisyonunun teklifi dikkate alınarak, 1943-1944 Eğitim-Öğretim döneminde Ortaokul 1. ve 2. sınıflara ait kitapların yazımı için Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yarışma düzenlenmiş, 3. sınıflara ait tarih ders kitapları yenilenerek yazımı tamamlanmış, bunun yanında tarih dersleri yapılırken kullanılan yardımcı araçların kullanımının yaygınlaştırılması bilhassa ortaöğretim için yapılmıştır. Ayrıca şûrada o dönemde uygulanan hümanist eksenli eğitim telakkisine karşı durularak, eğitimde millî prensibin uygulanmasına devam edilmesi arzulanmıştır.¹³²

Sait Dinç makalesinde şunları ifade etmiştir:

Şûra kararı olarak ortaöğretime öğretmen yetiştiren Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü'nün öğretim ve tatil zamanları düzenlenmiş, Türkçe - Edebiyat, Tarih ve Coğrafya bölümlerinde son sınıf sömestrinde seminer zorunluluğu getirmiş ve semineri başarılı olamayanlara mezuniyet sınavına girme hakkı verilmeyeceği esası...” getirilmesinin eğitimin kalitesini artırmak açısından önemli bir adım olarak görülebileceği gibi, bunun yanında “Ortaöğretimde Filozofi, Sosyoloji ve Ahlak derslerinin uygulamalarda ön plana çıkmıştır. Bir anlamda Türk ahlakının ilkelerinin tespit ve bu ilkelerin eğitim ve öğretimdeki uygulama başlangıcı İkinci Milli Eğitim Şurası kararlarının alınmasından itibaren...”¹³³

2.6. Üçüncü Türk Tarih Kongresi (15-20 Kasım 1943)*

15-20 Kasım 1943 tarihleri arasında Ankara'da yapılan III. Türk Tarih Kongresi'nin açılış nutkunu Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Şemsettin Günaltay yapmıştır. Günaltay, 15 Kasım 1943 Pazartesi kongrenin ilk günü açış nutkunda şunları ifade etmiştir:

...derin ve gerekli bir ihtiyacı karşılamak için kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu'nun, üçüncü kongresini açıyoruz. Söze başlarken, Kurum adına muhterem davetlilerle kongre heyetini derin saygı ve sevgiyle selâmlamakla şeref duymaktayım.

Sayın dinleyiciler,

Tarih, bir zamanlar sanıldığı gibi birbirleriyle ilişkisi olmıyan veya tabiatüstü tesirlerle zaman zaman vücut bulan olaylar yığımından ibaret değildir. Prağmatik tarih, yerini artık genetik tarihe bırakmıştır.

¹³¹ MEB, Milli Eğitim Şûraları (1939-1996), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998, s.23-24.

¹³² Sait Dinç, *Türk Eğitim Tarihi Açısından...*, s.8-9.

¹³³ Sait Dinç, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II*,... s.22.

* Kongredeki birçok nutuk ve tebliğden bazılarına burada yer verilmiştir.

Bugün kesin olarak biliyoruz ki, milletlerin hayatında gelişigüzel ve kendi kendine olmuş tek hâdiseler yoktur. Olan her şey, gizli veya açık sebeplerle kendinden evvelki olaylara bağlı ve onların neticeleridir. Nasıl ki bu hâdiseler de kendilerinden sonraki tarih oluşlarını yaratacaktır. Böyle olduğuna göre, bugünü kavramak, yarını sezebilmek için, dünü bilmek ne kadar lâzımsa, dünü anlamak için de daha evvelki zamanları aydınlatmak o kadar gereklidir. Bu itibarla tarihe milletlerin mukadderat levhası nazariyle bakabiliriz.

Fakat tarih sade bir mukadderat levhası da değildir. Tarih aynı zamanda bir milletin yaşayış savaşında varlığını korumak, gelişmesini sağlamak, yükselmesini emniyet altına almak için muhtaç olduğu heyecan ve enerjinin bitip tükenmeyen kaynağıdır. Fertler, göğüslerini kabartan öğünme ve didinme kudretini, milletler talihin değişikliklerine karşı göğüs germek ve çarpışmak kuvvetini bu kaynaktan içerler.

Tarih ve dil, biri millî heyecan ve enerji kaynağı, diğeri bu heyecanı, o enerjiyi başkalarına aşılayan, yayan ve onları şahlandıran kutsal araç. O kaynak temizlenip berraklaştırılmadıkça, bu araç ferdi duyguları millî seslerle ifade etmedikçe, yaratıcı olamazlar, cemaatlerde kollektif ruhu uyandıramaz, yığınlarda millî vicdanı coşturamazlar. Milli kültür, gelişme ve serpilme hızını ancak milli tarihten, milli edebiyattan alır.

Türk tarihi, kaynağı geçmişin karanlıklarına gömülen, uzak ve çok uzak zamanlardan beri durmadan akan, devamlı bir oluşturdur. Bu sürekli oluş ve ilerleyişte birbirlerini olgunlaştıran olaylar, birbirlerini doğuran devirler, teker teker ve sirasiyle aydınlatılmadıkça, Türk'ün ulusal karakteri, gerçek yeteneği, hattâ bugünkü varlığının sırrı kavranılamıyacağı gibi, yarınki durumuna da bir yönet verilemez.

Türkler, geriye doğru gidildikçe mazisi derinleşen, yayılan, çok eski bir ırktır. Onun zaman ve mekânlara sığmıyan heybetli tarihi de eski kavimlerin hemen hepsini kucaklamaktadır. Denilebilir ki, Asya tarihi, baştanbaşa kahramanlıklarla dolu, Türk tarihidir. Türk tarihi olmaksızın Avrupa ve Afrika tarihlerinin seyrini takibetmek imkânsızdır. Geçmişin karanlık devirlerinden beri; asır asır, zaman olmuş ki eski dünyanın dört bucağında ancak Türk akıncılarının nal sesleri çınlamış, Huvang-hu kıyılarında, Sint ve Ganj boylarında, Fırat ve Tuna sahillerinde, Kızılırmak ve Sakarya kenarlarında, Nil Deltasında yalnız Türkün hâkim sesi duyulmuş, bütün bu ülkelerde, zaman zaman, yer yer Türk kültürünün büyük abideleri kurulmuştur.

Fakat, bizde düne kadar tarihimizin bu önemi kavranmış değildi. Mazimiz ihmal ediliyor, tarihimize altı yüz senelik bir yaş verilmek veya biraz daha ileri gidilerek Selçuklulara kadar çıkılmak yeter görülüyordu. Ana kökümüz, şanlar ve zaferlerle dolu engin tarihimiz, bilinmiyor veya benimsenmiyordu.

Halbuki Türk tarihi önsüz geçmişten, sonsuz geleceğe doğru, bazan coşarak taşan, bazan dinerek inen, fakat, durmadan akan bir varlıktır. Osmanlı tarihi, Selçuk tarihi bir hep değil, bu varlık zincirinin halkaları, büyük Türk tarihinin, öğündüren başarılarla dolu, şanlı fakat muayyen safhalarıdır.¹³⁴

¹³⁴ TTK, III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 15-20 Kasım 1943, Kongreye Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948, s.1-3.

Günaltay konuşmasının bu kısmında, Türk tarihinin Selçuklu tarihinden çok daha gerilere kadar uzanan, geçmişin karanlık devirlerinden beri eski dünyanın dört bir yanına yayılan, gittikleri bölgelerde Türklerin bıraktıkları abidelerden bahsetmesi, Türk tarihinin ve kültürünün kadim bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Günaltay şöyle devam etmiştir:

İrkımızın büyüklüğünü aydınlatan tarihimiz, bir bütün olarak alınmadıkça, milli enerji kaynağımızın payansızlığı kavranılmış, gerçek benliğimiz bulunmuş olmaz, Nasıl ki düne kadar böyle olmuştu.

Şimşek dehasıyla görüş ufkumuzu örten kara bulutları parçalıyan Büyük Ata, her noksanımız gibi bunu da sezdi. Türk Tarih Kurumu'nu yaratırken geniş bir program çizdi. Türk çocuklarına bu ufkun gerisinde gizlenen sonsuz ve engin tarihini, müstakil ve üstün bir millet olarak yaşamak için daima muhtaç olacağı heyecan ve enerji kaynağını belirtti.

İlmi metotlarla çalışmak suretiyle, fakat zekâları çemberliyen fikir kapitülasyonlarından sıyrılarak, dimağları uyuşturan yabancı prejüjeleri parçalıyarak bu feyizli gür kaynağı meydana çıkarmayı Türk çocuklarına kutsal bir amaç olarak gösterdi.

Yolumuz işlenmemiş ve sarptı. Asırların yığıldığı prejüjelerin tesirleri altında Türk'e hasbî düşman olan ve Türk tarihinin şan ve şerefle dolu sahifelerini karalamaktan zevk alan bir kısım müelliflerin saçtıkları çamurlar yolumuzu örtmekte, açtıkları çukurlar her adımda aşılmaz engeller halinde önümüzde belirlemektedir.

Bunlar, Türk beşiğinden ve ırkından başlamak üzere, kasten yaptıkları tahriflerle millî tarihimize büsbütün başka bir sima vermiş, Türk'e ait şerefleri, başarıları, başkalarına maletmiş, milâttan iki üç bin sene önce Hazar ötesinden gelerek yakın şarkta insanlığın ilk medeniyet meşalesini yakan, Türkler gibi kafaları brakisefal, dilleri iltisaki kavimlerin gerçek milliyetlerini bir türlü itiraf etmek istememişlerdir.

Biz bugün, bütün bu tahrifleri vesikalara dayanarak düzeltmek, gaspedilen hak ve şerefleri kurtarmak, Türklükleri unutulmuş veya inkâr edilmek istenilen kavimlerin gerçek hüviyetlerini ilmi temellere dayanarak meydana çıkarmak, asırların mirası olan prejüjelerin yaptırdığı isnatları, iftiraları çürütmek, haksızlıkları düzeltmek gibi sayısız vazifeler karşısında bulunuyoruz. Bütün bunları yapabilmek için de önce höyükleri kazarak, tümülüsleri oyarak, mezarlarıdeşerek tarihten önceki zamanları aydınlatacak eserleri meydana çıkarmak; kitabeleri derliyerek, arşivleri didikliyerek, yabancı iller kütüphanelerinde tarihimizi ilgilendiren vesikalaları toplıyarak, yazılı devirleri aydınlatmak gerekmektedir. Büyük Türk tarihinin açıklanması için önceden bütün bunların gerçekleştirilmeleri icabetmektedir. Görülüyor ki yapılacak işler önemli ve çeşitli, aşılacak yollar uzun ve dikenlidir. Fakat Türk çocukları Atalarının gösterdiği amaca erişmek için bu gibi müşküller karşısında yılmamış ve yılmıyacaklardır. Çünkü gelecek nesillere örnek olacak muazzam başarıları, emsalsiz inkılâpları, Atatürk'le beraber yaratan ve düzenliyen, savaşta, inkılâpta, kuruculukta onun asıl arkadaşı, mefkûre ve mesai yoldaşı büyük Türk, İsmet İnönü başlarında bulunuyor.

Millî Şefimiz, Atamızın gösterdiği aynı sevgi ve ilgi ile Kurumumuzu koruyor, feyizli irşatlarıyla yolumuzu aydınlatıyor, şevkimizi, cesaretimizi

hızlandırıyor. Onun yüksek direktifleriyle ki Kurumumuz genel çalışma programını planlaştırmış, hafriyat işlerine düzen vermiş, yurdun birçok yerlerinde yeniden araştırmalar yapmıştır. İmparatorluk devrinde bu hafriyat yabancılar tarafından yapılır, bulunan eşyanın en kıymetlileri, başka illere aşırılırdı. Bugün, bilgin Türk arkeologlarının çıkardıkları eserler, milli müzelerimizi zenginleştirmekte, ilim dünyasına da yeni tetkik konuları vermektedir.

Bunlar arasında Trakya'da çıkarılan gümüş kupalar gibi, bir devir kültürünü belirten değerli emsalsiz eserler vardır. Anayurdun göbeğinde Alacahöyük'ten çıkarılan eski atalarımızın kıymet biçilemeyen medeniyet eserleri ise dünya bilginlerine yepyeni bir tetkik ufku açmıştır. Romalılardan, Yunanlılardan, asırlar ve asırlarca önceki devirlere ait olan bu medeniyet eserlerini meydana çıkararak, yalnız kendi tarihimize değil, müşterek insanlık bilgisine de hizmet etmiş olmakla derin haz duymaktayız. Neşriyatımızın dünya ilim âleminde kazandığı önem, son zamanlarda bir kısım âlimlerin Türk tarihi hakkındaki telâkkilerinde eskiye nispetle görülen esaslı değişiklik, çalışmalarımızı müspet alanda verimini göstermekte, gayretimizi bir kat daha artırmaktadır.

Büyük Milli Şefimiz,

Emsalsiz ve engin görüşünüzle, bu cehennem dünyası ortasında, başta, yurdumuzu yıkıcı kasırgalardan koruyacak tedbirleri almak, Türk köylüsünü aydınlatmak, donatım araçlarıyla cihazlandırmak ve yükseltmek, Türk çocuklarını teknik bilgiyle üstün bir millet evlatları seviyesine çıkarmak gibi büyük amaçlar bulunmak üzere, gece gündüz sizi yoran bin bir türlü büyük memleket işleri arasında, millî kültür yolunda çalışan Kurumumuza, bu kadar geniş nispette bağışladığınız ilgi ve sevgiye karşı, huzurunuzda eğilerek, sonsuz minnetlerimizin arzına müsaadelerinizi dilerim.

Aziz Atamız,

Mânevi varlığın müsterih olsun. Tahakkukunu o kadar heyecanla özlediğin idealleri, asil ülkü arkadaşın Büyük Şefimiz, bugün birer birer gerçekleştirmektedir.

Mesaimizi ilerletmek ve kolaylaştırmak hususunda daima koruyucu yardımlarını esirgemeyen Sayın Şükrü Saracoğlu Hükûmetine de şükranlarımızı sunmakla gerekli bir ödevi yerine getirmiş oluyorum.

Sayın dinleyiciler,

Kurumumuz, biraz evvel arz ettiğim amaca erişmek için bir taraftan geniş kültürlü genç bilginleri sinesinde toplarken, diğer taraftan da ileride mesaisine katılabilecek yetkide milli duygu ve bilgileri kuvvetli, çalışma azimleri belli olan seçkin gençlerin yetişmelerini temin edecek tedbirler almaktadır. Kurumun türlü alanlardaki çalışmalarına yardımlarını esirgemeyen Sayın Maarif Vekilimizin bu hususta da gösterdikleri yardımcı şükranla anmağı borç bilirim.

Kurumun, geçen kongreden beri, türlü alanlardaki çalışmalarını hulâsa eden rapor Umumi Kâtip, hafriyat raporu da Asbaşkan taraflarından yüksek heyetinize arz edileceği gibi bu mesai verimlerinin örnekleriyle ilmi neşriyatımız da hazırlanan sergide tetkik nazarlarınıza arz edilmiştir. Sergiyi ziyaretle bize şeref vermenizi dilerim.

Kongrenin muhterem üyeleri,

Üçüncü Türk Tarih Kongresinde seçkin bilginlerin türlü konulara ait tezlerini dinliyeceksiniz. Sayısı sekseni aşan bu tezlerin hepsinin umumî heyete arzına tabil imkân yoktur. Bunlardan konuları itibariyle sırf ihtisasa taallûk edenler, ait oldukları seksiyonlara arz edileceklerdir. Hangilerinin hangi seksiyonda ve ne zaman okunacağı, dağıtılan programda ayrı ayrı gösterilmişlerdir. Konularla ilgilenen zatlar, istedikleri seksiyonların toplantılarına katılabilirler.

Sayın dinleyicilerim,

İnsanlık tarihinde görülmemiş haileler yaratan Büyük Harb, Üçüncü Türk Tarih Kongresi'nin geniş nispette arsiulusal bir mahiyet almasına mani oldu. Fakat bu durum içinde de memleketimizde bulunan muhtelif milletlere mensup âlimleri aramızda görmekle bahtiyarız.

Şemsettin Günaltay nutkunu şöyle tamamlamıştır:

...ebediyen aramızdan ayrılmış olan Kurumumuz başkanlarından Samih Rifat, Yusuf Akçura, Halil Ethem Eldem, Umumî Kâtip Dr. Reşit Galip ile üyelerimizden Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Refik, Vasif Çınar, Necip Asım, muallim Cevdet ve Hasan Fehmi Turgal'ın aziz hâtıralarını hürmet ve rahmetle yâd ederim.

Sağlık durumu yüzünden başkanlığımızdan ayrılmış olan Bolu Mebusu kıymetli arkadaşımız Hasan Cemil Çambel'e de esenlikler diler, verimli hizmetlerini saygı ve şükranla anmayı bir ödey bilirim. Sözlerimi bitirirken Üçüncü Türk Tarih Kongresi çalışmalarının, tarihi hakikatlerin bir kat daha aydınlanmasına yardım edeceği kanaatiyle kongreye candan başarılar dilerim.¹³⁵

Kongre Başkanı Maarif Vekili Hasan Ali Yücel şunları ifade etmiş ve Abdurrahman Şeref'in sözlerine de yer vermiştir:

Büyük Reisicumhurumuz,

Kongrenin sayın üyeleri;

Üçüncü Kongresini açtığımız Türk Tarih Kurumu'nu düşünen, kuran, koruyan Ulu Atatürk'ü derin saygı ve sevgiyle anarım.

Arkadaşlarım;

Atatürk'ün Türk milletine kutsal ve kıymetli yadigârları az değildir. Fakat bunlar arasında medeniyet ve millet anlayışı, bize ölümünden sonra kalan ana fikir miraslarındandır ki, dil ve tarih dâvaları bu fikirlerden çıkmıştır. Faniliğe, beşer eserleri içerisinde fikir kadar göğüs gerip dayanan yok denilse yeridir. Onun için, dil ve tarih inkılaplarını bu bakımdan da beyinlerimize ve yüreklerimize sindirmekle, Ebedi Önder'e karşı en büyük vazifelerimizi yapmakta olduğumuza inanıyoruz.

Çok kereler büyük fikirler, tersine istikamette olan düşüncelere tepki halinde doğmuşlardır. Türk Milletinin oluş ve yürüyüşü hakkında köklü kanaat olarak nesillere aşılana ve hemen son yüz seneyi dolduran düşünüşte, tarih tezinin bu düşünüşte tepki oluşu, gören gözler için karanlık değildir. Arka arkaya birkaç nesle geniş mânasında tarih hocalığı etmiş ve kültür hayatımızda temiz bir ad bırakmış olmasına rağmen, Türk Milletini anlayışta hakikatten ne derece uzak olduğu şimdi tekrar edeceğim sözlerinden anlaşılacak olan Abdurrahman Şeref merhum, şunları söylemekten çekinmiyor: "Avrupa'yı garka-i hun eden Hunlar ve

¹³⁵ TTK, a.g.e., s.3-6.

ilânevmina muhafaza-i milliyet eden Macarlar ve Bulgarlar, kabail-i Turaniyeden idi. Fakat Türkler faaliyet-i maddiyeleri raddesinde faaliyet-i zihniye gösterememiş idiler. Çünkü ihtiraat-ı fikriye ve terakkiyat-ı medeniyeleri hakkında tarihte hiçbir eser yoktur. Garben medeniyet-i İslâmiyenin ve şarkan Çin medeniyetinin pek kolay mahkûmu olmaları da bundan nâşidir.¹³⁶

Çin tarihlerinde ve Asya'nın hemen her yerinde görülen izler, Zübdetülkisas müellifinden daha canlı olarak hâlâ mevcut iken, İslâm medeniyeti dediğimiz medeniyetin bütün bel kemiğini bilimde, fikirde ve sanatta Türkler teşkil etmişken, bütün bunların delilleri ise kolayca ortaya konulabilir halde iken, Türkleri sadece döğüşken bir ırk olarak göstermekteki hata, Abdurrahman Şeref merhuma has değildi. İşte genç subaylık yaşından Başkumandanlığına kadar, Türk denilen ve medeniyetsizlikle itham edilen bu varlığın özü ile arasız temasta bulunan Atatürk, savaş meydanlarında ve her türlü işin başında yüksek kabiliyetini gördüğü bu insanlar hakkında, kendi görüşleriyle biraz önce nümunesini verdiğim söyleyişler arasındaki tezadı dimağında barıştıramadı. Gözü ile gördüğü hakikatı, ilim denilen otoritenin ters söylemesini asla kabul etmedi. Okullarda okunan tarih kitaplarıyla garplı müelliflerin eserlerini bizzat incelemeye başlaması, bu konuda dimağında burkulan soru işaretini çözmek içindi. Denilebilir ki tarih tezi Atatürk'ün zekâsında, doğrudan doğruya tanıdığı Türk Milletinin özünden doğmuştur.

Orta Asya'yı kaynak ve bugünkü Türkiye'yi öz yurt alan tarih tezi, Cumhuriyet nesillerine, ilk ağızda, yanlışları silen bir hakikat ışığı getirdi. Türkler dövüşkendir, fakat yaşamak için döğüşürler ve bunu yapabilmek için de medeni vasıtaları ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yaratır ve bunları kullanmaya muktedir olurlar. Kitaplara müracaat etmeden, kitaplara da esas olan hayata bakacak olursak, bu dâvanın doğruluğuna en büyük delil Cumhuriyetin 15 gün önce tamamladığımız yirmi yılındaki medeniyet eserleridir. Kaldı ki bilimin objektifliği arkasına saklanarak en geniş şekilde öznel duygulara kapılan bir kısım bilginlerin yanlış geleneğine tutulmamış garplı fikir adamları içerisinde, dâvamızdan önce ve sonra, bize kuvvet verecek ve doğru yolda olduğumuzu gösterecek delilleri ortaya koyanlar da vardır.

Tarih tezinin, bilim bakımından, milletler arası değerine böylece dokunduktan sonra onun, Cumhuriyet nesillerini kendi öz varlıkları üstünde düşündürmesini, bir önemli nokta olarak mülâhaza edebiliriz. Tarih, milletlere, insanlığın, tek varlık olduğunu gösterir ve o varlık içerisinde her milletin-kararınca ve kadrince- bir vazife almış bulunduğuna işaret eder. Onun için, millî birlikler ve insanlık içinde, yüksek ülküde beraberlikler, tarih bilgisinden çıkar. Biz Atatürk'ün ölümünden sonra millî ülkümüzün insanlaşmış bir sembolü olarak Şefimiz İnönü'nün etrafında bu duygu ile toplandık. Millî birliği yalnız bugünün müşterek hisleri halinde görmek, hatadır. Çünkü millî birlik dediğimiz kavram, muayyen bir zamana münhasır, statik, durucu bir kavram değildir. Millî birlik, en eski geçmişlerden bugüne kadar gelen ve bugünden ileri zamanlara atlıyan canlı, hareketli, dinamik bir fikirdir. Tarih olmaksızın ve tarihe bakış da bir

¹³⁶ TTK, a.g.e., s.6-7.

kaynaktan çıkmaksızın bu birliği ne duymaya, ne anlamaya imkân vardır. Tarih tezi ile yalnız kendi tarihimize bakmış olsaydık, bu anlayışa yükselemezdik. Biz, bütün dünya olaylarını bitaraf olmanın en üstün imkânı ile görüp gösteriyoruz. Nakilciliğin her medenî memleket biliminde iflas ettiği bir devirde, ancak taş, yazı, yapı ve benzerleri kanıtlara dikkatimizi çevirerek, hakikatı bu yönden çıkarmayı isteyenlerden ayrı bir yol tutmuş olmuyoruz.

Tarih teziyle, geleneği kuvvetli bir doğmatizmden kurtulduk; tarih araştırmalarında tenkidci bir ruh kazanmış olduk. 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'na yazdığı bir mektupta Atatürk şöyle diyor :

"Biz daima hakikat arıyan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça söylemeğe cesaret gösteren insanlar olmalıyız.,

Tarih Kurumu, toprakaltı araştırmalarında, ana kaynakların yayımında, arşiv incelemelerinde, kitabelerin tesbitinde, tarihî anıtların açılanmasında bu düsturu daima esas tutmuş tur. Çünkü tarih gibi öznel görüşe çok müsait olan bir bilim alanında, her kim tarafından söylenilmiş olursa olsun, her hangi bir anlatışa tenkidsiz hakikat diye bakmak, safderunluk olur. Bununla, şarklı ve garplı bütün bilginlere toptan itimat göstermiyoruz zanni hasıl olmasın. Bizim bilim anlayışımız, böyle toptan bir inkârcılığa müsait değildir. Kabulde ve redde, her zaman ihtiyatlı ve delil arayıcıyız. Sümer medeniyetinin, Turanlı bir medeniyet olduğu söylendiği zaman ona isyan eden bilginlere inanmıyorsak, bu inanmayışın mânası, ancak hakikat olmuyana inanmayıştır. Biz, tarih hakikatlarını yalnız işine gelenlerle görenlerden değiliz. Bir olay, yeter delillerle karşımıza çıktığı zaman, istemediğimiz bir vasıfta olsa bile, onu da kabule ve ifadeye cüret edecek haldeyiz. Türk Tarih Kurumu'nun her türlü yayınları, bu tarafsızlığın başlı kanıtlarıdır.¹³⁷

Yücel şöyle devam etmiştir:

Her yeniye, doğru da olsa, tepki duymak; tabiat kanunlarından birinin insanlıktaki tecellisinden başka bir şey değildir. Bilginlerin müdahenesinde cihanın harap olmasına en büyük sebebi görenlerden biri olarak arz ediyorum ki, hakikat bellenen bir fikre kaypaklık etmeden sadakatle verilmiş olan bir hayat, mukadderin en yüce mükâfatına ermiş sayılır. Tarih tezinin ışığı altında durmadan ve dönmeden çalışanları, bu manevi mükâfatın sahipleri olarak tebci ederim. Bu yolda Kurumumuza ve devamıza derece derece emek vermiş olan, eski Başkanımız Yusuf Akçura'yı, Asbaşkanlarımız Samih Ri fat ve Halil Ethem Eldem'i, Umumi Kâtibimiz Reşit Galip'i, üyelerimiz Ahmet Refik, Ahmet Ağaoğlu, Vâsıf Çınar, Necip Asim, Cevdet Inanç Alp, Hasan Fehmi Turgal'ı, aramızdan ayrılmış dâva arkadaşlarımız olarak, ben de hürmetle yâd ederim.

Sayın arkadaşlarım,

Okullarımız ve memleket kültürünü idare ile vazifelendirilmiş olan Maarif Vekilliği, Türk Tarih Kurumuna öğretim bakımından da minnet duymaktadır. Tarih meselelerinde fakültelerimizin seçkin bilginlerini de bağrına almış olan Türk Tarih Kurumu, bu konuda bizim en kıymetli desteğimizdir. Ona, bütün teşkilât ve imkânlarımızla candan yardımcı olmayı köklü ödevlerimizden sayıyoruz.

¹³⁷ TTK, a.g.e., s.9-10.

Bu vesile ile beraber çalışmış ve çalışmakta olduğum Başkan arkadaşlarım Hasan Cemil Çambel ile Şemseddin Günaltay'a bize yardım ve işimizi kolaylaştıran ilgilerinden dolayı huzurunuzda teşekkür ederim.

Kongrenin değerli üyeleri,

Türk Tarih Kurumu, özlü vazifelerini başarırken, Atatürk'ün büyük halefi, Millî Şefimiz İnönü'nün yüksek koruyuculuğunu kendine feyizli bir kaynak bilmekte ve bulmaktadır. Kurumumuzun çalışmalarıyla, her türlü yayınlariyle, tarihimizin her devrini açılacağı eserlerin vücut bulmasıyla, gün gün ala kadar olan Millî Şefimize, bana bahşetmek lütfunda bulunduğunuz sıfatıyla ve sizin de özden duygularınıza tercüman olduğuma inanarak derin şükranlarımı, minnetlerimi sunarım.

Kongre, başarılı ve kutlu olsun.¹³⁸

Yücel, Atatürk'ün Türk milletine kıymetli ve kutsal birçok yadigârlar bıraktığını belirterek, millet ve uygarlık telakkilerinin onun vefatından sonra kalan esas fikir miraslarından olduğunu, tarih ve dil hedeflerinin de bu düşünceden ortaya çıktığına vurgu yapmıştır.¹³⁹

İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Hamit ONGUNSU nutkunda; tarihi olaylar içinde en fazla Türk milletinin rolü üzerine yoğunlaştığını, Türk milletinin yapıcı bir millet olduğunu, uygarlık kurma rolünün farkında olduğunu ve bunu da gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁴⁰

Ankara Üniversitesi adına Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz KANSU nutkunda şunları ifade etmiştir:

Büyük Milli Şefimiz,

Kongrenin sayın üyeleri,

Tarihin, yani insanlığın ve kıymetlerinin yaratıcılarından olan Türk Milletinin bir dünya görüşü vardır. Birinci ve ikinci Türk Tarih Kongreleri bu görüşü ifade ettiler. İkinci Kongre'nin toplandığı 1937'den beri altı yıl geçti. Medeni insanlık, beşerî ve büyük çapta olaylarla yeni bir devrin eşğine ayak basıyor,

Millî iradesinin ve felsefesinin sembolü Büyük Milli Şefi'nin etrafında birleşen Türk Milleti, bugün, Üçüncü Türk Tarih Kongresi'ne tarihinin derinlik ve genişliğinden gelen milli ve insanî zenginlikleri ve irade kaynakları üzerine bir kere daha uyanık ve şuurlu eğilecek ve yarın için hız alacaktır.

Türk Tarih Kongreleri, müzakereleri ve sergileriyle mürebbi ve münebbih rollerini oynamakta devam ediyorlar. Medeniyet tarihinde yapıcı, sanatkâr ve maya bir unsur olan Türk ruhunun ifadesi olmak bakımından Üçüncü Türk Tarih Kongresine, Ankara Üniversitesi adına başarılar diliyorum. Sayın Kongre üyelerini hürmetle selâmlarım.¹⁴¹

Kansu bu konuşmasında Türk ruhunun uygarlık tarihindeki önemine vurgu yapmıştır.

15 Kasım 1943 tarihinde toplanan III. Türk Tarih Kongresinde seksen beş tebliğ yapılacağı, üç sekiyona ayrılacağı ve bunun yanında bir de sergi açılacağı kongre bilgileri arasında olup, kongre 20 Kasım 1943 tarihinde sona erecek olup,¹⁴² kongre için hazırlanmış olan sergi bizzat Reisicumhur İnönü tarafından açılmış, kongrede Maarif

¹³⁸ TTK, a.g.e., s.3-6.

¹³⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 16.11.1943, s.1.

¹⁴⁰ TTK, a.g.e., s.10-11.

¹⁴¹ TTK, a.g.e., s.12.

¹⁴² Ulus Gazetesi, 15.11.1943, s.1.

Vekili Hasan Ali Yücel, İslam medeniyetinin bel kemiğinin Türkler olduğu üzerinde durmuştur.¹⁴³

¹⁴³ Ulus Gazetesi, 16.11.1943, s.1.

3. HASAN ALİ YÜCEL'İN MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI DÖNEMİNDE ORTAÖĞRETİMDE TARİH EĞİTİMİ

3.1. Atatürk Dönemi Tarih Çalışmaları ve Tarih Eğitimi (1923-1938)

Tarihin ne olduğu sorusu insanın kendisinin tuttuğu yol ve tavrı ifade etmekle birlikte kişinin toplum hakkındaki fikrini, ideasını ortaya koymaktadır.¹⁴⁴ Tarih ilmi ile ilgilenenler ideoloji ve bilim noktasında kendi anlayış ve hayat görüşlerine göre farklı tarih tanımları ortaya atmışlardır. Birçok tarih tanımı birbirleri ile örtüşmekle birlikte temelinde tarihin değişik taraflarına dikkat çekmiştir. Geçmişte meydana gelen olguların tamamına tarih dendiği gibi bu olguları kendisine konu olarak kabul eden bilim yine tarihtir. Daha öz olarak ifade etmek gerekirse, tarih evvelce yaşanmış olayların yerini ve yaşandığı zamanını vererek ifade eden bilim olarak tanımlanabilir. O halde tarih bilimcisi, kişilerin başına gelen olguların bağlantıları bakımından ele alınmasına çalışır. O zaman tarihçinin iki ehemmiyetli görevi, olguları belirlemek ve olguların bağlantılarını göz önüne alarak yorumlamaktır.¹⁴⁵

Tarih kısaca daha evvelce yaşanmış olayların yerini ve zamanını vererek ifade eden bilim olarak tanımlanmakla¹⁴⁶ birlikte Herodotos, tarihi, insanların yapıp ettiklerinin vakit geçtikçe kaybolmaması, barbar toplumların, Hellenlerin, özellikle birbirleri ile savaşma sebeplerini bildirmek amacıyla yazıldığını söylemiş, Romalı tarihçi Livius da tarih yazma amacının dünyaya hâkim olan toplumun başarılarını anlatmak ve anımsatmak olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁷ Bernheim tarihi, Zeki Velidi Togan tarafından düzenlenmiş şekliyle olayların yerini, zamanını, tekâmül hallerini ve meydana gelen eylemlerinden bahsederek tanımlamış,¹⁴⁸ Annales Akımı temsilcilerinden Febvre tarihi, yaşanmış olaylardan çok anın bilimi olarak ifade etmiş, aynı ekol temsilcilerinden olan Braudal tarihi geçmişte yaşanılanların incelenmesi doğrultusunda bugünün anlaşılması olarak tanımlamış, yine aynı ekolün önde gelenlerinden olan Bloch, dünü bugünle, bugünü dünle açıklamamızı, bunlar arasında bir bütünlük ilişkisi meydana getirerek tarihin bilim olarak oluşturtulabileceğinden bahsetmiştir.¹⁴⁹

Tarihe İslami açıdan bakan tarihçiler tarihi yaşanmış olayların meydana geldiği bir alan olarak görmelerinin yanı sıra tarihi bugünü inceleyen ve yarına kuramsal anlamda bakan tarafı ile ilgilenmişlerdir. Onlara göre tarih, şu anki zaman biriktiriliyordu ve gelecekte ise biriktirilen bu tecrübelerden yararlanılmalıydı. İbnü'l-Esir'e göre tarih, geçmişte yaşanmış olaylara bakarak gelecekte nasıl davranılacağına birikimini artırmasının yanında insanın anlama gücü de artmış olacaktır.¹⁵⁰ Farklı tarihçilerce tarihin tanımı yapılmış olmakla birlikte genel anlamda tarih; insanın geçmişinin ilmi, tarihi belgelerin işlenmesi, kişilerin toplumun bireyi olarak

¹⁴⁴ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, (Çev.Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yay., İstanbul, 2002,s.10-11.

¹⁴⁵ Adnan Demircan, Tarih Üzerine Bazı Düşünceler, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 3, Eylül-Aralık 2007, s.70-71.

¹⁴⁶ Demircan, a.g.m., s.70.

¹⁴⁷ Hakan Uzun, Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 2006, s.4.

¹⁴⁸ Demircan, a.g.m., s.70.

¹⁴⁹ Mehmet Mahfuz Söylemez, Klasik Dönem İslam Tarihçilerinin Tarih Anlayışı, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl:3, Sayı:2, Güz: 2008, s.10-11.

¹⁵⁰ Söylemez, a.g.m., s.9-10.

gösterdikleri faaliyetleri, takvimin en başı, insan faaliyetlerinin ard arda sıralı olarak verilmesi olarak ifade edilmiştir.¹⁵¹

Tarihin konusu, evvelce ve insanlarla ilişkili olan olaylar olup, insanların beraberce ortak hareketleridir. Yer ve vakit olarak evvelce meydana gelen olaylar insanların farklı tepkileriyle ortaya çıkan olaylar tarihin konusunu meydana getirmiştir. Toprak, insan ırkları ve iklim yapısı gibi kalıcı olmayan nedenler tarihi olayların ortaya çıkışında etkilidir ve bu tarihi olaylar bir nedene dayanak oluşturduğundan insanın anlama ve kavrama gücüne uygundur. Tarihi olaylarda deney yapılamaz, doğrudan tetkik edilemez ve neden-sonuç ilişkisi olduğu gibi tarihi olaylar, olayın yeri ve zamanı içerisinde ortaya çıkmış ve önceden yaşanmıştır. Olayın meydana geldiği zaman, insan, doküman ve olayın meydana geldiği yer tarihin tanımı içerisinde mutlaka bulunmalıdır.¹⁵²

Zeki Velidi Togan tarih ilminin tanımını ve kapsamını şöyle ifade etmiştir:

*“Hadiselerin seyrinden, hatta maddeye eşyanın mazi ve halinden bahseden her yazı ve her hikaye tarihtir. Böylece biz tabii hadiselerin tarihini, bir ilmin, mevaddan, mesela altının, demirin, ipek kumaşın, buğdayın, tütünün; muhtelif ağaç envainın, mesela elma ağacının, bombo'nun; taşlardan mesela mermerin tarihini bahis mevzuu edebiliyoruz. Fakat burada bizim için tarih insaniyetin veyahut milletlerin tarihidir.”*¹⁵³

Bir toplumun millî kültür politikası o toplumun millet olmasına etki eden en önemli faktör olmakla birlikte Millî Eğitim, millî kültürün geniş kitlelere nüfuz edilmesinin en önemli unsurudur. Millî kültür bir milletin millet kimliğini kazanıp, duygu ve düşünce olarak ortak noktada buluşarak kültürel anlamda bütünleşip bir araya gelmesini sağlamıştır. Millî kültür aidiyet duygusu ile değerlerine sahip çıkmayı sağlamakla birlikte bu değerleri eğitimle kazanan kişiler, içtimai hayatı devam ettireceklerinden, devletler yetişen nesillerin eğitime ehemmiyet göstermişlerdir.¹⁵⁴

Atatürk'ün askeri, siyasi ve diğer bazı alanlardaki başarıları İstiklal Savaşı'nı kazanarak bir devlet meydana getirmekten ibaret olmamış, bir amaç belirleyip bu amaca ulaşabilmek için eğitimci bir rol içerisinde olması o'nun başka bir başarısıdır. Atatürk, kendisinin özelliklerini anlatan Behçet Kemal Çağlar'a, asıl niteliğinin öğretmenlik olduğunu belirtmiş ve milletin öğretmeni olduğundan söz etmiştir. O, daha Sivas Kongresi'nde ABD'li gazeteci Bay Brown'la yaptığı bir konuşmasında; Türk milletinin iyi bir eğitim görmesi gerektiğini, Türk köylüsünün çok azının okuma yazma bildiğini, köy çocuklarının eğitime istekli olduklarını ve İslami değerlerin eğitimle donatılması ile daha değerli olacakları söylemiş, daha 1921 tarihli Maarif Kongresi'nde asırlarca devam eden bir umursamazlığın devlet kademelerinde meydana getirdiği sıkıntıların eğitimle aşılabileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁵

3.1.1. Türk Tarih Tezi

“Türk Tarih Tezi”, “Mustafa Kemal Tezi”, “Milli Tarih Tezimiz” gibi farklı kaynaklarda farklı isimlerle yer alan, ancak genel anlamda “Türk Tarih Tezi” olarak kabul görmüş olan bu tez, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin ders programlarında bu

¹⁵¹ Kemal Koçak, *Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi* (1923-1992), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s.5.

¹⁵² Koçak, a.g.t., s.6-7.

¹⁵³ A.Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1985, 4. Baskı, s.2.

¹⁵⁴ Köken, a.g.t., s.187.

¹⁵⁵ Tülay Alim Baran, Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi, Haz.Murat Alper PARLAK, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara, ss.21-24.

ismiyle kullanılmıştır. Türk Tarih Tezinin kitap halinde 1931 tarihli “Türk Tarihinin Anahatları” eserinin bibliyografyasında yer alan 125 kitap arasında hiçbir Türk tarih yazarına ait esere rastlanmamıştır. Mevcut durum liselere okutulmak üzere hazırlanmış bulunan tarihin ders kitapları ve TTK tarafından hazırlanmış olan kitap ve farklı dergilerde bulunan yazılarda devam ederek sürmüştür.

Türk Tarih Tezi'nin ortaya attığı şekliyle medeniyetin ilk defa Orta Asya'da ortaya çıktığı iddiası incelendiğinde, bu tezin ilk defa Türk araştırmacıların henüz bu işe başlamalarından ortalama 150 sene kadar önce Avrupalı tarihçiler tarafından öne sürüldüğü bilinmektedir. Arilerin ırk teorisinin kurucuları arasında yer alan Kont Arthur de Gobineau da Arilerin anavatanını Sogdiana yani Özbekistan olarak iddia etmiş ve Orta Asya'yı tüm medeniyetlerin ilk merkezi olarak kabul etmiş, “*Pre-Glacial Man and The Aryan Race 1887*” adlı eserinde Lorenzo Burge de Aryanların atalarının İsa'dan önce 15.000'lerde Orta Asya bölgesinde hayli büyük bir uygarlık meydana getirdikleri fikrini ortaya atmıştır.¹⁵⁶

Afet İnan, Türk Tarih Tezi ile ilgili olarak Atatürk'le yaşadığı hatırasını şöyle ifade etmiştir: 1928 tarihli Fransızca dilinde yayınlanan Coğrafya kitabında Avrupalılarca, Türklerin sarı ırka mensup “*Scondaire*” olarak adlandırılan ikinci sınıf insan tipi olarak görülmesini Atatürk kabul etmemiş, Afet İnan'a bu konuda çalışmasını söylemiştir. Atatürk, Emperyalist devletlerin tarihi kendi çıkarları için kullandıklarını, I. Dünya Savaşı sırasında Anadolu'ya Yunan ilerlemesini meşru hale getirilebilmek için kadim tarihte atalarının buralarda yaşadıklarını söylemişler, İtalyanlar da Eski Roma İmparatorluğu'nun toprakları olduğundan bahisle Anadolu üzerinde hak talebinde bulunmuşlardır. Bu tarihi hesapları bilen Atatürk, Osmanlı döneminde ulusal niteliklere gerekli önemin verilmediğinden bazı sıkıntıların yaşandığını, dönemin konjonktürel yansımalarının bir sonucu olarak Türklük görüşü esas olduğundan, bu yönde çalışılması gerekliliğinin üzerinde durmuştur. İşte Türk Tarih Tezi böylesi bir ortamda meydana gelmiş, Atatürk bir yandan millî bilincin oluşması için uğraşırken, bir yandan da emperyalist siyasete karşı mücadele etmiştir.¹⁵⁷ Türk Tarih Tezi, ortaya çıktığı Cumhuriyet Dönemi'ndeki ulusal, modern ve sekülerleşmeye doğru yönelen, içinde bulunulan dönemde o zamanki siyasi etkinin yöneltmesi ve destekleri ile bir tarih yazım plan ve tasarısının neticesinde meydana gelmiştir.

Genel olarak bakıldığında 1929 senesinden başlayarak 1937 senesine kadar olan zaman dilimi yeni bir tarih meydana getirme, millî benlik ortaya koyma dönemi olarak kabul edilebilir. Dönemin siyasi gücü, aslında Türk Tarih Tezi ile bir yandan batıya karşı Türklerin birçok uygarlık ortaya koyduğunu ileri sürerek, diğer yandan da milletimizin kendi tarihinden ve Türklüklerinden gurur duymasını sağlama çabası içerisinde olmuşlardır. Aynı zamanda bu tez, topluma eğitim vermek amacıyla kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Atatürk dönemi tarihçiliğinin ve eğitimde verilen tarih ders programının ulusun siyasi eğitiminde önemli bir görevi yerine getirdiği anlaşılabilecek, tez üstünkörü incelendiğinde dahi siyasi amaçlar için kullanıldığı görülecektir.

Atatürk Dönemi Cumhuriyet'in işbaşında olan üst derecedeki kadroların içinde kabul görmüş olan durum, vatandaşlara milliyetçi bir görüş kazandırmaya çalışmak olarak ifade edilebilecektir. Oluşturulmaya çalışılan vatandaş profiline bakıldığında, devletine karşı saygılı, ihtiyaç halinde savaşçı, diğer insanları da devletin buyruğuna

¹⁵⁶ Ulaş Töre Sivrioğlu, Aryan Teorisi ve Türk Tarih Tezi, *Akademi Tarih ve Düşünce Dergisi*, C:2, S:6, Ağustos 2015, s.3-4.

¹⁵⁷ Cemal Avcı, Türk Tarih Tezi, Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 2005-2, S:11, s.13-15.

bağlı insanlar olmalarına çalışan insan tipi olarak belirlenmiş, bu nedenle eğitim ve öğretim sistemi yeniden bu hedefler doğrultusunda baştan düzenlenmesinin üzerinde durulmuştur. Yurttaşlık bilgisi ve tarih derslerinin amacı bu doğrultuda vatansever, kabul gören vatandaş profili ortaya koyabilmek olmuş, bunun yanında içtimai ve birey olarak İslam'dan ortaya çıkan boşluk yenileri ile doldurulmaya çalışılmıştır. İşte bu yeni kimlik Türk kimliği olacaktı ve Türk Tarih Tezi ile ilgili olarak Atatürk tarafından bu konuda ilk hamle yapılarak, tarih öğretmenleri tarih dersine ait kitapları düzenlemeye başlamışlardır. Bu noktada 1931 ve 1932 yılları Atatürkçü resmi tarih yazıcılığının nüvesini oluşturması bakımından önemli görülmüştür.¹⁵⁸

Türk'ün büyük medeniyetine inanan Atatürk; *“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü medeniyete de sahip olmuştur, bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur.”* demek suretiyle bu yönde araştırma yapılmasını istemiş, *“Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”*¹⁵⁹ diyerek gelecek nesillere olan güvenini ortaya koymuştur.

3.1.1.1. Türk Tarih Tezi Bağlamında Atatürk ve Macarlar

Bazı Türk siyasetçi ve münevverlerin, özellikle Atatürk'ün önderliğinde 1930 yılından başlayarak ortaya atılan,¹⁶⁰ yine aynı yıl tarih öğretimi ile ilgili alınan karar sonucunda işleme konulan¹⁶¹ Türk Tarih Tezi'nin, Türklerin göç ettikleri yeni topraklarda kendi medeniyetlerini taşıdıkları iddiası Aryan teorisini bozmuş, Türk-Turan halklarını Hint-Avrupalıların yerlerine koyarak Aryan Teorisinin iddialarını tepetaklak edenler Macarlar ve diğer birkaç millet olmuştur. Macaristan'da 1910 yılında kurulan Turan Cemiyeti'ne ait bir dergi olan Turan Yıllığı'nda, Türk Tarih Tezi olarak ortaya atılacak olan neredeyse karşımıza çıkacak hemen tüm iddia ve savlar bir araya toplamıştır.¹⁶² Slavların ve Cermenlerin arasında sıkışmış bir durumda olan Macarlar, kendi dil ve kültürleri hakkında araştırmalar yapmışlar, asrın sonunda ulaşılan Turancı ve kültürel-ırki bulgular Türkoloji araştırmalarının başlangıcını oluşturmuştur. İlk defa meydana gelmesi bakımından Türkoloji ve Turancılık incelemelerinin sonunda ortaya çıkan bulgular, Osmanlı Devleti içinde Türk Milliyetçilik fikrinin ortaya çıkması bakımından önemli bir lokomotif olmuştur. Flesch'in belirttiğine göre; Macaristan'da Türkoloji en başta Türk ve Macar milletlerinin ortak kökenden olduğu algısına dayanmıştır. Macarların kurduğu Turan Derneği, Osmanlı-Macar ülkelerinin kültürel anlamda ilişki kurmalarına yardımcı olmuş, iki ülke arasında ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda güçlü bir bağ meydana gelmiştir.

1915 senesinde Macarlar ve Osmanlılar müttefiklik dolayısıyla bir araya gelmişler, Macar askeri birlikleri, askeri teçhizatın taşınmasında ve havan topu kullanımı sırasında yararlı olmuşlar, Mustafa Kemal de Türk-Macar dostluğuna önem vermiştir.

Melek Çolak makalesinde Atatürk'ün, Türk-Macar Dostluğu için uğraşını şöyle ifade etmiştir:

Yüzlerce Türk genci Macaristan'da öğrenim görmüştür. Ankara'da Atatürk'ün girişimleriyle Türk – Macar kültürel ilişkilerinin geliştirilmesi

¹⁵⁸ Şefik Taylan Akman, Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının ideolojik ve Politik Karakteri, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 2011, s.82-84.

¹⁵⁹ Afet İnan, Atatürk ve Tarih Tezi, *Belleten*, III(10), 1939, s.245.

¹⁶⁰ Sivrioğlu, a.g.m., s.3.

¹⁶¹ Mesut Çapa, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Öğretimi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, S 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.3.

¹⁶² Sivrioğlu, a.g.m., s.10.

için açılan Hungoroloji Enstitüsü (1935), Türkiye'deki bu alanda kurumlaşmanın güzel bir örneğini teşkil etmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulurken, Atatürk'ün arzusu üzerine Hungoroloji de fakülte kapsamına alınmıştır. Zira Macaristan'da Türk Dili ve Türk Tarihi araştırmalarının eski bir geleneğinin bulunduğu herkes tarafından biliniyordu. Hungorolojiye yer verilmesinin başlıca sebebi bu idi. Ferenc Zajti gibi, Ankara'da 1934 yılında Türk – Macar ilişkileri hakkında verdiği bir konferans sonrası Atatürk'ün dikkatini çeken ve O'nun kişisel davetiyle Hungoroloji Enstitüsünü kurmak amacıyla Ankara'ya gelen Laszlo Rasonyi sonradan Atatürk'ün dostluğunu kazanmış, O'nun arkadaşı olmuştur.

Atatürk'ün, Macarların bilim yaşamına ilgili olmasında Macarların bilim hayatları hakkında görüşlerini ileri süren Hamit Zübeyr Koşay ve Fuat Köprülü'nün güçlü rolleri olmuştur. Koşay'ın, Gyula Németh'in öğrencilerinden olduğu, aynı zamanda Macaristan'da ulaştığı Türkoloji eğitim tecrübesi ve Türk Tarihi alanında çok sayıda eser ortaya koyan TTTC (Türk Tarih Tetkik Cemiyeti) üyesi özelliği de olan Hüseyin Namık Orkun'un Birinci Türk Tarih Kongresi'nde, Atatürk'ün Macar dili tercümanlığını üzerine aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Atatürk'ün gösterdiği bu ilgi, Türk Tarih Tezi için Macar bilginlerinden yararlanma uğraşını ortaya koyması bakımından önem ifade etmiştir.¹⁶³

3.1.1.2. Türk Tarih Tezi'nin Tiyatro Eserlerine Yansıması

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Tarih Tezi'ne uygun olacak şekilde yazılmış olan tiyatro eserlerindeki sayının, yapılan tespitlere ve doktora çalışmalarındaki kaynaklara bakıldığında 1923 yılından 1950 yılına kadarki sürede otuz sekize ulaştığı görülebileceği gibi bu tarih aralığında yayınlanan Türk Tarihi hakkındaki tiyatro eserlerinin on dokuz adedi İslamiyet'ten evvelki Türk tarihini irdelerken, geri kalan dokuz adedinin konusunu Osmanlı devrine ait eserler meydana getirmiştir. Osmanlı devrine ait eserlerde Osmanlı Devleti'ni batmaya götürecek nedenler dikkat çekerken, Osmanlı Devleti'nin eleştirisi yapmış, rejim olarak Cumhuriyet övgüye mazhar olmuştur.

Mete adlı eserde Mete'nin ülkesi uğruna kendisinden istenen atını ve eşini verdiği halde sıra ülke toprağına geldiğinde toprağını vermediğinden bahsedilmiştir. Akın ve Özyurt adlı oyunlar Atatürk'ün talimatı ile yazılan eserler olup, bu eserlerde Orta Asya'dan kuraklık sebebiyle Anadolu'ya gelen Türk milletinden bahsedilmiştir. İki bölümden oluşan Çoban'ın ilk kısmında tarih öğrenmenin önemi üzerinde durulmuş, tarih uyuyan çocuğun düşlerine girerek onunla konuşmuş, adeta ona ders vermiş, ikinci kısmında ise düşmanla savaş ve galibiyet anlatılmıştır. Özsoy eseri ise İran Şahı Rıza Pehlevi ve Kemal Atatürk'ün huzurunda oynanarak iki ülke arasındaki kadim birlik ve bir mitostan bahsedilmiştir. Sümer Ülkeleri isimli eser, 125 sene esarete kalan Sümerlerin isyan ve istiklal mücadelesini anlatılmıştır. Attila'nın Düğünü, Attila, Timurhan, Hakan yine Türk Tarih Tezi bağlamında tezi destekler nitelikteki eserler olmuştur.¹⁶⁴

¹⁶³ Melek Çolak, Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi, Selçuk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, 2010, s.374-384.

¹⁶⁴ Müzeyyen Buttanrı, Atatürk'ün Tarih Tezinin Devrindeki Tarihi Tiyatro Eserlerine Yansıması, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:3, S:2, Aralık 2002, s.34-57.

3.1.1.3. Türk Tarih Tezi Bağlamında I. Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)

I. Türk Tarih Kongresi, Maarif Bakanlığı'nın girişimi ve Mustafa Kemal'in kararı ile Ankara Halkevinde toplanmış, amacını ise Türk Tarih Tezi'ni daha kapsamlı olarak tanıtmak ve tarih ders kitaplarını geliştirmek için çalışmak olarak belirlemiştir. Bu yüzden geniş bir katılım olmuş, bunların büyük bir kısmını 25 kişilik TTK Üyesi, 18 kişilik Üniversitede görev yapan asistan veya profesör ile 198 kişilik ortaokul ve lise öğretmenini oluşturmuştur. Kongrede 33 kişi dışında tartışmalara katılan olmamış, katılanlardan tebliğ sunanlar olmuştur.¹⁶⁵

Cumhuriyet tarihinin ilk kongresi olma özelliğine sahip olan I. Türk Tarih Kongresi, Atatürk'ün gösterdiği doğrultuda devam etmiş, netice olarak ehemmiyetli bir iddia olarak ortaya atılan Türk Tarih Tezi meydana gelmiş ve tez çalışmalarında Atatürk, tarihçilere devletin imkânlarını seferber etmiştir.¹⁶⁶

Mahmut Esat Bozkurt konuşmasında; Türklerin tarih sahnesine Avrupalı milletlerden 5000 yıl kadar önce çıktıklarını, Türk dilinin farklı ülkelerde dil olarak kullanılmasının, değişik bölgelerde yayıldığının bir göstergesi olarak ifade edilebileceğinden bahsetmiştir. Kongrede herkes bilim ve milliyetçilik karşıtı görünmeme çabasında olmuş, karşı bir duruş iyi karşılanmamıştır. Asli olarak Türk Tarih Tezi'ni okutmak ve yazmak esas alınmış, Türklerin ırk, kültür, milliyetçilik, tarih ve dil gibi kavramlara olağanın dışında bakış açısı getirmek isteyenler olumsuz bir bakışla karşılanmıştır. Tezde Türklerin etkisini, varoluşlarını kanıtlamak amacıyla birinci dereceden kaynakların olmayışı dikkati çekmiş, konu Afet İnan ve Fuad Köprülü arasında tartışmalara neden olmuş, kongrenin ikna gücünün zayıflığı yanında politik olarak yönlendirme etkisini göstermiştir. Kongrede Türk dilinin diğer tüm dillerin temeli ve dayanak noktası olduğu iddia edilmiş, bazı tarihçiler, tarihsel anlamda metot eksikliğini ileri sürmüş, tarih öncesine ait kaynaklar eleştirilmiştir.¹⁶⁷

11 Temmuz 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in konferansı yayınlanmış olup, Reşit Galip Bey'in konferansındaki;

Uzun zamandanberi Avrupa'da ve Epeyce zamandanberi Amerika'da Türk ırkı aleyhinde idame edilen batıl itikat ve an'anelerden kalma bir zihniyetle yazılmış olanlar toplansa başlı başına büyük bir kütüphane teşkil eder. Bunun mektep kitaplarına, lugatlara, pek umumî salnamelere kadar girmiş olması, hulûl ve nüfuz şumulünü menşesindeki batıl zihniyetin ne kadar derin bir ısrar ile kök salmış bulunduğunu gösterir. En yeni bir misal olmak üzere, zamanımızdaki umumî salnamelerin en ciddi ve muteberlerinden sayılan ve her halde en fazla revaçta olanlardan birinde Türk'ler hakkındaki kaydı söyleyeyim. Bunun son yıllara ait tabılarında Türk kelimesinin Arapça Turkor kelimesinden alındığı ve bunun da Arapça'da haydut ve eşkiya manasını ifade ettiği yazılıdır. Eski veya yeni Arapçada ve hatta Arapça'ya akraba Sami dillerin birinde böyle bir kelime bulunmadığını ve bunun tamamen uydurma ve şüphesiz aşikâr bir maksatla uydurulma olduğunu söylemek, işaret ettiğimiz zihniyetin çirkin cüretkarlığını göstermeye yeter. Büsbütün yeni bir icat olan Turkor

¹⁶⁵ Koçak, a.g.t., s.51-52.

¹⁶⁶ Zafer Gölen, Atatürk'ün Tarih Anlayışı, 2002, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Zefer-G%C3%96LEN-Atat%C3%BCCrk%C3%BCn-Tarih-Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1.pdf>, erişim tarihi (31.12.2017), s.174.

¹⁶⁷ Koçak, a.g.t., s.51-52.

kelimesinin macerasını tamamlamış olmak için cemiyetimizin Arapça lugat mahazi sayılabilecek bütün müdevvenatta böyle bir kelime bulunmadığını ve Türk kelimesinin menşe ve ıstikakı etrafında şimdiye kadar yapılmış ilmi tetkiklerin bir hulasasını bildirmek suretile müessese nezdinde teşebbüse bulunarak tashih edileceğine dair teminat almış olduğunu ilave edeyim.¹⁶⁸ ifadeleri ile Türk ırkı aleyhinde yapılan söylem ve düşünceleri ortaya koymuştur.

Yine aynı tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Riyaseticumhur Umum Katibi Hikmet Bey'in verdiği konferans, kongrenin genel içeriğini ve Türk Tarih Tezi'ni destekler niteliktedir. Hikmet Bey'in konferansındaki ifadeleri şu şekilde açıklanmıştır:

Hikmet Bey, Türkistilalarının veya muhtelif Türk ırkları arasındaki muharebelerin Türklüğe olduğu gibi bu memleketlere de zarar verdiğini söylemiş ve fakat bu istilâ ve muharebelerin arızı olduğunu ve bunlar arasında uzun sulh, asayiş ve şeref ve refah devirleri bulunduğunu halbuki aynı memleketlere Türkler gelmeselerdi orada mütemadi ve miskin bir anarşiden başka bir şey görülmeyeceğini ilâve etmiş ve Türkler olmasaydı islam aleminin 19 ve 20 inci asırlarda uğradığı akıbete 11 ve 12'inci asırlarda uğrayacağı misal olarak zikrelemiştir.¹⁶⁹

3.1.1.4. Atatürk Dönemi Tarih Eğitimi ve Türk Tarih Tezi'nin Tarih Eğitime Etkisi

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarından itibaren hızlıca inkılaplara başlamış, inkılapları gerçekleştirirken tarih hakkındaki düşüncelerini uygulamaya koymaya başlamış, bu konudaki çalışmaları Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlamakla birlikte 1920'lerin son senelerinden itibaren hızlanmıştır. Kemal Atatürk, tarih bilimini devletin çağdaşlaşabilmesi için tinsel bir payanda olarak kullanmış, tarihi Türk milletinin kendi özüne kavuşabilmesi için güvenli bir vasıta olarak görmüştür.¹⁷⁰

Atatürk, 1922 yılı 1 Mart'ında TBMM Birinci Döneminin Üçüncü Toplantı Yılı açılışında; orta eğitimin amacının memleketin ihtiyacı olan hizmet ve sanat işlerinden anlayan kişilerin yetiştirilmesi olduğunu belirterek, eğitimi genel amaç olarak öncelikle ülkemizin bağımsızlığına, öz benlik ve geleneklerine düşman olan bütün araçlarla mücadele etmek olarak belirlemiş, devletin eğitimden beklediği amaçları ortaya koymuştur.¹⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun daha ilk senelerinden başlayarak Atatürk'ün kontrolünde devletin millî anlayışının yerleşmesi için vücuda getirilen kuruluşlar ve ortaya konulan tarih çalışmaları tarih eğitimin önemini ortaya koymuştur.

3.1.2. 1924-1929 Yılları Arası Dönem Tarih Eğitimi ve Müfredatı

1924'ten itibaren tarih eğitiminin, Türkiye Cumhuriyeti'nin hedeflerine hizmet edecek şekilde düzenlenmesi ve bu hedef doğrultusunda daha iyi sonuç alınabilecek şekilde getirilebilmesi konusu tartışılmış, ancak yerine oturmamış bir tarih anlayışının ortada durması nedeniyle okutulacak olan kitaplarda ve tarih eğitiminde esaslı bir değişiklik yapılamamıştır. 1924 senesinin ilk lise müfredatında Kurtuluş Savaşı,

¹⁶⁸ Cumhuriyet Gazetesi, "Türklük ve Medeniyet Tarihi", 11.07.1932, s.5.

¹⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, "Tarih Kongresinde Dünkü Nutuklar" 11.07.1932, s.5.

¹⁷⁰ Sezai Özaş, Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2 Sayı:2, 2009, s.94.

¹⁷¹ Cicioğlu, a.g.e., s.159.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulması, Lozan, Sevr gibi konular müfredat programına alınmış, bunun yanında ilkokul 4 ve 5'inci sınıflarda Türk Tarihi ile Genel Tarih dersleri iç içe okutulmuştur. Ali Reşat Bey'in lise 1'inci sınıflar için yazdığı "Umumi Tarih" ders kitabında "Türk ve Dünya Tarihi" beraberce verilmiş, ileriki dönemde Sümerlerin Türk olma ihtimalinden bahsedilmiş, bunun yanında kitapta göçlerin sebeplerinin bilinmediğinin üzerinde durulmuş, ancak göçlerin nedenlerine Türk Tarih Tezi'nde yer verilmemiştir.¹⁷²

Eğitim sistemimizin Cumhuriyet Rejimi ile entegre hale gelmesi 03 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile olmuş,¹⁷³ 1924 senesi ve 1926 senesinde ilkokul müfredat programı değişmiş, yine bu tarihlerde Ahmet Halit Yaşaroğlu, Mehmet Fuat Köprülü ve İhsan Şerif Saru Bey'lerle diğer bazı müelliflerce ilkokula ait tarih kitapları yazılmış, aynı tarihlerde ortaokul ve lise ders programlarında değişikliğe gidilmiş, buralarda Ahmet Refik Altınay ile Ali Reşat'ın kitaplarının okutulması kararlaştırılmıştır. 1926 senesinden başlayarak ders kitaplarının basılması ve bu kitapların hazırlanma aşamaları "Milli Talim ve Terbiye Dairesi" yetkisine bırakılmıştır.¹⁷⁴

1924 ortaöğretim müfredatında ortaokul ve lise (birinci ve ikinci devre) olmak üzere, üçer yıllık iki kısım olan tarih müfredatları yeniden düzenlenmiş, tarih ders programının orta mekteplerde ilk iki sınıfında iki saatlik, son sınıfında üç saat; lise ilk ve ikinci sınıfında iki saat, son sınıfların sosyal şubelerinde ise üç, fen şubelerinde iki saat olması kararı alınmıştır. Öncelikle Osmanlı döneminden bakiye olarak duran sultani programlarında bulunan Cumhuriyet'in kültürel ve eğitimsel siyasası ile ters düşen konular kaldırılmış, sultani okullarının devre-i evveli dördüncü sınıf tarih müfredat programında "Tarih-i Enbiya ve Tarih-i İslâm bölümü" altında bulunan sınıfın bütününe tarih konularının hepsini oluşturan "Peygamberler Tarihi" müfredat programdan tam olarak çıkarılmış, yeni müfredat programında "Kurun-u Vusta" bölümü içerisine aktarılmıştır. Bunun yanında İslamiyet'in Doğuşu, İslamiyet'in Yayılması ve Türkler'in İslam ile münasebetleri gibi konular müfredat programına girmiştir.

Başka bir önemli değişiklik de Osmanlı padişahlarının sefer, anlaşma, tahta çıkış ve diğer ülkelerle olan münasebetleri, hükümdarlıkları sırasında yaşamış olan meşhur insanların yaşamları, ortaokul ve liselerin müfredat programlarından ayıklanarak, bu konular yeni bir bakış açısıyla gösterilmiş, bu yeni bakış açısıyla Osmanlı Devleti'nde ve dünyada yaşanan içtimai, siyasi ve ekonomik anlamda gelişmeleri esas alan sistem ve kavramları dahil olmuştur. Liselerimizde Avrupa esaslı bir tarih öğretimi anlayışı etkisini sürdürürken Avrupa, ilkçağ ve genel tarih konularına Türk tarihine göre daha çok yer vermiştir. Fakat orta mektepler ve liselerin tarih müfredat programlarına bakıldığında Cumhuriyet'ten evvelki programlara nazaran ehemmiyetli farklılıklar bulunmasına rağmen, önemli derecede benzerliklerinin olduğu görülmüştür. Başka bir ehemmiyetli konu ise tarih programlarının Cumhuriyet'in beklentileri paralelinde bir değişim sırasında ileri sürüldüğü gibi Osmanlı Tarihi, İslam ve Selçuklu Tarihleri'ne gerekli ehemmiyet verilmediği ve arka plana atılmak istendiği gibi iddiaların farazi olduğudur. Müfredat programlarının tümüne bakıldığında ileri sürülen savların doğru olmadığı anlaşılabilmektedir. Aksine ortaokulların müfredat programlarında İslam Tarihi ve İslamiyet'ten Önceki Türk Tarihi ve Osmanlı Devleti Tarihi ile ilgili

¹⁷² Köken, a.g.t., s.190-192.

¹⁷³ Erdal Aslan, Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi-I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931), *Eğitim ve Bilim Dergisi*, C:37 S:164, 2012, s.334.

¹⁷⁴ Çapa, a.g.m., s.40.

derslerinin gayet denge halinde olduğu, bunların yanında liselerin tarih müfredat programlarında Avrupa, Dünya ve Uygarlık Tarihi ile ilgili konuların ağırlıklı olarak gösterildiği anlaşılmaktadır. Lise son sınıflarda tarih derslerinin “Asr-ı Hazır Tarihi” adı ile tamamen “Çağdaş Tarih (Yakın Dönemler)” konularına yer verilmiştir.¹⁷⁵

1926 senesinde değiştirilerek Toplu Tedris prensibi doğrultusunda hareket eden ilkokul müfredat programı, 1927-1928 senesinde bütünüyle uygulanmaya başlanmıştır. Bu ilkokulların müfredat programı ilkokulu iki farklı kısma ayırmıştır. İlkokullarda birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için ilk bölümü oluşturmuş, bu müfredat programında Hayat Bilgisi dersi önemli bir yer tutmuş, bu ilk bölümde ayrıca tarih dersi yer almamıştır. Burada dikkati çeken konu “Hayat Bilgisi” dersi içerisinde konuların bazılarının tarih dersine hazırlık olarak konulmasıdır. İkinci kısma bakıldığında ise 1926 müfredatına göre tarih dersinin hedefleri şöyle ifade edilebilir: Talebelere Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi vererek Milli bilinç oluşturmak, bugün içinde bulunduğumuz uygarlığın uzun bir geçmişin sonucunda meydana geldiğini anlatmak, tarihteki büyük kişilerin hayatları ve yaptıklarının anlatılarak, talebelere örnekler vermek.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1926 senesinde yürürlüğe girerek 1927-1928 senesinde bütünüyle uygulamaya konulan ilk mekteplere ait müfredat programının tarihle alakalı olan kısımlarının bazı cümlelerini çizdiği ve bu şekilde okumalar yaptığı bilinmektedir. Bu müfredat programı incelendiğinde öğretmenlerin ders anlatımları sırasında kişilerin isim ve tarihlerini anlatırken aşırıya kaçmamaları, uygarlık tarihine önem vermeleri, tarih dersleri sırasında resimlerden yararlanılması, talebeleri eski eser gösterimlerinin yapılması ve müze gezdirilmesinin tavsiyeler arasında olması önemlidir. 1927 senesinde liselerdeki tarih ders programlarında da değişikliğe gidilmiş, öğretmenlerin takip edecekleri yol ayrıca anlatılmakla birlikte liselere ait tarih dersleri haftalık ders çizelgelerinde birinci ve ikinci sınıflarda 2 ders saati, üçüncü sınıfların edebiyat şubesinde 3 ders saati iken, lise üçüncü sınıfların fen şubesinde 2 ders saati olarak ifade edilmiştir.¹⁷⁶

Mustafa Kemal Atatürk, 1929 senesinde ve bundan bir yıl önce liselerimizdeki tarih öğretimine ehemmiyet göstermiş, Türk tarihinin bazı nedenlerle milletimize dost olmayan yabancı yazarların değil de tarafsız bir bakış açısıyla yeniden tetkik edilmesi ve yazılmasının gerektiğini ifade etmiştir. O, Türk milletini soylu bir millet olarak nitelendirmiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra daha ilk senelerde önceki ders kitapları üzerinde değişiklikler yapılarak öğrenciye okutulmuş, Fransa'nın ders kitapları temel alınarak hazırlanan kitapların Türk müelliflerimiz tarafından bir mertebeye kadar sertliği alınmış olsa da Avrupa etkisindeki tarih anlayışının tesiri insanlığın tarihini etkisi altına almıştır.

Genç Türkiye'de cumhuriyet rejiminin ve millî benliğinin yeni yetişecek olan neslin fikrî olarak ve bilgi anlamında belli bir seviyeye gelebilmesi için özellikle tarih eğitimi üzerinde durulmuştur. Tarihin öğretilmesi ve yazılması, Osmanlı Devleti'nin yıkılma nedenlerini ve yeni devlet ideolojisini milletimize anlatmak açısından önemli araçlardan birisi olarak ifade edilebilecektir. Cumhuriyet için ideal insan tipi yetiştirilmesinde tarih eğitimi ne kadar ehemmiyet gösterildiği, devletteki üst kadroların da tarih yazma işlerine önem vermelerinden anlaşılmaktadır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Aslan, a.g.m., s.339-340.

¹⁷⁶ Öztaş, a.g.m., s.101.

¹⁷⁷ Köken, a.g.t., s.195-196..

1930 senesinin Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi, öğretmenleri Cumhuriyet eğitimi vermeleri konusunda programlar dışında ve programlarda her okazyon da çalışmaları istenmiştir. Bu konuda en önemli görev tarih dersine verilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından liselerde okutulması için 4 cilt olarak tarih kitapları yazılmıştır.

Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından çıkarılan 23.09.1931 tarih ve 140 sayılı kararı gereğince; hicri 1340 yılında uygulama alanına giren ve o zamandan başlayarak gerektikçe parça parça değişikliğe uğramış olan orta mekteplerin müfredatları köklü ve kapsamlı bir değişikliğe ihtiyaç duymuş, geçen 7 senelik deneyimden sonra tarih dersinin programları tüm sınıflar için tamamen değiştirilerek yeni programa göre tüm sınıflar için kitap hazırlanmıştır. Bu kitapların muallim mektebi ve orta mektep sınıflarında işlenmesine ve bu ders için hazırlanan kitapları 1931-1932 ve 1932-1933 ders yıllarına mahsus olarak liselerde ve muallim okullarının dördüncü sınıflarında okutulmasına karar verildiği belirtilmiştir.¹⁷⁸

1923 yılından sonra Muhsin Teker, Ahmet Refik Altınay ve diğer bazı müellifler, ortaokul ve liselere ders kitapları yazmışlar, ortaokul üçlere yazılan Türkiye Tarihi kitabı, 1930 senesinde küçük değişikliklere uğrayarak üçüncü defa basılmıştır. Osmanlı ağırlıklı kitapta bazı okuma parçaları, resim, açıklama veya kaynak bilgisi buluyordu.

Prof.Dr.Mesut Çapa makalesinde Yusuf Akçura'nın ders kitapları hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Yusuf Akçura, öncelikle ders kitaplarında hakim olan skolastik anlayışın terkedilmesi gereğini savunmaktaydı. Mayıs 1925'te İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde verdiği bir konferansta bu konuya değinerek, okullarımızda okutulan "tarih-i hususi" kitaplarının çoğunluğu, "tarih-i umumi" kitaplarının ise hemen hepsinin skolastik anlayışa göre yazıldığını ileri sürüyordu. Tarih kitabı yazarlarımız, tarihî olayları sadece Fransızların gözüyle bakmaktaydılar. Herhangi bir yazarın Eskiçağ, Ortaçağ veya Yakınçağ'a ait bir kitabına bakıldığında bu görülecektir.¹⁷⁹

3.1.3. 1930-1938 Yılları Arası Dönem Tarih Eğitimi ve Müfredatı

Mustafa Kemal Atatürk, TTTC (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti)'nin okutulmak üzere okulların tarih kitabı ihtiyacının karşılanabilmesi için tarih kitabı yazılmasını istemiş, Cemiyet tarafından dört cilt olarak basılan tarih kitapları hazırlanmıştır. Bu dört ciltlik kitap liseler için hazırlanmış olan ilk resmi tarih kitapları olma özelliğine sahiptir.¹⁸⁰ 1930 senesinde Türk Tarih Tezi'nin uygulama alanı bulmasıyla birlikte ilk önce liseler ve sonrasında ortaokullarda ve ilköğretimde yeni tarih kitapları ders olarak gösterilmeye başlanılmıştır.

1930 yılından evvel ilk olarak müfredatta değişikliğe gidilmiş, lise ve ortaokul ders programları komisyon tarafından 1924 senesinde düzenlenmiş, 1927 senesinde bazı değişikliklere uğrayan lise ve ortaokul tarih programları, asıl olarak lise, ortaokul ve ilkokulları içine alacak şekilde 1930 yılından sonra olmuştur. Müfredat programlarındaki derslerin zorluklarından kaynaklanan sıkıntılarını ortadan kaldırabilmek için lise ve yükseköğretim öğretmenlerinden oluşan komisyonlarca dersler için ayrı ayrı kılavuz hazırlanmış ve programların bir mertebeye kadar ağırlığı

¹⁷⁸ Öztaş, a.g.m., s.102.

¹⁷⁹ Çapa, a.g.m., s.47.

¹⁸⁰ Öztaş, a.g.m., s.98.

azaltılmıştır. İlk Öğretmen Okullarının birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında her sınıf için iki saat; “Ankara Musiki Öğretmen” okulunda da yine birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarında her sınıf için iki saat ders olmak üzere toplamda sekiz saatlik bir tarih dersi yer almıştır.¹⁸¹

1931 tarihli lise sınıfları ders tevzinde birinci ve ikinci 2’şer saat, üçüncü sınıfların fen şubesinde 2 saat, edebiyat şubesinde 3 saat olarak tarih dersi gösterilmiş, 1934 programında lise (II. devre) sınıflarının ders tevzinde birinci ve ikinci sınıflarda 2’şer saat, üçüncü sınıfların fen ve edebiyat şubelerinde 3’er saat tarih dersi okutulmuştur.¹⁸² 1936 yılında ortaokul bir ve ikinci sınıflarında 2’şer saat üçüncü sınıfında ise 3 saatlik ders olmak üzere haftalık toplam 7 saatlik tarih dersi verilmiştir. Lise ikinci devrede de sayılan kadar tarih dersi verilmekle beraber öncesinde lise üçte edebiyat şubelerinde fazladan okutulan tarih dersi kaldırılmıştır.¹⁸³ 1937-1938 eğitim-öğretim dönemindeki Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesinde birinci sınıf, ikinci sınıf ve üçüncü sınıflarda her sınıf için 2 ders olmak üzere toplam 6 saatlik tarih dersine programda yer verilmiştir. 1937 programında Lise (II. Devre) Sınıflarının Ders Tevzinde birinci ve ikinci sınıflarda 2’şer saat, 3’üncü sınıfların fen şubesinde 1 saat, edebiyat şubesinde 3 saat tarih dersi okutulmuştur. 1937 yılı programı derslerin saat sayıları üzerinde değişikliğe gidilerek 1938 yılı programı olarak yayınlanmış, bu programda bazı değişikliklere gidilmiş ve program 1947 yılına kadar uygulanarak devam etmiştir.

Ayrıca 1935 senesinde oluşturulan komisyonlar, programlarda fazlaca teorik bilgi bulunduğu ortak görüşü ile hareket ederek, öğretim için yeni kılavuzlar oluşturmuşlar, bazı konular çıkarılarak öğrencilerin konuları üstünkörü öğrenmeleri yerine belirli konuları derinlemesine öğrenmeleri arzu edilmiş, ortaokullarda düşük olan başarının yükseltilebileceği amaçlanmıştır.¹⁸⁴

3.2. Atatürk’ün Milli Tarih Anlayışından Vazgeçilmesi ve Kültürel Hümanistlik Anlayışa Geçiş

3.2.1. Türk Tarih Tezi Bağlamında Millîleşme

Avrupalılar, Türklerin medeni olmadıklarını belirterek, kabiliyetsiz olarak nitelendirmişler, onları sarı ırka tabi görerek bir nevi küçümsemişlerdir. Aslında bu küçümseyişleri daha eskilere dayanmış, Osmanlı Devleti ve onun dayandığı etkin unsur olarak gördükleri Türklerden, egemenlikleri altındaki halk kurtarılmalıydı ve Türkler Avrupa ve Anadolu’dan atılmalıydılar. Ortada duran Şark Meselesi, Anadolu’nun batısında hak iddiası olan Yunanlılar, doğusunda hak talebinde bulunan Ermeniler dururken, tarihe ilgisi olan ve bütün bunları gören Atatürk, Türk Tarih Tezi ile tarih incelemeleri yaptırmıştır.¹⁸⁵ Çünkü Türkler, Küçük Asya olarak bilinen eski bir Anadolu ahalisi olup, “Hittite” ve bazı farklı adlarla bilinmelerinin yanında Sümer, Eti ve Elam dilleri de Türkçe olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁶

Enver Ziya Karal, Cumhuriyet’in kurulması ile beraber milliyetçilik fikrinin türmanışa geçtiği, bunun da tesiriyle bir millî tarih telakkisinin etkili olduğu fikrindedir.

¹⁸¹ Çapa, a.g.m., s.40-43.

¹⁸² Cicioğlu, a.g.e., s.180-203.

¹⁸³ Çapa, a.g.m., s.40-43.

¹⁸⁴ Cicioğlu, a.g.e., s.180-203.

¹⁸⁵ Özer Küpeli, Atatürk ve Tarih, http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/o_k-ata_tarih.pdf, erişim tarihi: 03.01.2017), s..6-7.

¹⁸⁶ TTK, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul Devlet Matbaası, 1930, s.230-231.

O'na göre bu dönem tarihçiliği bir karşı koyma, müdafaa tarihçiliği, bir varlık çabasının içinde yoğrulmuştur.¹⁸⁷ Cumhuriyetle başlayan yeni içtimai düzen Ziya Gökalp'in fikirlerinin etkisinde şekil almış, Gökalp'e göre Osmanlı içtimai yapısı millet olamamış, fakat din dolayısıyla ümmet birliği içerisinde kendini bulmuştur. Kültürel özellikler, dil ve duygu gibi faktörler millet olma sürecinin aşamalarıydı ve garp milletleri bu sayede millet olabilmişlerdir.

Eğitim, ümmet anlayışından millete geçiş ve millî bir kültür oluşturabilmek için araç olarak kullanılacaktır, ancak öncelikle dil ve tarih tezi ile millî bir millet olma çabası ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çabanın somut bir göstergesi olarak 1934 ve 1935 senelerinde Ankara ve İstanbul Üniversiteleri'nde Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla dersler veren CHP kademesinde görevli Recep Peker, Türk kanının temizliği, Osmanlı ordusunun kıymeti ve bu orduları meydana getiren Türk milletinin büyüklüğünden bahsetmiştir. Bu bağlamda Afet İnan da Türk ırkının Antropolojik karakteri, yapısı, Türk tarihi ve 64.000 kişi üzerinde anket çalışması yaparak doktora tezini vermiş, Kansu ise Bağlum Köyünden getirttiği aileyi ve kürsüye sıraladığı kafatasları ile beyaz ırka sahip Türk ırkını anlatmıştır. Bu ırkçılık olarak değil, o zamanın şartlarında Avrupa'nın kendi savunduğu yöntemle onlara karşı eşit şartlarda verilmiş bir cevap niteliği taşımış, bütün bunlardan amaç Türk milletinin millet olma aşamalarında millî kimlik oluşturabilme çabası olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁸

3.2.2. Türk Tarih Tezi ve Millîleşme Sonrası Hümanizma Dönemi

Cumhuriyetimizin 1923 ve 1938 yılları arasındaki evresini Ziya Gökalp'e göre din söyleminin az da olsa kaldırılmış şekli ile ifade etmek, 1938-1950 yılları arası dönemi genel kanı olarak kültürel hümanizma dönemi olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Hümanistlik telakkinin kültürel bir politika olarak kabul edilmesi Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı devresinde meydana gelmiş, Farsça ve Arapça kaldırılarak yerlerine Latince ve Yunanca getirilmiştir.¹⁸⁹ 09.09.1940 tarih, 2/14276 sayılı kararname ile kapatılan, ancak bu defa Matbuat Umum Müdürlüğü'nün 05.12.1940 tarih, 3839/4538 sayılı tezkeresi ile teklifi üzerine yayımlanması İcra Vekilleri Heyetince uygun görülen¹⁹⁰ Orhan Burian'ın idaresindeki 1940'lı yılların "Yücel Dergisi" hümanizma yaklaşımı açısından ehemmiyetli bir yere sahiptir. Burian, "Hümanizm ve Biz" başlığı ile yazdığı yazıda hümanizm yaklaşımının esas dayanağının kadim Yunan Uygarlığı olduğunu ifade etmiştir. Nurullah Ataç ise 1938 senesinde eski Latin ve Yunan eserlerinin çevrilmesi gerektiğini, garplıların Latince ve Yunanca kavramları kullandıklarını, bizim de bu yolda olmamız gerektiğini ifade etmiş, Milli Eğitim Bakanı Yücel de 1938 senesinde Akşam gazetesi için kaleme aldığı "Klasikler Nasıl Doğar?" başlıklı bir yazısında iki sene kadar sonra geniş bir çeviri faaliyetinde olacaklarının sinyalini vermiştir.¹⁹¹ Bunun yanında Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü'nün 01.06.1940 tarih ve 397 sayılı yazıları ile tercüme faaliyetlerinin tenkit ve takibini yaparak milli kütüphane için gerekli eski ve yeni edebî özelliği olan klasiklerin bir

¹⁸⁷ Mehmet Sarıoğlu, İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Hristiyan Toplulukların Algılanma Biçiminde Farklılaşmalar: Meşrutiyet Döneminden Cumhuriyetin İlk Yıllarına, *Türk Eğitim Tarihinden Esintiler*, 2012, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, s.196

¹⁸⁸ Kemal Koçak, a.g.t., s.39-41

¹⁸⁹ Bilal Elbir ve Ömer Karakaş, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri, C:2, S:4, 2007, <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi6/25elbirbilal-karaka%C5%9F%C3%B6mer.pdf>, Erişim tarihi (26.12.2017), s.383-384.

¹⁹⁰ BCA, Fon No: 30-18-1-2 Yer No: 93 - 113 - 15, 09.12.1940.

¹⁹¹ Elbir ve Karakaş, a.g.m., s.383-384.

sistem ve plan içerisinde Türkçe 'ye çevrilmesi işleri ile uğraşmak için Tercüme bürosu tarafından her iki aylık sürede bir defa çıkarılmasına karar verilen Tercüme dergisinin ilk sayıdan bir adedinin yazı ekine konularak çıkarılmaya başlanıldığı belirtilmiştir.¹⁹²

Bu bağlamda Maarif Vekili Hasan Ali Yücel Yücel, Tercüme Dergisi'nin 19.05.1940 tarihli daha ilk sayısında şunları söyleyerek tercüme faaliyetlerinin önemine vurgu yapmıştır:

Tercüme, bizim nazarımızda, mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir. Bunun içindir ki ana dilimizin, bu inzibatlı fikir çalışmaları ile yepyeni tekamül imkanları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindir.¹⁹³

Köken 'in çeviri faaliyetleri ile ilgili yapılan çalışmaları şöyle ifade etmiştir:

Maarif Vekillığının bünyesinde bir tercüme bürosu kurularak 1941- 1946 yılları arasında dünya edebiyatı klasiklerinden 496 eser Türkçe'ye çevrilmiştir. Edebî eserlerin yanı sıra, felsefe derslerindeki açığını gidermek için felsefe konusunda yazılmış önemli bazı eserlerde Türkçe'ye çevrilmiştir. Klasik eserlerin tercüme faaliyetleri ile birlikte en etkili olan yayın da "Tercüme Dergisi"dir. 1940 yılında yayınlanmaya başlayan dergi, bir yayın organı olarak genelde çeviri konusunda bir şuur oluşturması bakımından önemlidir. Dergide orijinal metinleriyle birlikte şiir, hikaye, roman, oyunlardan bölümler ve çeviri üzerinde teorik bilgilere yer verilmektedir.¹⁹⁴

Bunun yanında 20 Kasım 1943 tarihli Tanın gazetesinin dördüncü sayfasında tercümenin başka bir dilden yapıldığında faydasının yanında zararlı da olabileceği üzerinde durulmuştur.¹⁹⁵

Hümanistlik kültürel dönemdeki en önde gelen kültürel faaliyet olarak, ecnebi klasik eserlerinin Maarif Bakanlığı'na dilimize çevirisinin yapılarak yayınlanması kabul edilebilecektir. Çünkü iktidar bünyesindeki yöneticiler, garp uygarlığı ile Türkiye arasındaki ilişkinin hümanistlik yaklaşımın benimsenmesi ile olabileceğini düşünerek geniş zeminli bir tercüme faaliyetine girişmişlerdir. Öte yandan 1946 yılı sonrasında demokratikleşme hareketleri ile birlikte eğitimdeki durum yeniden değerlendirilerek dini anlamda bilgi edinme prensibi benimsenirken, bir yandan da halkevleri araç olarak kullanılarak derleme ve Türk budun betimine yönelik çalışmalar yapılmış, fakat bu dönemin genel kültürel siyasetini değiştirmemiştir.¹⁹⁶

3.3. Hasan Ali Yücel'i Millî Eğitim Bakanlığı Dönemindeki Tarih Eğitimi (1938-1946)

Genel olarak bakıldığında 1938-1950 seneleri arası dönemde kültür hayatını etkisi altına alan hümanist görüş, Mustafa Kemal Atatürk döneminden gelen bir millî

¹⁹² BCA, Fon No: 490-1-0-0, Yer No: 1310 - 349 - 1, 07.06.1940.

¹⁹³ Hasan Ali Yücel, *Tercüme Dergisi*, C:1, S:1, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1940, s.2.

¹⁹⁴ Köken, a.g.t., s.230.

¹⁹⁵ Tanın Gazetesi, 20.11.1943, s.4.

¹⁹⁶ Köken, a.g.t., s.229-231.

kültür ortaya koyma, millî kültür inşası ve milliyetçilik duygusunu azaltmış, büyük yara açmıştır. Mustafa Kemal Atatürk döneminde inşa edilen Türk Tarih Tezi ile ölümünden sonra ortaya çıkan hümanist yaklaşım arasında paradoks vardır. Zira Atatürk döneminde millî-millîlik yaklaşımı en üst değerde tutulmuş iken, kültürel hümanizma anlayışı evrensel bir kıymet taşımıştır. Hümanist yaklaşımın eğitimsel olarak derinlemesine araştırıldığı dönem 1939 senesinde yapılmış olan I. Maarif Şûrası olmuş, bu şûrada bir yandan hümanizma eksenli batı kültürüne yönelimden bahsedilirken, diğer yandan millî kültürden bahsedilmiştir. Kültürel hümanizm anlayışı için bir dayatmanın söz konusu olduğu söylenebilecektir.¹⁹⁷

Millî Şef dönemindeki hümanizm anlayışı doğrultusunda kadim Roma ve Yunan medeniyeti esas alınmış, Farsça ve Arapça dilinde ortaya konulan eserler ayıklanarak, bunların atılıp batıya doğru yönelerek batı tarzı eserler araştırılmaya başlanılmıştır. Millî Şef dönemindeki hümanist anlayışın tatbikinde en etkili insan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'dir. Yücel, hümanistlik anlayışa farklı bakış açısı getirerek hümanizmayı "Türk Hümanizmi" olarak nitelendirmiştir. Hümanizmin yayılabilmesi için "Yunanca" ve "Latince" dersleri verilerek hümanizm anlayışının intişarı hedeflenmiş, köy enstitüleri ve halkevleri araç olarak kullanılarak bu kurumlar hümanistlik amaca hizmet etmişlerdir. Bu dönemde kültürel konular, eğitim ve diğer bazı alanlarda hümanistlik etki görüldüğü gibi tarih alanında da bu etki hissedilmiş, Atatürk döneminin millîlik etkisinden uzaklaşarak, batı ile bütün olma faaliyetine girilmiştir. Anadolu toprakları tarihin merkezi kabul edilmiş, batı uygarlığının bu topraklarda ortaya çıkışı Anadolu topraklarına bağlanmış, bir nevi tarihsel tefsiri yapılmak istenilmiş, bu hedefler İnönü dönemindeki kongrelerde söz konu edilmiştir.

III. Türk Tarih Kongresi'ndeki tebliğlerde Mustafa Kemal Atatürk dönemi tarih telakkisi bazı yönlerden öne çıkarken, kalıtsal olarak Türklerle Avrupa ırkının müşabihliğinden bahsedilmiş, II. Maarif Şûrasında tarih dersleri üzerinde çalışılmış, komisyon kurulmuş ve hazırlanan araştırma sonuçları Maarif Şûrası Başkanlığı'na sunulmuştur.

Liselerin tarih kitaplarında ise 1942 ve 1943 yıllarındaki tarih ders kitapları evvelki yılların kitaplarına nazaran daha uygun bulunmakla birlikte ortaokul-3 ders kitapları bilgi yanlışlığı sebebiyle uygunsuz görülmüştür. 1947 yılından başlayarak hümanizma yaklaşımı tarih derslerini bütünüyle etkilediği gibi garp kültürü kitaplarda çokça yer almış, ilkçağ tarihinde Latin ve Yunan uygarlıklarına ayrılan kısımlar artırılmıştır. Niyazi Akşit ve Emin Oktay'ın yazdığı tarih-I kitabının %40 oranındaki kısmını Roma ve Yunan tarihleri meydana getirirken, %4'lük kısmını Türk tarihi dersleri meydana getirmiştir.¹⁹⁸

Atatürk'ün vefatı sonrasında lise ve ortaokul ders programlarında daha fazla olarak millî tarih telakkisi bırakılmış, onun yerine Milli Eğitim Bakanı olan Yücel ve iltisak halinde olduğu Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi hümanistlik anlayışa kaymış ve bu dönemde iki ortaokul tarih müfredat programı uygulama alanı bulmuştur. Bunlar 1938 ve 1949 yıllarındaki programlar olup, 1938 müfredat programında tarih dersi haftalık 2'ser saat olarak tüm sınıflarda verilmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Yusuf Keskin, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Döneminde Ortaokul Lise Tarih Programları ve Ders Kitaplarındaki Dönüşüm, *Akademik Bakış Dergisi (E-Dergi)*, S:30, Mayıs-Haziran 2012, s.5-6.

¹⁹⁸ Bengül Salman BOLAT, Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C:5, S:8 Aralık 2012, s.239-240.

¹⁹⁹ Yusuf Keskin, Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Programlarına Yönelik Bir Analiz: Politik ve İdeolojik Yaklaşımların Programlara Yansıması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C:11, S:40, 2012, s.115.

3.3.1. Hasan Ali Yücel'in Tarihe Yaklaşımı

Maarif Vekilliği sırasında birçok çalışmaya imza atan, çok yönlü kültür ve bilgi birikimine sahip bir entelektüel olmasının yanında maarif tarihçisi olarak kendine seçkin bir yer edinen,²⁰⁰ köy enstitülerinin kurulması çalışmalarından tutunda dünya klâsiklerinin bakanlık tarafından tercüme edilerek yayın hayatına kazandırılması, ülkenin toplumsal ve kültürel boyuttaki kalkınmasına varıncaya kadar bir fiil adamı şahsiyetini kendinde barındıran, Almanya Kültür Bakanlığı tarafından Goethe Madalyası'na layık görülen Hasan Ali Yücel,²⁰¹ birçok eser ve makalesinde tarih araştırmacılığı ile tarih yazıcılığının önemli örneklerini vermiş, başka bir ifadeyle konuların açıklanması ve problemlerin çözülmesinde büyük ölçüde tarih yönteminden faydalanmış, deneme özelliği taşıyan yazılarının birçoğunda esas olarak tarihi kullanmıştır. “*Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (İstanbul, 1932), Türkiye’de Ortaöğretim (İstanbul, 1938), Edebiyat Tarihimizden I (Ankara, 1957, İstanbul, 1989)*” eserleri ile benzer eserlerde Yücel’in bir tarihçi titizliğiyle çalıştığının ispatı bakımından önemli olduğu ifade edilebileceği gibi belge yayınına yönelik çalışmaları da bulunmaktadır. Buna örnek olarak “*Bir Türk Hekiminin Tıbbı Dair Manzum Bir Eseri (İstanbul, 1937)*” ile İstanbul şehrinin 500. Fetih Yıldönümü münasebetiyle Topkapı Sarayı’ndaki Çinili Köşk’te yapılan sergideki Akşemsettin’in Fatih Sultan Mehmet’e yazdığı mektubun yayını gösterebilir. Bunun yanında “*İngiltere Mektupları (Ankara, 1958)*” eserinin giriş kısmında Türk-İngiliz münasebetlerinin tarihsel süreçte gelişmesinin çerçevesini çizmiş, eseri yazarken esas aldığı temel kaynak ve araştırmalar, o’nun uzman tarihçi hüviyetine sahip bir insan olduğunu meydana çıkarmış, Batı’da Türk tarihi hakkında yayını yapılan birçok araştırmayı titizlikle incelemiş, tenkit etmiş ve değerlendirmiştir.²⁰²

Türkiye’de daha tarih yönteminin tartışılmaya başlandığı bir dönemde liselere yönelik yazdığı mantık kitabında “Tarihte Metot” sorununa dikkat çekerek, ilkçağdan başlayarak tarih biliminin belli başlı aşamaları üzerinde durmuş, bunun yanında İbn Haldun’a hususi olarak yer vermiştir.

Yücel, Müslüman âleminde ilk kez hikâyeci tarihten olgucu tarihe geçerek olayları nedensellik açısından ele alan, XIV. asırda yaşamış olan Arap tarihçisi İbn Haldun’un ünlü tarih mukaddimesinin Yunanlılardan farklı olarak, hatta onlardan üstün bir sistem ortaya koyduğunu, olgucu Yunan tarihçilerinin çoğu zaman temel olarak ortaya koydukları hükümet şekilleri yerine İbn Haldun’un, insanlar arasındaki ilişkileri ve danışma duygusunun zayıf ya da şiddetli olmasını ilke olarak kabul ettiğini ifade etmiştir.²⁰³

Zeki Arıkan, Tarih ve Toplum dergisinde yayınlanan “Hasan Ali Yücel ve Tarih Bilinci” adlı makalesinde; Yücel’in ifadelerine yer vererek tarih, tarihçi ve tarihte nesnellik ile ilgili şunları söylemiştir;

...Yücel’e göre: “Tarihçiler maddeyi kuvvet, kuvveti madde haline getiren fizikçiler gibidirler. İnsanlık hayatında bu derece mühim mevki tutuşları ölmüş hayatı diriltmelerindendir.” Tarihçi aynı zamanda eskiden kalmış hep mekân içinde olan belgeleri zamanlaştırır. Sözgelimi

²⁰⁰ Ahmet Güner Sayar, *Yücel, Hasan Âli (1897-1961)*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 44, 2013, s.45-46.

²⁰¹ Behçet Necatigil, Hasan Ali Yücel, eylem adamı olduğu kadar zengin iç dünyasına sahip bir edebiyatçıydı., *Milliyet Sanat Dergisi*, S:173, 27.02.1976, s.9.

²⁰² Arıkan, a.g.m., 197-198.

²⁰³ Zeki Arıkan, Hasan Ali Yücel ve Tarih Bilinci, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, C: 28, S:166, İletişim Yayınları, 1997, s.197.

“Sultanahmet’deki Dikilitaş, bir cahil için ne mana ifade eder, Hacıbayram Camisi’nin yanındaki Augustos Tapınağı oradan geçenlerimizin çoğu için, hattâ yoktur.” Yücel, tarihin temel koşulunu, vazgeçilmez kuralını tarihçiye bağlamaktadır. O, bu bağlamda “tarihçi olmasa tarih olabilir miydi?” sorusuna ilgi çekici yanıtlarla karşılık vermektedir. Sözelimi Herodotos gibi bir adam çıkmasaydı, eski zaman tarihine ait bugünkü bilgilerimizin kapsamı ne olurdu. Yine bu çerçevede “Michelet’siz Fransız İhtilali’ne nüfuz etmek mümkün müydü? Nitekim bizim Naima’mız olmasaydı, Osmanlı tarihinin çehresi en aşağı bir uzuv eksilmiş gibi aslında daha başka görünecekti. Tarihçi yalnız olayları şekillendirmekle kalmayacak, aynı zamanda “Beşer hayatına yeni yönelişler veren şahsiyetleri haddeden geçirip onlar hakkında doğru hükümlere varmak” görevini de yerine getirecektir. Tarihin efsanelerden arındırılarak geleceğe gösterişsiz bir biçimde aktarılması gerekir. Yücel bu konuda İngilizlerin tutumunu örnek olarak göstermektedir: “Tarihi efsanelerden çıkarıp istikbal hikâyesi halinde genç nesle gürültüsüz ve gösterişsiz telkin eden İngilizlerin palavrasız milliyetçiliğine hayranımdır. Tarih kitapları bu duyguyu besler, edebiyatları bu anlayışa ışık tutar.

Arıkan makalesinde; tarihte nesnellik sorununa Yücel’in bakışına değinerek şöyle devam etmiştir;

Tarihte nesnellik sorununa gelince: Yücel, her bilimde olduğu gibi tarihin de peşin hükümden uzak olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak tam bir nesnellik herhalde olanaksız görülmektedir. O, bu konuda şu çarpıcı örnekleri vermektedir:

“Cesar’ın Gallio savaşı, hususiyle iç savaflara ait olan yazıları, bütün objektif kalma arzularına rağmen kendinin politik ve asker dâvalarını hissettirir. Atatürk’ün büyük “Nutuk’u da bu bakımdan bir tarihtir. İstiklal Mücadelesi’nin tarihi pek tabî olan sübjektifliğine rağmen ne kadar objektif bir vasıf taşımaktadır. Bir sevgi, bir dâva olmaksızın tarih yazılabileceğine, daha doğrusu böyle içten gelip iten bir kuvvet olmadıkça büyük tarihçi yetişebileceğine inanmıyorum. Mesela bizim hayat prensiplerini değiştirme hareketimiz olan Tanzimat devrini ciddi bir tecessüs duymadan inceleyip büyük bir eser ortaya konulamaz, kanaatindeyim. Bunda, sırf hissi âmillerin tesirinde kalarak bir aşiretten “cihangirâne” bir devlet çıkaran Namık Kemal’in Osmanlılığı seven, fakat romantik kalan duygusunu kasdetmediğim şüphesizdir.” Nesnellik konusunda tarihçi, sevdikleri hasta olduğu zaman sevmedikleri için olduğu kadar tarafsız hareket eden bir hekim gibi, yapılması gerekeni yapabilmelidir. Tarihçi bu bakımdan yargıçlara benzer. Ancak tarih eğitimiyle ömrünü uzatabilen insan, zekâları, geçmiş günlerin içine çekebildiği oranda tarihçidir.

Tarih, tarihçinin ürünüdür. Başka bir deyimle tarih tarihçiden doğar. Tarihçi ise bulunduğu sosyal çevrenin ve yaşadığı dönemin ve zamanın eseridir. Tarihçinin bu aydınlığa varması için temel koşul, kendini özgür hissetmesidir. “Korkak, hiçbir şey olamadığı gibi müverrih de olamaz.” Bu bağlamda Yücel, tarihçinin görevini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için gerekli olan özgürlüğün o’nun dışında değil, içinde aranmasını savunmaktadır.²⁰⁴

²⁰⁴ Arıkan, a.g.m., 198-199.

Hasan Ali Yücel, tarihin eğitim aracı olarak içtimai bakımdan görevini yerine getirebilmesi için günümüzle bağlantılı ve canlı olmasının zorunluğu üzerine sık sık vurgu yapmıştır. Zira olaylar, olayları yaşayan insanlarla, olayların içinde bulunan insanlar gibi ölmüşlerdir.

Yücel, ulusal şuurun oluşmasında geçmişin etkisinin sınırlı olduğu üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Yücel'in;

...ulusal bilincin oluşmasında geçmişin sınırlı bir etkisinin bulunduğu inancındadır. “Sade ona dayanılarak istediğimiz aydın ruh ortaya çıkabilseydi daha yüzlerce sene önce “milliyet” duygusu “bizde çoktan doğmuş olurdu” diyen Yücel, ulusal birliği sağlayacak olan en büyük gücün “gelecek” olduğunu önemle vurgulamaktadır.²⁰⁵

ifadeleri onun salt geçmişe takılıp kalmadığını, geleceğe verdiği ehemmiyeti ortaya koyması bakımından önemlidir.

Hasan Ali Yücel, tarih bilincinin oluşturulabilmesi için maddi kültür varlıklarımızın kalıntılarının esas materyal olarak, bilimsel açıdan ve araştırmalar yapılarak değerlendirilmesinin gerekliliği kanaatinde olmuştur. Çünkü o, bu kültür varlıklarını tam bir bütünlük içerisinde kabul etmiş, bu varlıklar arasında bir ayırım yapmamıştır. Bunun yanında Yücel, Türk Tarih Teziyle ilgili olarak, tezin duygusal ve romantik taraflarının olduğundan bahsederek, bunu o günün şartları içerisinde tabii karşılamış, Türk Tarih Tezi bize evrensel bir bakış açısı kazandırdığına vurgu yapmıştır.²⁰⁶

3.3.2. Ortaokul Müfredat Programları

Genel olarak 1938-1950 seneleri arasında geçen sürede hümanizma eksenli siyaset ortaokullarda öğretilen tarih programlarını etkilemiş, başka bir ifadeyle belirtilen yıllar arası dönem ortaokul tarih programları o dönemin kültür siyaseti doğrultusunda hümanist telakkiyi ortaya koymuştur.²⁰⁷ Kültürel eksenle ortaya konulan yapıtlarda ve tarih kitaplarında Reform ve Rönesans faaliyetlerine fazlaca yer verilmesi,²⁰⁸ bunun yanında 1939 yılının 17-29 Temmuz tarih aralığında toplanan I. Maarif Şurası'nda kültürümüzün hümanizma eksenli garp kültürüne göre şekillendirileceğinden bahsedilmiş olması²⁰⁹ konuya verilen ehemmiyetin bir göstergesi olarak ifade edilebilecektir.

1937-1938 öğretim yılına ait ortaokul müfredat programı bir sene denenmiş, bir sonraki öğretim yılından başlayarak 11 sene uygulamada kalacak olan yeni müfredat hazırlanmıştır.²¹⁰ 1938-1949 yılları arasında uygulanan ortaokul programlarına göre haftalık ders dağıtım çizelgesi incelendiğinde tarih dersinin erkek sınıflarında birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar için her sınıfta 2'şer saat olmak üzere toplam 6 saat olarak uygulandığı görülmüştür.²¹¹

²⁰⁵ Arıkan, a.g.m., 200.

²⁰⁶ Arıkan, a.g.m., 201.

²⁰⁷ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.116.

²⁰⁸ Koçak, a.g.t., s.43.

²⁰⁹ Elbir, Karakaş, a.g.m., s.384.

²¹⁰ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.115-116.

²¹¹ Cicioğlu, a.g.e., s.182-183.

Tablo 3.1. 1938-1949 Yılları Arasında Uygulanan Ortaokul Programına Göre Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²¹²

Dersler	Erkek				Kız			
	Sınıflar				Sınıflar			
	1	2	3	Toplam	1	2	3	Toplam
Türkçe	6	4	4	14	5	4	4	13
Yazı	2	-	-	2				
Tarih	2	2	2	6				
Coğrafya	2	2	2	6				
Yurt Bilgisi	-	2	2	4				
Yabancı dil	5	4	3	12				
Matematik	5	4	4	13				
Beden Eğitimi	1	1	1	3				
Resim	2	1	1	4	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3				
Fizik	-	3	3	6				
Kimya	-	-	2	2				
Tabiat bilgisi	3	3	2	8				
Askerlik	-	2	2	4	-	1	1	2
Biçki-dikiş	-	-	-	-	2	1	1	4
Toplam	29	29	29	87				

1938-1939 eğitim-öğretim döneminden itibaren 11 sene devam edecek olan bu program konu başlıkları, ana konuya bağlı alt başlıklar açısından alışılacelmış, açıklama ve bazı ayırt edici amaçları içinde barındırmış, programa değinilen konuları itibariyle bakıldığında daha önceki programlardan değişiklik gösterdiği, muhteva olarak kökten bir değişime gidildiği görülmüştür.

Maarif Vekilliğinin 13/09/1939 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan çift öğretim tatbik eden kız ortaokulları haftalık ders cetvelinde tarih dersi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda 2'şer ders saati olarak toplamda 6 saat olarak işlenmiş,²¹³ yine aynı tarihli tebliğler dergisinde yayınlanan çift öğretim tatbik eden muhtelit ortaokullar haftalık ders cetvelinde tarih dersi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda erkekler için 2'şer ders saat olarak toplamda 6 saat, kızlar için 2'şer ders saat olarak toplamda 6 saat olarak işlenmiştir.²¹⁴ Tebliğler Dergisinde yayınlanan 23.10.1940 tarih ve 196 sayılı kararla ticaret okulları ders tevzi cetvelinde birinci devre (ortaokullar) için genel tarih dersi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda 2'şer ders saati olarak toplamda 6 saat olarak işlenmiş, ticaret tarihi dersi liselerde öğrenciye verilirken ortaokullarda gösterilmemiştir.²¹⁵ Tebliğler Dergisinde yayınlanan 27.01.1943 tarih ve 14 sayılı kararla tarih dersi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda 2'şer ders saati olarak toplamda 6 saat olarak işlenmiş,²¹⁶ bunun yanında 1943-1944 ders yılında ortaokul birinci sınıflarda Faik Reşit Unat tarafından yazılan ortaokul için tarih I kitabı Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa sunulmuş, ortaokul ikinci sınıflarda ortaokul için tarih II kitabı Ali Haydar Taner tarafından yazılmış ve Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa sunulmuş, ortaokul üçüncü sınıflarda ortaokul için tarih III kitabı Kâmil Su ve Kâzım Nâmi Duru tarafından yazılmış, Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa

²¹² Cicioğlu, a.g.e., s.183.

²¹³ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 13.09.1939, No:5, s.16.

²¹⁴ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 13.09.1939, No:6, s.16.

²¹⁵ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 28.10.1940, Cilt: 3, Sayı: 94, s.53.

²¹⁶ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 01.02.1943, Cilt: 5, Sayı: 209, s.127.

sunulmuştur.²¹⁷ 1942-1943 ders yılında ortaokul birinci sınıflarda Faik Reşit Unat tarafından yazılan ortaokul için tarih I kitabı Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa sunulmuş, ortaokul ikinci sınıflarda ortaokul için tarih II kitabı Ali Haydar Taner tarafından yazılmış ve Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa sunulmuş, ortaokul üçüncü sınıflarda ortaokul için tarih III kitabı Sadri Ertem ve Kâzım Nâmi Duru tarafından yazılmış ve Maarif Vekilliği Yayınları tarafından satışa sunulmuştur.²¹⁸

1938 ve 1949 yıllarına ait tarih konularının ortaokul birinci sınıf için sekiz ana esasta yüksek oranda aynı noktalarda kesişmiştir. 1949 yılına ait program incelendiğinde ikinci sınıf ortaokulların tarih konuları altı esas başlık halinde düzenlenmiş, bunlardan 1938 yılına ait ortaokul programı esas alındığında, yine ikinci sınıflara göre şümul olarak daha sınırlı olduğu söylenebileceği gibi içerik olarak bakıldığında 1949 programında konular daha yalın ve sınırlı olup, Türk tarihini ilgilendiren konulara daha fazla yer verilmiştir.

1949 tarihli ortaokul üçüncü sınıfların tarih dersi programı, 1938 yılının programı ile karşılaştırıldığında bu programların yüksek oranda uyduğu dikkat çekmiştir.²¹⁹

1949 senesinde yayınlanarak 1970 senesine kadar yürürlükte kalacak olan 1949 programında Türk Milli Eğitimi'nin hedeflerine ve "ortaokulun eğitim öğretim ilkelerine" değinilmiş, daha önceki "askerlik dersi" program dışına atılmış, "serbest çalışmalar" dersi programa dahil edilmiştir. Bu müfredat programı içerisine Türk milli eğitiminin hedefleri, ortaokulların program, ders ve ilkeleri ile haftalık olarak hazırlanan ders programları alınmıştır.²²⁰

3.3.2.1. 1938-1946 Yılları Arası Dönem Ortaokul Müfredat Ders ve Konuları

1937-1938 öğretim yılına ait ortaokul müfredat programında haftalık ders saati önceden 31 iken, sonradan 29 olarak değiştirilmiş, serbest yapılan çalışma saatleri iptal edilmiştir.²²¹ 1937 yılı ortaokullara ait ders tevzi cetveli incelendiğinde tarih dersi birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda her sınıf için 2 saat olmak üzere²²² toplam 6 saat olarak belirlenmiştir.²²³

²¹⁷ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 30.08.1943, Cilt: 6, Sayı: 239, s.12-13.

²¹⁸ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 07.09.1942, Cilt: 5, Sayı: 188, s.8-9.

²¹⁹ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.115-116.

²²⁰ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.6.

²²¹ Cicioğlu, a.g.e., s.182.

²²² Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, s.174.

²²³ Cicioğlu, a.g.e., s.182.

Tablo 3.2. 1937-1938 Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi²²⁴

Dersler	1.Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Toplam
Türkçe	5	4	4	13
Tarih	2	2	2	6
Coğrafya	2	2	2	6
Yurt Bilgisi	-	2	2	4
Matematik	5	4	4	13
Fen Bilgisi ve kimya	-	-	3	3
Fizik	-	3	-	3
Biyoloji ve Hıfzıssıhha	-	2	3	5
Tabii İlimler	3	-	-	3
Yabancı Dil	5	4	4	13
El Yazısı	2	-	-	2
Jimnastik	1	1	1	3
Resim	1	1	1	3
Müzik	1	1	1	3
Askerlik Erkeklerle	-	2	2	4
Kızlara	-	1	1	2
Serbest Saat Erkeklerle	2	1	-	3
Kızlara	-	-	-	-
Ev idaresi Erkeklerle	-	-	-	-
Kızlara	2	1	1	4
Toplam	31	31	31	93

Yücel’in Maarif Bakanı olmasından sonra yakın bir zaman içerisinde oluşturulan²²⁵ 1938 yılındaki müfredat programında yer verilen konuların önceki programlardan çok farklılık gösterdiği, faaliyette bulunan önceki tarih müfredat programlarından farklı olarak içerikte kökten bir değişikliğin ortaya konulduğu dikkat çekmiştir. 1938 tarihli müfredat programı incelendiğinde ortaokulun ilk sınıfında tarih dersinin “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” dersi olarak değiştirilmiş, ilk sınıflarda kadim Roma ve Yunan uygarlıklarına ve tarihlerine ehemmiyet verilmiş, konularda içerik olarak ayrıntıya girilmiştir.

Ortaokul ikinci sınıflarda “Orta Zamanlar” olarak tarih dersinin değiştirildiği anlaşılmakla birlikte konuların çeşitliliği arttığı ikinci sınıflarda Dünya Tarihi, İslam ve Türk tarihlerine ait çoğu konu rastgele konulmuştur. Ortaokul ikinci sınıfların tarih dersi programının muhtevasında birtakım maddelere konu bazlı olarak bakıldığında içinde bulunan zamanın telakkisini ortaya koyduğu dikkat çekmiş, “Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri ana konu” başlığının altında “Selçukluların Anadolu’yu İstilas”ı” adı ile konunun bulunduğu görülmüştür.

Üçüncü sınıf ortaokulların tarih programları ise “Yeni ve Yakın Zamanlar ve Türkiye Cumhuriyeti” adı ile iki bölüm olarak karşımıza çıkmıştır. Ortaokul-lise edebiyat kolu programlarında haftalık ders saatleri ve ağırlıkları incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin 1938 yılında haftalık ders saatinin 28, ders ağırlığının ise %16.1 olduğu görülmüş,²²⁶ ortaokul-lise fen kolu programlarında haftalık ders saatleri ve ağırlıkları incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin 1938 yılında haftalık ders saatinin 28, ders

²²⁴ Cicioğlu, a.g.e., s.182.

²²⁵ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.6.

²²⁶ MEB, *Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler*, İstanbul, 1972, s.24.

ağırlığının ise %16.1 olduğu görülmüş olmakla birlikte 1938 yılında edebiyat ve fen kollarında verilen sosyal bilgiler ders saat ve ağırlıkları aynıdır.²²⁷

1938 yılında Ortaokulun ilk sınıfında “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” olarak isimlendirilen ders olarak tarih, 14 esas konuyu ve bu esas konulara bağlı alt konular olarak aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

1. Beşer Tarihine Giriş.
2. Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumî Bir Bakış.
3. Çin.
4. Anayurtta En Eski Devletler.
5. İskit Türk İmparatorluğu.
6. Hint.
7. Kalde, Elam ve Asur.
8. Mısır.
9. Anadolu.
10. Fenikeliler.
11. İbraniler.
12. İran.
13. Ege Havzası.
 - 1- Memleket ve ahali.
 - 2- Tarihi devirler ve göçler: M. E. 6000-2500 arasındaki devir...
 - 3- Ege havzasında eski medeniyetler: Minos medeniyeti.- Miken medeniyeti.
 - 4- İyonlar ve medeniyetleri, müstemlekeler: İyonlar ve Torlar. -İyon müstemlekeleri...
 - 5- Yunanlıların dini ve esatiri, Omer şiirleri:...
 - 6- Isparta: Memleket ve ahal...
14. Eski İtalya ve Etrüskler.
 - 1- Memleket ve ahali.
 - 2- Etrüskler, kırıllık devri: Etrüskler. -Yaşayışları. -Etrüsk medeniyeti. -Etrüsk kırılları.
 - 3- Konsüllük devrinde Roma, İtalya birliği:...
 - 4- Roma Emperyalizmi ve Pön harpleri:...
 - 5- İtalya haricinde fetihler:...
 - 6- Fetihlerin neticeleri:...
 - 7- Sezar, Sezardan evvel Galya:...

1938 yılına ait ortaokul müfredat programı incelendiğinde bu yıla ait ortaokulun tüm sınıflarında zaman dizini esas alınarak tarih öncesi dönemden başlayarak verilmiş, ortaokul birinci sınıflarda en fazla alan “Anadolu, Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüskler” başlığı ile yer alan konulara ayrılmıştır. Aynı yılın Ortaokul ikinci sınıfına bakıldığında en fazla alan “İslam Tarihi, Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri” başlığı ile yer alan konulara verilmiş, yine bu sınıfta Türk ve dünya tarihi ile İslam tarihine ait evölüsyonlar yerini almıştır. Ortaokul üçüncü sınıflarda “Türkiye Cumhuriyeti” ve “Yeni ve yakın zamanlar” olarak bölümlere ayrılmış, devrimci hamleler, yeni devletin kurulması ve Osmanlının çöküşü bu program içerisine dahil edilmiştir. Yine 1943 senesinde ortaokulun birinci sınıfları için tarih ders kitaplarını tahrir edecek olan müelliflere kitabın ehemmiyetli bir bölümünün Yunan-Roma

²²⁷ MEB, *Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler*,...,s.25

²²⁸ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.9.

medeniyetleri 'ne ait konulara yer verilmesi, ilk kısımlarına ise Türk tarihine ait konulara ayrılması ifade edilmiştir.²²⁹

1939 yılında İstanbul Maarif Matbaası'nda basılan Ortaokulların birinci sınıflarında tarih ders kitabı olarak ilk kitap “Ortaokul İçin Tarih I” kitabıdır. Müellifleri bildirilmeyen bu kitap 254 sayfadır. Kitap incelendiğinde hemen dikkati çeken husus yukarıda bulunan program muhtevası ile kitap muhteva/konulara ait başlıkların birebir örtüşmesidir. Kitapta çizim ve resimlere fazlaca yer verildiği, görselliğinin fazlalığı dikkat çekmekte, kitabın son kısmına bakıldığında harita ve zaman dizinine rastlanmıştır.²³⁰

Yekûnda 254 sayfa olan 1939 tarihli ortaokul “tarih I” ders kitabının konu dağılımı incelendiğinde; bu yaştaki çocuklar için yoğun bir muhtevasının olduğu ifade edilebilir. Kitap muhtevasında Roma ve Yunan tarihinin takribî kitabın yarısına tekabül ettiği, bunun yanında Türk tarihi ile ilgili konuların çok az yer aldığı görülmüştür. Programın yayınlandığı sıralarda Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu, bu nedenle o'nun hümanist telakkiye sahip bir insan olarak Roma ve Yunan medeniyeti 'ne ait derslerin fazlaca konulması doğal karşılanabilecektir. Çünkü Yücel, hümanizm anlayışının temel olarak Yunan ideasına dayandığına inanan bir insandır.

Ortaokul ikinci sınıflarda “Orta Zamanlar” olarak isimlendirilen tarih dersi muhtevada 32 ana konuya ait başlık ve bu konuların altında çok sayıda alt konuya ait başlık yer almış olup, konu başlıklarına aşağıda yer verilmiştir:

Orta Zamana Girerken, Alanlar ve Avrupayı İstilâları, Avrupa'da Türk-Hun İmparatorluğu, Beşinci Asırda Avrupa, Avar İmparatorluğu, Bizans, Asyada Gök-Türk İmparatorluğu, Türkes Devleti, Karluk Devleti, Uygur Devleti, Garbî Asya ve Şarkî Avrupa Türk Devletleri, Beşinci Asırdan Sonra Avrupaya Şarktan Gelen İstilâcılar, İslâm Tarihi, İlk Müslüman Türk Devletleri, Karolenj İmparatorluğu, Normanlar, Alaman Dukalıkları ve Mukaddes Roma Germen İmparatorluğunun Kuruluşu, Papalarla İmparatorlar Mücadelesi, Derebeylik, Büyük Selçuk İmparatorluğu, Haçlı Seferleri, Harzem Devleti, Türk-Moğol İmparatorluğu, Mısır-Suriye Türk Devletleri, Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri, Anadolu Beylikleri, Anadolu Türk Devletlerinde Medeniyet, Müslüman Türkler İdaresinde Hint, Osmanlılar, Timur, Bayazıt'tan Sonra Osmanlılar, Hindistan'da Babür İmparatorluğu²³¹

Yukarıdaki konulara bakıldığında konu çeşitliliği dikkat çekerken, dünya tarihi, İslam ve Türk tarihine ait konuların rastgele sıralandığı göze çarpmıştır. Bu program ikinci sınıf ortaokullar için hazırlanan ilk olma özelliği taşıyan tarih ders kitabı “Ortaokul İçin Tarih II” ismini almış, müelliflerinden bahsedilmeyen bu ders kitabı 1939 senesinde İstanbul Maarif Matbaası'nda basılmıştır. Program muhtevası ile kitabın konu/muhteva başlıklarının çoğunlukla uyduğu görülmüş, kitapta görsellik dikkat çekmekle birlikte, kitabın sonunda harita ve zaman dizini cetveli yer almıştır.²³²

Yekûnda 165 sayfa olan 1939 tarihli ortaokul “tarih II” ders kitabının konu dağılımı incelendiğinde; İslam öncesi ve İslam sonrası Türk tarihi konularının %54 olduğu; İslam tarihi'ne ayrılmış konuların %40, Avrupa tarihinin ise %37 olarak

²²⁹ Seher Boykoy, Türkiye'de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi, *U.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 21, 2011/2, s.165-166.

²³⁰ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.9.

²³¹ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.10.

²³² Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.10-11.

verildiği görülmüştür. “Orta Zamanlarda Anadolu Türk Devletleri” ana konu başlığı altında “Selçukluların Anadolu’yu istilası” adında alt konu maddesi bulunmuştur. Bir başka dikkat çeken konu ise dönemin Milli Eğitim Bakanı Yücel’in yazı ve konuşmalarında “milliyetçilik” süjesinin üzerinde durmasına rağmen, yine milliyetçi kesimin tenkitlerine maruz kalmış, bunun yanında ikinci sınıf programı konu maddelerinden bir kısmının tenkitlerini destekler özellik göstermiştir.²³³

Ortaokulların üçüncü sınıflarının tarih dersine ait programa bakıldığında;

“1. Yeni ve Yakın Zamanlar,

2. Türkiye Cumhuriyeti [Cumhuriyeti]” olarak yer almıştır.

Bu programda birinci ve ikinci kısım olarak sırasıyla beş ve dokuz esas konu başlığı yer almıştır. Programın ilk kısımda yer alan konular aşağıdaki şekildedir:

“1. Osmanlı İmparatorluğu.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu.

Hudutların genişlemesi: İstanbul’un alınması. Fatih’in istilâları. Fatih devrinde hudutlar.

İkinci Bayazıt ve Cem vak’ası. Yavuz Selim. İran’la münasebet...”

Ortaokul ikinci ve üçüncü sınıfların programlarının ortak yönü ise “istila” kelimesinin aynı kullanılmasıdır. Roma İmparatorluğu “feth” eden bir devlet olarak gösterilirken, Osmanlı “istila” eden devlet olarak gösterilmiştir.

“2. On Beşinci Asrın Ortasından On Altıncı Asrın Sonuna Kadar Avrupa.

3. İmparatorluğun İnhitâtı.*

4. Osmanlı İmparatorluğunun Parçalanması ve Batması.

5. XIX Asırda Uzak Şark: Çin, Japonya.”²³⁴

Tablo 3.3. 1939 Tarihli Ortaokul “Tarih III” Ders Kitabında Konuların Dağılımı²³⁵

Bölüm	Bölüm Konu Başlığı	Sayfa	%	Küm.%
Yeni ve Yakın Zamanlar	1) Osmanlı İmparatorluğu	27	8,6	8,6
	2) XV. Asır Ortasından XVI. Asrın Sonuna Kadar Avrupa	22	7,0	15,6
	3) İmparatorluğun Bozulması	45	14,4	30,0
	4) Osmanlı İmparatorluğunun Parçalanması ve Batması	69	22,1	52,1
Türkiye Cumhuriyeti	1) Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması	41	13,2	65,3
	2) İstiklal Harbi	35	11,2	76,5
	3) Lozan’dan Cumhuriyetin Resmen İlanına Kadar	3	0,9	77,4
	4) Cumhuriyetin İlanı	2	0,6	78,0
	5) Halifeliğin Kaldırılması	2	0,06	78,6
	6) Cumhuriyet Devrinde Siyasi İşler	11	3,5	82,1
	7) Dinde ve Hukukta İnkılaplar ve Düzeltmeler	6	1,9	84,0
	8) Maarif ve İnkılap ve Islah Cereyanları	14	4,5	88,5
	9) İktisadi, Mali İnkılap ve Islah Cereyanları	24	7,7	96,2
	10) Sıhhat, İctimai Muavenet İşlerinde Yeni Çıgırlar	7	2,2	98,4
	11) Türk Ordusu ve Milli Müdafaa	5	1,6	98,4
	Toplam	313	100,0	

Yukarıdaki Tablo 3.3 incelendiğinde “Yeni ve Yakın Zamanlar” ve “Türkiye Cumhuriyeti” kısımları birbirlerine rasyo olarak yakın olup, “Türkiye Cumhuriyeti”

²³³ Keskin, Milli Eğitim Bakanı...,s.11.

²³⁴ Keskin, Milli Eğitim Bakanı...,s.12.

*İnhitât: Son bulma, yıkılıp dağılma (<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 23.11.2018).

²³⁵ Keskin, Milli Eğitim Bakanı...,s.13.

olarak devam eden başlık incelendiğinde İnkılap tarihi konularının burada işlendiği görülmüştür. Çünkü o dönemde “İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” dersi müfredatta yer almamıştır.

Bir başka dikkate değer konu ise 1938 senesinin ortaokul programının üçüncü sınıfın birinci konu başlığının altında 1453 senesindeki İstanbul’un fethi “zapt” kelimesi kullanılarak ifade edilmiştir. “Zapt” kelimesi resmi site olan TDK sözlüğünde “istila” kelimesi ile aşağı yukarı benzer anlamda kullanılan bir kelimedir ve burada bu şekilde kullanımı dikkat çekicidir.

Kitapta halifelikten bahsedilirken bu makamın Türklere geçmesinin zarar verici olduğu, yabancı ulus kökenli saray kadınlarının entrikaları ile Osmanlı Devleti’nin sultanını etkilediği, devleti kendilerine göre yönetmeye muvaffak oldukları belirtilmiş, bunun yanında yükselme dönemi ile ilgili gerçek dışı durumların bulunduğu bahsedilmiştir.²³⁶

Öğretim dönemleri itibarı ile ortaokul kitap ve yazarları aşağıda verilmiştir:

1939-1940 öğretim döneminde;

- “1. Sınıf-Ortaokullar İçin Tarih I-Maarif Vekilliği-Maarif Matbaası
2. Sınıf- Ortaokullar İçin Tarih II-Maarif Vekilliği-Maarif Matbaası
3. Sınıf- Ortaokullar İçin Tarih III-Maarif Vekilliği-Maarif Matbaası”

1940-1941 öğretim döneminde;

- “1. Sınıf-Ortaokul İçin Tarih I-Faik Reşit Unat- Maarif V. Yay.
2. Sınıf-Ortaokul İçin Tarih II-Ali Haydar Taner- Maarif V. Yay.
3. Sınıf-Ortaokul için Tarih III-Sadri Ertem-Kazım Nami Duru- Maarif V. Yay.”²³⁷

1941-1942 öğretim dönemi ve 1942-1943 öğretim döneminde tarih ders kitaplarında bir değişikliğe gidilmemiştir.

1943-1944 Öğretim Döneminde;

- “1. Sınıf-aynı
2. Sınıf-aynı
3. Sınıf-Ortaokul için Tarih Kitabı III-Kamil Su-K. Nami Duru/ Maarif V.

Yay”²³⁸

3.3.3. Lise Müfredat Programları

Millî Şef Döneminde (1938-1950) kültürel arenada devinim içerisinde bulunulmasına rağmen, politik olarak statik bir dönemdir. Millî Şef Dönemi’nde Mustafa Kemal Atatürk’ün millî kültür siyasetinden muaddel bir döneme geçilmiştir. Çünkü İsmet İnönü, ülke kalkınmasını iktisadi bir sorun olarak görmemiş, konuyu bir kültür sorunu olarak kabul etmiştir.²³⁹ Bu dönem II. Dünya Savaşı’nın sürdüğü, dünyada ekonomik buhranın yaşandığı yıllardır. Ülkenin kalkınma hamlesinin kültürel eksenli faaliyetlerle olacağına inanan İnönü, bu konuda çalışmalara başlamış, (opera ve konservatuar kurulması, batı kültürünün Türkçe ’ye taşınması) lise müfredatlarına Roma ve Yunan tarihi ile “Latince” ve “Yunanca” derslerini ekletmiştir. Bu dönemde hümanizma kültürel bir siyasa olarak Yücel’in Millî Eğitim Bakanlığı dönemine rastlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında Millî Şef Dönemi’nde kültürel arenada hümanizm telakkisi hakim olmakla birlikte bu anlayış Atatürk döneminin

²³⁶ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.13.

²³⁷ Boykoy, a.g.m., s.173.

²³⁸ Boykoy, a.g.m., s.173-174.

²³⁹ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.5.

milliyetçi, millî kültür eksenli politikasını azaltmış, bu politikaya büyük zarar vermiştir. Çünkü Atatürk dönemi kültür telakkisine hakim olan unsur olarak millîlik değer olarak üstün görülmüş, hümanizma eksenli kültürde üniversal değerlere önem verilmiştir.²⁴⁰

I. Maarif Şûrası toplantı gündeminde bulunmamasına rağmen ansızın hümanizm konusunun gündeme gelmesi dikkat çekmiştir.²⁴¹ Artık hümanizm eksenli siyasa, tarihin öğretilmesi sırasında da etkisini göstermiş,²⁴² tarih dersine ait kitapların yeterli olmadığı üzerinde durulmuş ve tarih eğitimi konuları II. Maarif Şûrasında tartışılmış, şûrada tarih dersine ait kitapların problemleri değişik açılardan değerlendirmeye alınmıştır.²⁴³

1937 yılı lise müfredat programına bakıldığında “tabiî ilimler” dersinin ismi ve derslerin saat sayısı değişmiş, bundan başka önemli bir değişiklik olmamıştır. 1938 lise müfredat programı birtakım farklılıklarla 1947 senesine kadar uygulamada kalmıştır.²⁴⁴ Bunun yanında 1926 yılından itibaren 1960 yılına kadarki sürede yekûnda 21 değişik müellif tarafından 30 tarih dersine ait kitap beraberce veya ayrı olarak kaleme alınmıştır. 1927 senesinde Ali Ekrem Bey'in kaleme aldığı tarih kitabı yeni programla uygunsuzluğu esbabı mucibesıyla kendisine geri verilmiştir.²⁴⁵

1941-1942 ders yılında lise birinci sınıflarda tarih I. kitap Şemsettin Günaltay tarafından yazılmış, lise ikinci sınıflarda tarih II. kitap Türk Tarih Kurumu tarafından yazılmış, lise üçüncü sınıflarda tarih III. kitap Türk Tarih Kurumu tarafından yazılmış, bu üç sınıfa ait sayılan lise tarih kitaplarının Maarif Vekilliği Yayınevleri tarafından satışı yapılmıştır.²⁴⁶ 27.01.1941 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanan bölge sanat okulları ders tevzi cetvelinde elektrik şubesinde ikinci devrede (lise) tarih dersi olmayıp, yine aynı okulun ağaçişleri ve demirişleri şubesinde de lise ikince devre (lise) kısmında tarih dersi yoktur.²⁴⁷ 22.02.1943 tarih ve 212 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan erkek terzilik okulu haftalık ders dağıtma cetvelinde dikiş kısmında tarih dersi birinci ve ikinci sınıflarda olmayıp, üçüncü sınıfta 1 saattir.²⁴⁸ 28.10.1940 tarihli Tebliğler Dergisinde yayınlanan ticaret okulları ders tevzi cetvelinde ikinci devre (lise) sınıflarında genel tarih ve ticaret tarihi dersleri birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda her sınıf için 1'er ders saatidir.²⁴⁹

3.3.3.1. 1938-1946 Yılları Arası Dönem Lise Müfredat, Ders ve Konuları

MEB 1938 müfredat programı incelendiğinde programda haftalık olarak dersleri gösterir cetvellerle bu derslerin muhteva/süjeleri ile dizelgelerinin de bulunduğu görüldüğünü yanında²⁵⁰ 1938 senesinde tarih dersine verilen payın büyüklüğü dikkate

²⁴⁰ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.5.

²⁴¹ Elbir ve Karakaş, a.g.m., s.384.

²⁴² Koçak, a.g.t., s.43.

²⁴³ Aslıhan Akkoç, *Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Kitapları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2008, s.48.

²⁴⁴ Cicioğlu, a.g.e., s.203.

²⁴⁵ Recep Kılıç, *Talim ve Terbiye Kurulu'nun 1926-1968 Yılları Arasında Tarih Eğitimi İle İlgili Aldığı Kararların Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Bilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 2014, s.144-145.

²⁴⁶ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 08.09.1941, Cilt: 4, Sayı: 138, s.11.

²⁴⁷ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 27.01.1941, Cilt:3, Sayı: 105, s.98.

²⁴⁸ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 22.02.1943, Cilt: 5, Sayı: 212, s.133.

²⁴⁹ Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 28.10.1940, Cilt: 3, Sayı: 94, s.53.

²⁵⁰ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.17.

değerdir.²⁵¹ Liselerin klasik şubelerinde tarih müfredat programlarına bakıldığında tarih dersine ait konuların çoğunluğunun Roma ve Yunan konularına ait derslere ayrılarak derslerin teferruatlı olarak işlendiği anlaşılmıştır.²⁵² Liselerdeki tarih dersi birinci ve ikinci sınıflarda ders saati olarak haftada iki ders iken, bu dersler edebiyat ve fen kollarında haftalık üç ders saati olarak işlenmiştir. Sayılan bu üç sınıfa ait programlarda her on beş günde bir saatlik dersin “Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi” olarak verileceği bilgisi yer almıştır.²⁵³ 1954 senesinde “Türkiye Cumhuriyet Tarihi” müstakil bir ders olarak öğrencilere gösterilmeye başlanılmış, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından başlayarak okutulan bazı kitaplardan yürürlüğe alınan programlarla uygun düşmeyen kitaplardan bazılarının öğretimden kaldırılması konusunda mutabık kalınmıştır.²⁵⁴ 1937 müfredat programı derslerin saat sayısı üzerinde birtakım değişikliklerle 1938 yılında tekrar yayınlanmıştır. 1938 yılındaki müfredat programı ise birtakım tadillerle 1947 yılına kadar uygulanmaya devam edilmiştir.²⁵⁵

1937 yılına ait lise ikinci devre sınıflarının ders tevzi cetveli incelendiğinde tarih dersinin birinci ve ikinci sınıflarda 2’şer ders saati, üçüncü sınıflarda ise fen şubesi için 1 ders saati, edebiyat şubesi için 3 ders saati olarak verildiği görülmüştür.²⁵⁶ Bir sonraki sene ise fen şubesinde tarih ders saatinin 3 saate çıktığı görülmüştür.²⁵⁷

Tablo 3.4. 1937 Lise İkinci Devre Sınıflarının Ders Tevzii Cetveli²⁵⁸

DERSLER	I	II	III	
			Fen	Edebiyat
Edebiyat	3	3	2	5
Filoloji ve Sosyoloji.....	-	-	3(1)	7(2)
Psikoloji.....	-	2	-	-
Tarih.....	2	2	1	3
Coğrafya.....	2	2	3	1
Matematik.....	5	4	8(3)	2
Tıbbi İlimler.....	3	2	1	1
Fizik.....	2	2	2	1
Fizik Laboratuvarı.....	1	1	1	½
Kimya.....	2	2	2	1
Kimya Laboratuvarı.....	1	1	1	½
Yabancı dil.....	5	5	3	5
Cimnastik.....	1	1	1	1
Askerlik.....	2	2	2	2
Askerlik Kızlara.....	1	1	1	1
Laboratuvar Kızlara.....	1	1	1	1
	29	29	30	30

(1) Bir saat mantık, 2 saat sosyoloji

(2) 3 saat Filozofi, 2 saat mantık, 2 saat sosyoloji

(3) İki saatinde cebir, 2 saatinde geometri, bir saatinde Teorik Aritmetik, bir saatinde Müsellesat, bir saatinde Mekanik, bir saatinde Kozmografya okutulacaktır.

²⁵¹ Hıfzı Doğan, *Öğrenci, Öğretmen ve Program Yönünden Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s.112.

²⁵² Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.7.

²⁵³ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.17.

²⁵⁴ Kılıç, a.g.t., s.144-145.

²⁵⁵ Cicioğlu, a.g.e., s.203.

²⁵⁶ Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*,... s.173.

²⁵⁷ Boykoy, a.g.m., s.167.

²⁵⁸ Yücel, *Türkiye’de Orta Öğretim*,... s.173.

Yukarıda bulunan Tablo 3.4 incelendiğinde 1937 senesinde lise ikinci devre için tarih dersi bir ve ikinci sınıflarda 2'şer saat iken, üçüncü sınıflarda fen şubesi için 1, edebiyat şubesi için 3 saat olarak öğrenciye verilmiş,²⁵⁹ bu program ders saat sayısı olarak birtakım farklılıklarla 1938 yılının programı olarak tekrar düzenlenmiştir.²⁶⁰

Millî Eğitim Bakanlığı'na gerekli hazırlıkların yapılarak basımı yapılan 1938 yılına ait programda haftalık ders çizelgesi ile bu derslerin muhteva/süje dizelgeleri programda yer almıştır. Ancak ortaöğretimin ilke, hedef ve açıklamalarına yer verilmemiştir.²⁶¹ 1939 senesinde yapılan I. Maarif Şûrası'nda derslerin öğleden önce işlenmesine, öğrencilerin öğleden sonra öğretmen idaresinde ortak olarak ve serbest çalışmalarında bulunmaları kararı alınmıştır.

1943 İkinci Maarif Şûrası'nda tarih dersinin saat sayısının fazlalaştırılmasına, liselerin ilk okazyonda dört yıl yapılmasına,²⁶² böylelikle lise müfredatına “sanat tarihi” dersinin konulabileceği şûradaki temennilerdendir.²⁶³ Şûrada Türklük eğitimi ekseninde tarih öğretiminin vasıta ve yöntem açısından tetkik edilmesi, liselerdeki tarih ders kitaplarının daha mükemmel hale getirilmesi konuları gündemdeki yerini almıştır.²⁶⁴

1938 yılı lise tarih dersi müfredat programındaki konuların sınıflara göre dağılımı aşağıda verilmiştir:

“I. Sınıf- Tarihten önceki zamanlar ve eski zamanlar

II. Sınıf-Orta zamanlar

III. Sınıf-Yeni ve Yakın zamanlar” olarak verilmiştir.²⁶⁵

1938 yılı lise müfredat programına bakıldığında birinci sınıfa ait program “Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar” başlıklı olup,²⁶⁶ muhtevadaki konular özet olarak şu şekildedir:

“Beşer Tarihine Giriş, Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Nazar, Çin, Anayurtta En Eski Devletler, İskit İmparatorluğu, Hint, Kalde, Elam ve Asur, Mısır, Anadolu, Fenikeliler, İbraniler, İran, Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüskler”

Bu sınıfta okutulması planlanan “Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi” dersine ait süjeler altı başlık olarak sıralanmıştır. Bu derse ait süjelere bakıldığında I. Cihan Harbi'nin son döneminden TBMM'nin açılışına kadar geçen süredeki politik olaylar bu derste yer almıştır. Ayrıca bu yıla ait lise birinci sınıf konuları ile aynı yıla ait ortaokul tarih dersi programı tıpatıp uyuşmuştur. Bu program gereğince 1939 yılında basımı yapılan kitap “Tarih I” adı ile çıkan kitap olmuş, 1943 senesinde basımı yapılan kitap ise “İlkçağ Tarihi” ismini taşımıştır.²⁶⁷ İstanbul Maarif Matbaası tarafından basımı yapılan ve görselliği ön planda olan kitapta, 1939 senesinde ortaokulların ders kitaplarına karşıt olarak, konuların gösterişsiz ve daha anlaşılır olarak verildiği görülmüştür. Dikkat çeken bir başka konu ise müfredat muhtevası ile kitabın muhteva/süje başlıkları örtüşmemiştir.²⁶⁸

²⁵⁹ Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*,... s.173.

²⁶⁰ Cicioğlu, a.g.e., s.203.

²⁶¹ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.17.

²⁶² Fatma Ünal ve Mehmet Ünal, “Türkiye’de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi”, *Sosyal Bilgiler Araştırmaları Dergisi*, 1, 2010, s.114.

²⁶³ Cicioğlu, a.g.e., s.203-204.

²⁶⁴ Milli Eğitim Şûraları, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği, 17. Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Şûraları, 2006, Ankara.

²⁶⁵ Boykoy, a.g.m., s.168.

²⁶⁶ Boykoy, a.g.m., s.168.

²⁶⁷ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.17.

²⁶⁸ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.17-18.

Yekûnda 218 sayfa olan 1943 tarihli lise I. sınıf “İlkçağ Tarihi” ders kitabının konu dağılımı incelendiğinde; kitapta Roma ve Yunan tarihine ayrılan konuların 121 sayfa ile kitabın yarıdan fazla kısmına tekabül ettiği, buna karşılık Türk tarihi konularının 28 sayfa olduğu, bunun ise Roma ve Yunan tarihlerine göre kitapta daha az yere sahip olduğu anlaşılmış, kitaptaki konu dağılımları incelendiğinde Anadolu tarihinin esas alındığı görülmüştür.

1938 yılı lise ikinci sınıfa ait programa bakıldığında “Orta Zamanlar” başlığı altında;

“1. Eski Zamandan Orta Zaman Gireken

2. Alanlar ve Avrupa'yı İstilaları...” konuları yer almaktadır.

Lise ikinci sınıf seviyesinde yer verilen “İnkılap Tarihi” konularına bakıldığında Lozan Anlaşması ile bittiği, başlangıcının ise Sevr Barış Anlaşması olduğu görülmüştür.

Fen ve Edebiyat kollarına ayrılan lise üçüncü sınıfların Tarih konularının belirtilen iki kol için de aynı olduğu görülmüştür.

“Yeni ve Yakın Zamanlar” başlığını taşıyan programda yer verilen konular aşağıda belirtilmiştir:

“1. Osmanlı Devletinin Kuruluşu

2. Osmanlı İmparatorluğu

3. On Altıncı Asırda Avrupa'ya ve Yakın Şarkta Umumi Bir Bakış

4. On Yedinci Asırda Avrupa

5. İmparatorluğun İnhitatu

6. On Sekizinci ve On Dokuzuncu Asırlarda Avrupa

7. İmparatorluğun İnhilal ve İnkırazı”

Yukarıdaki konulara bakıldığında 1938 lise üçüncü sınıf programı ile Ortaokul üçüncü sınıf konuların yüksek oranda uyuştugu dikkat çekmiş, yine bu programda Avrupa tarihi konularının etkisindeki artış kendini göstermiştir.

Lise üçüncü sınıf seviyesinde “Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi” adıyla 1942 senesinde basılan kitabın muhtevası incelendiğinde konu başlıklarının fazla, zaman dizininin sırasıyla devam ettiği, konulara ait başlıkların fazlalığı dikkat çekmiştir.²⁶⁹

1938 senesinden itibaren 1947-1948 öğretim dönemine kadar devam eden lise programına bakıldığında kız ve erkek liseleri için lise birinci ve ikinci sınıflarda haftada 2’şer saat, lise üçüncü sınıflarda ise edebiyat ve fen kollarında 3’er ders saati tarih dersi olmasının yanında tarih dersinin yüzde olarak dağılımında kız liselerindeki tarih ders ağırlığının erkek liselerine göre daha fazla olduğu görülmüştür.²⁷⁰

1937 yılındaki programa bakıldığında ders saatlerindeki sayılarda birtakım farklılıklarla program 1938 yılında yeniden oluşturularak, bu program birtakım değişimlerle 1947 yılına kadar tatbik imkânı bulmuştur. I. Milli Eğitim Şûrası liselerdeki derslerin öğleden önce işlenmesine, öğleden sonraki zamanlarda ise mecburi olarak muallimlerin kontrolünde şerik ve erkin olarak çalışmalarda bulunmaları kararı alınmıştır.²⁷¹ 1943 senesinde yapılan ve tarih eğitimi konusunu gündeme alan²⁷² II. Maarif Şurasında lise programlarındaki tarih ders saatlerinin fazlaştırılmasına, liselerin ilk okazyonda dört sene yapılmasına, böylelikle lise müfredatına “Sanat Tarihi” adıyla bir dersin ilave edilebileceğinin mevzu olabileceği²⁷³ şuradaki

²⁶⁹ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.18.

²⁷⁰ Boykoy, a.g.m., s.166-167.

²⁷¹ Cicioğlu, a.g.e., s.203.

²⁷² Akkoç, a.g.t., s.48.

²⁷³ Cicioğlu, a.g.e., s.203-204.

temennilerdendir.²⁷⁴ “Sanat Tarihi” dersi müzik ve resim dersleri ile birlikte aynı grupta 1952 senesindeki program içerisinde her sınıf için 2 saat olarak tatbik edilmiş,²⁷⁵ liselerin öğretim süresinin dört yıl olarak düzenlenmesi 1949 senesinde dördüncü olarak yapılan Milli Eğitim Şûrasında görüşüldüğünden, bu mevzuda 1950 yılına kadar ilerleme kat edilememiştir.²⁷⁶ Kimi liselerde “Klasik Kol” altında “Latince” dersi verilmiş,²⁷⁷ 1947 senesinde açılan bu yeni ders koluna az bir zaman sonra son verilmiştir. “Latince” dersi 1947 yılına ait lise haftalık ders programı içerisinde yer alırken, lise birinci sınıflarda 2 ders saati, lise ikinci sınıflarda 1 ders saati olarak görülmüş, lise üçüncü sınıflara ise bu ders fen kolunda 2 ders saati, edebiyat kolunda ise 3 ders saati olarak yer almıştır.²⁷⁸

3.3.4. Ortaokul ve Liselere Ait Ders Kitapları

Ulaşılabilen ortaokul ve liselere ait ders kitaplarının nitelik ve içeriklerine aşağıda değinilmiştir.

3.3.4.1. Tarih El Kitabı, Ortaokul ve Lise Olgunluk Sınavlarına Hazırlık (1938)

Sadri Ertem tarafından yazılan ve üçüncü basımı yapılan Ortaokul ve Lise Olgunluk Sınavlarına Hazırlık Tarih El Kitabı'nın akıcı bir dille yazıldığı söylenebilir. Örneğin; “Napolyon'un maksadı Türkleri tamamıyla mağlûp etmek, Hindistan yolunu açmaktı. Napolyon'un bu vaziyeti üzerine Osmanlı Devleti Rusya ve İngiltere ile birleşti. Fransa aleyhine harbe girdi.” ifadesi kitabın açık ve anlaşılır bir dile sahip olduğunu gösterebilir.²⁷⁹ “Timur'un ordusu dünyanın en muntazam ordusuydu.”²⁸⁰ cümlesi öğrencinin hafızasında anlaşılır ve net bir bilgi oluşturabilir. Kitabın birinci kısmında Beşer Tarihine Giriş, ikinci kısmında Ortazaman Tarihi ve üçüncü kısmı da Osmanlı İmparatorluğu konu başlıkları ile devam etmiştir.

3.3.4.2. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1939)

Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı'nın içeriğine bakıldığında; genel olarak Beşer Tarihine Giriş, Çin, Hun, İskit Hint, Kalde, Elam ve Asur, Sümer, Mısır, Eti, Frigya, Lidya, Fenike, İbrani, İran, İyon, Atina, Met, Estrüskler, Roma Ulus ve Medeniyetleri konuları görülmektedir. Ana konular ve bunların alt konuları olarak sıralanmış kitapta eser, kabartma, asker resimleri, altın tas, yerli ahali resimleri, haritalar ve bunlar dışında birçok resmin dikkat çekmesinin yanında kitabın genel olarak anlaşılır olduğu söylenebilir.²⁸¹ Örneğin Hint Memleket ve Ahali başlığı altında; “...Türkiye'den yedi defa daha büyük bir yarımada.” cümlesi o yaş çocuğu için anlaşılır olarak ifade edilebilir.²⁸² Kitapta fazlaca resim bulunmasının öğrencinin dimağında kavramların somutlaşması bakımından ehemmiyetli olduğu söylenebilir.²⁸³

²⁷⁴ Ünal ve Ünal, a.g.m., s.114.

²⁷⁵ Boykoy, a.g.m., s.169.

²⁷⁶ Boykoy, a.g.m., s.169.

²⁷⁷ Akyüz, a.g.e., s.358.

²⁷⁸ Cicioğlu, a.g.e., s.204.

²⁷⁹ Sabri Ertem, *Tarih El Kitabı, Ortaokul ve Lise Olgunluk Sınavlarına Hazırlık*, Üçüncü Basım, Kanaat Kitabevi, Üçüncü Kısım, İstanbul, 1938, s.43.

²⁸⁰ Ertem, a.g.e., s.199.

²⁸¹ *Ortaokul İçin Tarih I*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s.1-256.

²⁸² *Ortaokul İçin Tarih I...*, s.38-39.

²⁸³ *Ortaokul İçin Tarih I...*, s.1-256.

3.3.4.3. İmtihan ve Müzakere Hazırlıkları İçin Orta 3 ve Lise 3 Tarih Hulâsa ve El Kitabı (1940-1941)

Ortaokul ve liseler için hazırlanan kitap incelendiğinde “Lise İçin” şeklinde konu öncesi notların bulunması dikkat çekmektedir. Ortaokul ve lise çocukları için kitabın anlaşılır, akıcı ve doyurucu bilgi verdiği söylenebilir.²⁸⁴ Örneğin; “Osman Oğulları beyliğinin Rumeli’de genişleyip kuvvetlenmesi, Anadolu topraklarının da, Karasi, Ankara, Germiyan ve Hamiteli arazilerinin eklenmesiyle büyümesi, diğer Anadolu beylerini, bilhassa, Karaman Oğullarını ürkütüyordu.” ifadesine bakıldığında anlaşılır ve yeterli bilgi verildiği görülebilir.²⁸⁵

3.3.4.4. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1941)

Faik Reşit Unat tarafından yazılan Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı toplam 256 sayfa olup, kitaba genel olarak bakıldığında; İnsanların Geçirdiği Evreler, Çin, İskit, Hint, Sümer, Mısır, Eti, Frigya, İbrani, İran, İyon, Met, Büyük İskender, Eski İtalya ve Etrüskler ile Sezar kitaptaki konulardandır. Kitapta dikkati çeken bir başka konu ise Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüskler ile Anadolu Medeniyetleri ana konularının kitaptaki diğer ana konu başlıklarının alt konularına nazaran daha fazla olmasıdır. Kitap genel olarak anlaşılır olmakla birlikte kitapta resimler bulunmaktadır.²⁸⁶

3.3.4.5. Tarih Hulâsa ve El Kitabı, Lise ve Orta II Ders Kitabı (1941-1942)

Tarih Hulâsa ve El Kitabı, Lise ve Orta II Ders Kitabı konularına genel olarak bakıldığında anlaşılır ve kısa verildiği görülebilir. Orta zaman tarihi ile başlayan kitap Türk Alanlar, Avrupa Türk Hun İmparatorluğu, Kavimler Göçü, Şarki Roma İmparatorluğu, Avar, Kutluk, Mukaddes Roma Germen İmparatorluğu ile Orta Zamanda gibi konular ile bu konular dışında başlıklar da bulunan kitabın anlaşılır olduğu söylenebilir.²⁸⁷

3.3.4.6. Ortaokul İçin Tarih III Ders Kitabı (1943)

1943 yılında Kâmil Su ve Kâzım Nami Duru tarafından yazılan ve Ankara Maarif Matbaasında basılan Ortaokullar İçin Tarih III kitabında haritalar ve padişah resimleri görülmektedir. Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman’ın başarılarından bahsedilirlerken, Bayazıt II.’den sofı ve beceriksiz olduğu ifade edilmiş, Bayazıt II.’nin Şah İsmail karşısında çaresiz kalması ve oğlu şehzade Selim’in bu durum karşısındaki rahatsızlığı belirtilmiş, bunun yanında kitapta Bayazıt II.’ye çok az yer verilmiştir.²⁸⁸ Kitapta XVII.-XVIII. yüzyıllarda Avrupa’nın durumu genel bir bakış açısı ile kısaca anlatılmış, Avrupa’nın esas önemli devletleri ile daha az öneme sahip devletlerinden ayrı başlıklar altında bahsedilmiş, bu

²⁸⁴ İmtihan ve Müzakere Hazırlıkları İçin Orta 3 ve Lise 3 Tarih Hulâsa ve El Kitabı (1940-1941), Muallim Ahmet Halit Kitabevi, Tan Matbaası, s.5-89.

²⁸⁵ İmtihan ve Müzakere Hazırlıkları İçin Orta 3 ve Lise 3 Tarih Hulâsa ve El Kitabı (1940-1941) ..., s.12-13.

²⁸⁶ Faik Reşit UNAT, Ortaokul İçin Tarih I, Maarif Matbaası, 1941, Ankara, s.1-256.

²⁸⁷ Tarih Hülûsa ve El kitabı, Lise ve Orta 2, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1941-1942.

²⁸⁸ Kamil Su ve Kâzım Nami Duru, Ortaokullar İçin Tarih III, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.10-17.

devletlerin tarihi gelişimleri ve harpleri kısa ve anlaşılır bir dille ifade edilirken, Amerika Birleşik Devletleri de kitaptaki yerini almıştır.²⁸⁹

Kitapta Sakarya Zaferi ve Büyük Taarruz sırasında Türk askerinin başarılarına yer verilmiş, neden saldırmıyoruz, şeklindeki söylemlere bakmadan Mustafa Kemal'in, Büyük Taarruz öncesi hazırlıkları tamamladıktan sonra düşmana planlı saldırısından bahsedilmiş, bunun yanında kitapta harita ve resimler de yer almıştır.

Kitapta 1921 senesinde Ruslarla yapılan Moskova Muahedesi ve Fransızlarla yapılan Ankara Anlaşması'ndan kısaca bahsedilmiş,²⁹⁰ bunun yanında dinde ve hukukta inkılaplardan ve laik devlet kavramı üzerinde durulmuş,²⁹¹ kitapta bunların dışında daha birçok konuya değinilmiştir.

3.3.4.7. Ortaokul İçin Tarih I Ders Kitabı (1945)

Faik Reşit Unat tarafından yazılan Ortaokul İçin Tarih I ders kitabı toplam 256 sayfa olup, genel olarak bakıldığında kitapta; Çin, İskit, Hint, Kalde-Elam-Asur, Sümer Mısır, Eti, Frigya, Lidya, Fenike, İbrani, İyon, Büyük İskender Eski İtalya ve Etrüskler konuları bulunmaktadır. Kitapta dikkati çeken konu ise Ege Havzası, Eski İtalya ve Etrüskler ile Anadolu Medeniyetleri ana konularının kitaptaki diğer ana konu başlıklarının alt konularına nazaran daha fazla olmasıdır. Kitabın genel olarak anlaşılır olduğu söylenebileceği gibi kitapta içerisinde resimler de bulunmaktadır.²⁹²

3.3.4.8. Orta Okul İçin Tarih II Ders Kitabı (1945)

Ali Haydar Taner tarafından yazılan ve 1945 yılında basılan Tarih II ders kitabında; Tarihin Devirlere Ayrılması, Orta Zamanlara Girerken, Bizans, Uygur Devleti, İslam Tarihi, Büyük Selçuklu, Moğol ve Beylikler Osmanlılar, Timur ve bunların dışında Ana konular ve bu başlıklar altında birçok alt başlıklar üzerinde durulmuş, konular açık, anlaşılır ifadelerle anlatılmış, resimlere yer verilmiştir.²⁹³

3.3.4.9. Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I (1946)

Hüseyin Namık Orkun tarafından yazılan kitapta genel olarak Dünyanın Yaratılışı, Göç, İran debdebesi, Tufan, Amazon, Olimpiyatlar, Ege efsanesi, Dünyada ilk para Perikles, Afrodite, Anibal, Sezar, Kanigula başlıkları ve bu başlıklar dışında birçok başlık bulunmaktadır.²⁹⁴ Örneğin birçok başlık içinden biri olan “Dünyanın Yaratılışı” başlıklı efsane anlatılırken daha başlangıcında; “Büyük ve uygar milletlerin en eski tarihleri hakkında milli efsaneleri vardır. Türk milletinin de böyle birçok efsanesi olduğundan...”²⁹⁵ ifadesine bakıldığında daha efsane anlatımına geçmeden ortaokul çocuğunun dimağında genel bir bilgi oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılabileceği, bu efsane anlatımının açık ve anlaşılır olduğu söylenebilir.²⁹⁶ Bu okuma kitabına genel olarak bakıldığında anlaşılır bir tarzda yazıldığı ifade edilebilecektir.²⁹⁷

²⁸⁹ Su ve Duru, *Ortaokullar İçin Tarih III*..., s.63-78.

²⁹⁰ Su ve Duru, *Ortaokullar İçin Tarih III*..., s.193-208.

²⁹¹ Su ve Duru, *Ortaokullar İçin Tarih III*..., s.235-237.

²⁹² Faik Reşit Unat, *Ortaokul İçin Tarih I*, Milli Eğitim Basımevi, 1945, İstanbul, s.1-256.

²⁹³ Ali Haydar Taner, *Ortaokul İçin Tarih II*, Milli Eğitim Basımevi, 1945, s.1-165.

²⁹⁴ Hüseyin Namık Orkun, *Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I*, Ar Basımevi, Ankara, s.3-147.

²⁹⁵ Orkun, *Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I*..., s.3.

²⁹⁶ Orkun, *Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I*..., s.3-13.

²⁹⁷ Orkun, *Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I*..., s.3-13.

1938 yılı ortaokullara ait program ve bu program doğrultusunda hazırlanmış olan ders kitapları Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemine rastlamakta olup, programın lise müfredat programlarında yapılacak olan değişikliğin göstergesi olduğu söylenebilecektir. Programın yayınlanmasından hemen sonra toplanan “I. Milli Eğitim Şurası (17–29 Temmuz 1939)”, “Hümanizm” faaliyetinin Türk Eğitim Sistemi'nde teferruatlı olarak ele alınması bakımından önemli bir yere sahip olmuştur. Şûrada bir yandan kültürün milliliğinden bahsedilirken, diğer yandan hümanizm eksenli batı kültürüne göre Türk Kültürünün biçimlendirilmesinden söz edilmiştir. İlk işareti 1938 müfredat programlarında görülen hümanizm devinimi “Latince” eğitim verilen klasik şubeler ismiyle 1940–1941 eğitim-öğretim döneminden başlayarak dereceli olarak lise müfredat programlarını etkilemiştir. 1938-1950 seneleri arasındaki hümanizm siyasası yardımıyla ortaokul ve liselerdeki tarih dersi programlarında Atatürk döneminde uygulanan Türk tarihi telakkisinden uzaklaşarak, Roma-Yunan tarih ve uygarlığının öğretilmesinin, Türk milletinin kendi tarih ve anlayışının öğretiminden daha ileri aşamalarda olduğu görülmüştür. Ancak CHP, hümanizm eksenli bu faaliyetleri, tepkiler nedeniyle 1946 senesinden itibaren bırakmıştır. Bu bağlamda bakıldığında 1938 tarihli ortaokul programındaki tarih dersi müfredat programı, Cumhuriyet döneminde yayını yapılan bütün ilköğretim okulu, ilkokul ve ortaokul programları içerisinde millî seciyeye sahip olmayan tek müfredat programı olma özelliği göstermiştir.²⁹⁸ Ancak Hasan Ali Yücel, hümanizma eksenli bir siyasa izlenmesini milliyetçiliğin bir sonucu olarak işaret etmiştir. O dönemde ülkedeki yönetici kesim hümanizma öğelerinin benimsenerek batı uygarlığı ile Türkiye'nin birbirine yaklaşacağı fikrinde olmuşlardır.²⁹⁹

Millî Şef Dönemi içerisinde kalan 1938'den 1945 yılına varıncaya kadarki dönemde okul ders kitapları için her sene yapılan yarışmaların neticesinde devlet tarafından seçilen kitabın devlet eliyle basımına geçilmiştir. Ancak yönetmelik gereğince kitapların her üç yılda bir güncellenmesi gerekirken bunun yapılmaması öğrencinin yeniliklerden uzaklaşmasına sebep olmuş, çok partili hayata geçilmesiyle birlikte tek kitap uygulamasından vazgeçilmiştir.³⁰⁰

3.3.5. Köy Enstitülerinin TBMM'ye Yansımaları ile Tarih Eğitimi

Genç Cumhuriyetin kalkınmasında eğitime büyük ehemmiyet gösterilmiş, bu bağlamda köylerde yaşayan insanların okuryazarlık oranını artırmak ve muallim ihtiyacını karşılayabilmek için köy enstitüleri açılarak faaliyetine başlatılmıştır. İhtimai kalkınmanın öznesi olarak görülen Köy Enstitüleri, kuruluşu, faaliyet süreci ve kapatılması bakımından gündemi meşgul etmiştir.³⁰¹

CHP'nin 1935 senesinde yapılan Büyük Kurultayı'nda devlet tarafından başlatılan planlı endüstrileşme hareketine paralel olarak, köylerin planlı olarak geliştirilmesi kararı alınmıştır. Bu sırada Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan, eğitimciler ve bilhassa Cevat Dursunoğlu'nun onayından sonra İsmail Hakkı Tonguç'un ilköğretim Genel Müdürü olarak atamasını yapmıştır.³⁰²

²⁹⁸ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.14.

²⁹⁹ Köken, a.g.t., s.228-229.

³⁰⁰ Boykoy, a.g.m., s.172.

³⁰¹ Adalet Görgülü Aydoğdu, Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 0, S:2, 2016, s.394.

³⁰² Necdet Aysal, a.g.m., s.271.

Köy enstitülerinin açılışında bir dönüm noktası olarak Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığı'na, İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmesi gösterilebilecektir. Bu bağlamda bakıldığında 1935 senesi ehemmiyetli bir yere sahip olmuş, bu yıldan başlayarak 1936 senesinde askerliğini tamamlamış olan köylü gençlerinin köy öğretmeni olarak göreve başlatılabilmeleri amaçlanarak “Eskişehir-Çifteler’de Eğitim Kursu” faaliyetine başlatılmış ve bu kurslar fazlaştırılmıştır. Bunun yanında Kastamonu-Gölköy ile İzmir Kızılçullu, Eskişehir-Çifteler, Lüleburgaz Kepirtepe’de “Köy Öğretmen Okulu” açılmış, bu okullar köye öğretmen yetiştirmek yanında köyün faydasına olarak diğer mesleklerden anlayan insan yetiştirmek gayesinde olmuşlardır. 17.04.1940 tarih, 3803 Sayılı “Köy Enstitüleri Kanunu” ile birlikte bu okullar “Köy Enstitüleri” adı ile faaliyetlerine devam etmişlerdir.³⁰³

Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ 17/04/1940 tarihinde TBMM Birinci Celsesindeki konuşmasında köy enstitülerindeki muallimler hakkındaki konuşmasında şunları ifade etmiştir:

Bu gün, meslekinde cidden sayılı bir üstad olarak tanılan Maarif vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu köy enstitüleri kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnet ve şükranla karşılarım. Bunların gayesi şimdiye kadar yapılan hareketlerden başka bir hususiyeti ifade etmesidir. Şimdiye kadar biz daima şehirlerde yetiştirdiğimiz muallimleri veya diğer mutahassısları köylere kadar yaymak tasavvurunda bulunuyorduk. Fakat şehir hayatına, lüks hayata alışmış bir insanı köyün mahrumiyet muhitine atmak mümkün olmuyordu. Şark vilâyetleri, mevzubahs olduğu zaman biz daima fedakârlık talebinde bulunuyorduk. Fedakârlık esbabı mucibesini, bu gün elimizde bulunan Hükümetin esbabı mucibe mazbatasında görmekteyiz ki, muallimleri köylere, bu mahrumiyetli muhitlere atmağa o da imkân görmüyor. Binaenaleyh bu noktai nazardan köy muallimlerinin ve bunlarla beraber köy ustalarının kendi muhitlerinden yetiştirilmesinde esbabı zaruriye ve ciddiye vardır. Bu köy çocuklarının kendi muhitlerinde yetişerek, kendi muhitlerinde hocalık etmelerinde bazı mahzurlar olabilir. İnsan mekteplerde kitablardan ve hocalarından bir çok şeyler öğrenebilir, fakat muhitinden öğrenecekleri bir çok şeyleri kimse öğretmez. Onun için bunların köylüyü bir az yavaş kalkındırabilecek derecede olacaklarını tahmin ederim. Ancak bunu bir mahzur olarak ortaya atmak istemiyorum. Maarif encümeni ve diğer encümenler esbabı mucibelerinde köy çocuklarının köylerde yetiştirilmesi hakkında güzel mütalealarda bulunmuşlardır. Gerek kanunun heyeti umumiyesinde bu köy muallimlerinin terfihlerine ve gerek askerliklerine dair kayidler var ki bunlar da kendileri için hakikaten büyük cazibelerdir.³⁰⁴

Reisicumhur İsmet İnönü 01/11/1940 tarihinde Birinci celsedeki konuşmasında; *“Memleketin muhtelif mıntakalarında açılan 14 enstitüde, şimdiden 6 000 talebemiz yetişmektedir. Bütün alâkadarlarının en geniş bir emek ve çalışma ölçüsü ile kurulub yürütmesine savaştıkları bu müesseseler, 15 yıl içinde Türkiye’de ilköğretim meselesini tam olarak halletmeğe imkân verecektir.”*³⁰⁵ ifadelerini kullanmıştır.

³⁰³ Görgülü Aydoğdu, Köy Enstitülerinin..., s.394.

³⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt:10, İçtima:1, Kırkbirinci İnikad, 17.IV.1940 Çarşamba, Birinci Celse, s.70-71.

³⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VI, Cilt:14, İçtima:2, Birinci İnikad, 01.XI.1940 Cuma, Birinci Celse, s.7.

Diyarbakır Vekili Zeki Mesut Alsan, 17/04/1940 tarihinde TBMM birinci celsesinde köy enstitüleri hakkındaki konuşmasında; köylerde ilköğretimin yaygınlaştırılması, terbiye, tahsil, maddi, manevi seviyenin yükseltilmesi, amaçlara ulaşabilmek için gerekli görülen pratik ve etkili tedbirlerin alınmasından bahsetmiştir.³⁰⁶

1940'ların Türkiye'sinin daha ilk senelerinde ilköğretim çağına gelmiş çocukların 78'i okuyup yazamıyor, köylerde ise bu oran %90'lara kadar dayanmıştır. Köylerde hayatını sürdüren insanların tarım, sağlık, el sanatları ile ilgili mevzularda kendilerini geliştirmelerinde, kültürel ve sosyal bakımlardan ilerlemeleri gerekmiştir. Fakat yetiştirilmesi planlan bu yeni öğretmen profilinin köyün ortamına uyum sağlaması ve uzun süre burada yaşaması, bütçeye külfet getirmeden uzun süre köyde yaşama kabiliyetine sahip olması gerekli görülmüştür. Bunun yanında köy enstitüleri yalnızca köy öğretmeni yetiştirmemiş, aynı zamanda teknisyen, sağlık görevlileri ile bunların dışında başka meslek dallarına ait personel de yetiştirmek maksadıyla kurulmuş kurumlar olmuştur.³⁰⁷ Köy enstitülerinin ehemmiyetli bir görevi de kırsal kesimdeki öteden beri süregelen bir “feodal” yapıdan insanları uzaklaştırarak burada hüküm süren baskın güçlerin etkilerini kırarak bir millet bilincini halka zerk etmek olmuş, haklarını savunabilen, demokratik olarak bir araya gelebilen insanlar yetişmesini sağlamak yine köy enstitülerinin amaçlarındandır.³⁰⁸

Sadık Kartal makalesinde;

“...teorik ve pratik eğitim birlikte alınıyordu. Yalnız temel dersler değil, yaşama dair bütün konular bir bütünlük içinde işleniyordu. Bir taraftan güçlü bir tarih eğitimi yanında tarım, el işi ve güzel sanatlar ile yurttaşlık bilinci ve ulusal bilinç kazanıyorlardı; diğer taraftan dünya klasiklerini okuyarak, müzik dinleyerek, tiyatro yaparak dünya değerleri ile tanışıyorlardı.”³⁰⁹

ifadeleri ile Köy Enstitülerinin geniş ders ve eğitim yelpazesine sahip olduğuna vurgu yapmıştır.

19.06.1942 tarih, 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile; köyde görev yapan öğretmenlerinin görevleri arasında köyde yaşayan halkın ulusal kültürünü yüksek seviyelere çıkartmak, köydeki ekonomik hayatı ve sosyal bakımdan köy hayatını ilerletmek, tarım, sanat ve teknik bakımdan köy halkına örnek teşkil edecek işleri yapmak olarak kanunda yerini bulmuştur.³¹⁰ Teknik Okullar ile Köy Enstitülerinde kültür derslerinin çocuğa verilebilmesi için başka ortaöğretim okullarında yetiştirilemeyen bir kısım öğretmen çekilmiş, buna bağlı olarak bir süre daha yardımcı öğretmenlik sistemine devam edilmesi mecburi görülmüştür.³¹¹

19.04.1942 Cuma günü TBMM ‘de görüşülerek kabul edilen bir başka konu da şudur:

“Madde 2- Öğitmenler ve köy enstitüsü mezunu öğretmenler, Maarif vekilligince tesbit edilecek olan gezici öğretmenlik veya gezici

³⁰⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VI, Cilt:26, İçtima:3, Altmışsekizinci İnikat, 03.XI.1942 Çarşamba, Birinci Celse, s.52.

³⁰⁷ Sadık Kartal, Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2008, s.23-24.

³⁰⁸ Kartal, a.g.m., s.25.

³⁰⁹ Kartal, a.g.m., s.25.

³¹⁰ Kartal, a.g.m., s.25.

³¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:6, İçtima:1, Onüçüncü İnikat, 22.XII.1943 Çarşamba, Orta Öğretim Okullarında yardımcı öğretmen çalıştırılması hakkındaki 2624 sayılı kanun müddetinin beş yıl daha uzatılmasına ve ikinci maddesinin değiştirilmesine dair kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri mazbatası (1/174), s.2.

başöğretmenlik bölgelerindeki köylerde kurulan okullara tâyin edilirler. Bu bölgelerdeki eğitimci ve öğretmenlerin vazife ile ilgili her türlü işlerini görmek üzere, her bölgeye köy enstitülerinden mezun ve köylerde başarı göstermiş öğretmenlerden 3238 sayılı kanuna göre bir gezici öğretmen veya gezici başöğretmen tâyin edilir.”

denilerek gezici öğretmen tayininden bahsedilmiş ve bu madde Maarif Encümeni tarafından şartlı olarak kabul edilmiştir.³¹² Bunun yanında Köy Enstitüsü öğrencisi 3803 ilk okul ve sonrasında 3 yılda ortaokul olarak tahsil görmüşler,³¹³ buradan çıkanlar yedek subaylık hakkına sahip olmuşlardır.³¹⁴ İlkokuldan mezun olan köylü çocukları 2-3 yıl kadar bir süre boyunca köye gidebileceklerdir.³¹⁵

Sinop Milletvekili Kökdemir TBMM konuşmasında; raportör raporlarında öğretmen okullarından 875, Köy Enstitülerinden 2119 olarak toplam 2994 kişi ilköğretim öğretmeni olarak Milli Eğitim camiasına katılmışlardır. Yine Raportör raporlarına bakılırsa 1943'te Köy Enstitüleri öğrenci mevcudu 15300 ve köyde çalışacak sağlık memuru yetiştirmek üzere ek olarak 300 öğrenci alınmıştır.³¹⁶ Bunun yanında Siirt Milletvekilli Türkay gazetede okuduğu bir haberde Bitlis, Muş, Siirt gibi şehirlerde köy enstitülerinin açılacağını yazıldığını ve bunun kendisini mutlu ettiğini belirlemiştir.³¹⁷

1944 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A) cetvelinde değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısıyla İdareci Üyeler Kurulunun, Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı ve Sayıştay Başkanlığı 1944 yılı bütçelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun teklifleri ve Bütçe Komisyonu raporu (1/423, 2/61, 62,64,69) içerisinde Köy enstitüsüne yer verilmiştir. Raporda Hasanoğlu Köy Enstitüsü bünyesinde açılmış bulunan Yüksek Enstitü öğrencilerinin sayısı fazlalaşarak 200'ü aşmış olduğundan hali hazırda kullanılan binalar yetersiz kalmış olduğundan tekrar yatakhane, laboratuvar, dersane ve kitaplık yapımına başlanıldığı belirtilmiştir.³¹⁸

Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 2287 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/592) aşağıdaki maddesi şu şekildedir:

“15. — 3803 sayılı kanunla kadroları kabul edilmiş olan köy enstitülerimizin son beş yıl içinde gelişerek kuruluşlarını tamamladıkları ve iki yıldanberi mezun vermeğe başlayarak yetiştirdikleri öğretmenlerin köylerimizde 4274 sayılı kanunun hükümleri çerçevesinde görev almakta oldukları malûmdur.”³¹⁹ denilerek Köy Enstitülerinden artık öğretmen yetiştirmeye başladığının üzerinde durulmuştur. Bunun yanında “MADDE 11. — 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanununun 7 nci maddesi gereğince

³¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VI, Cilt:26, İçtima:3, Yetmişbeşinci İnikat, 19.06.1942 Cuma, Birinci Celse, s.238.

³¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VII, Cilt:8, İçtima:1, Yirmisekizinci İnikat, 19.03.1943 Pazartesi, Birinci Celse, s.35.

³¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VII, Cilt:8, İçtima:1, Otuzbirinci İnikat, 20.03.1944 Pazartesi, Birinci Celse, s.59.

³¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VII, Cilt:10, İçtima:1, Altmışdördüncü İnikat, 29 .05.1944 Pazartesi, Birinci Celse, s.377.

³¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre :VII, Cilt:10, İçtima:1, Altmışdördüncü İnikat, 29.05.1944 Pazartesi, Birinci Celse, s.377.

³¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, On Altıncı Birleşim, 21.12.1945 Cuma, s.307.

³¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: VII, Cilt:17, Toplantı:2, Elli İkinci Birleşim, 09.05.1945 Çarşamba, s.10.

³¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:24, Toplantı:3, Elli Sekizinci Birleşim, 03.06.1946 Pazartesi, s.3.

kullanılacakların kadroları ile ek görev tazminatları ve sağlık memurları ile birinci sınıf köy ebelerinin kadroları bağlı (K) işaretli cetvelde gösterilmiştir.”³²⁰

maddesi ile Köy Enstitülerindeki kadrolardan bahsedilmiştir.

Köy Enstitülerinde Sağlık Kolu bulunmakta olup,³²¹ bu enstitülerde Sağlık Memuru ile Ebe yetiştirilmektedir.³²² Bu bağlamda 17.12.1945 tarihli TBMM Tutanak Dergisi'nde Köy Enstitüleri'nin talebe sayısının 16700'e ulaştığı, 4459 sayılı Kanun uyarınca 1943 yılından tutanak dergisinin yayınlandığı tarih esas alınırca erkek ve kız, sağlık memuru ve erkek köy ebesi olarak yekûnde 1700 talebinin fazladan alındığı belirtilmiştir. Köy enstitülerinin sayısı Yüksek Köy Enstitüsü ile beraber sayısının 21 olduğu görüleceği belirtilmiştir.³²³

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 01/11/1945 tarihinde T.B.M.M. Birinci Birleşim Birinci Oturumunda; *“Her şeyden evvel bu harp ve darlık yıllarında köylülerimizin okullarını meydana getirmek için harcadıkları gayretleri iftiharla gururlanarak huzurunuzda yâdetmek isterim.”*³²⁴ ifadelerini kullanarak duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

3.3.5.1. Köy Enstitüleri'nde Tarih Eğitimi

İlkokuldan sonra 5 sene öğretim uygulayan ve bu zaman diliminde toplamda 114 haftalık kültür dersleri içerisinde “Tarih” dersleri de yer alan³²⁵ köy enstitülerinde “güçlü bir tarih eğitimi” vurgusu yapılmıştır.³²⁶ 1943 yılında ilk defa resmî öğretim programı yapılmış olan³²⁷ köy enstitülerine tarih eğitimi açısından bakılacak olursa, 1943 öğretim programının tarih dersinin amaçları incelendiğinde Türk Tarih Tezi telakkisi ifadelerinin bulunduğu görülmüştür. Türk milletine ve Türk'ün kökleşmiş bir geçmişi olduğu üzerinde durulmasının aslında talebenin ulusuna bağlılık oluşturmak amacıyla yapıldığını ifade edilebilecektir.

1943 ve 1947 Eğitim-Öğretim Programları irdelendiğinde köy enstitülerinin idareci konumundaki kişilerdeki değişikliğin öğretim programını da etkilediği dikkat çekmiştir. Bunun yanında Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü bünyesinde Türk milletinin büyük şahsiyetlerinin büstlerinin yolun her iki tarafına konulması tarih derslerinde ulusal değerlere verilen ehemmiyeti ortaya koymuştur.³²⁸ Bunun yanında dersler işlenirken haritaların kullanıldığı, yoğun olarak İnkılap tarihi derslerinin işlendiği, ders işlenişi açısından bakıldığında ise enstitü ve öğretmene göre değişiklikler

³²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, Yirminci Birleşim, 27.12.1945 Perşembe, Elli Sekizinci Birleşim, 27.12.1945 Perşembe, s.560.

³²¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:17, Toplantı:2, Altmışın Birleşim, İkinci Oturum, 23.05.1945 Çarşamba, s.300.

³²² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:17, Toplantı:2, Altmış Üçüncü Birleşim, Birinci Oturum, 26.05.1945 Cumartesi, s.413.

³²³ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, On İkinci Birleşim, 17.12.1945 Pazartesi, s.55.

³²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, Birinci Birleşim, Birinci Oturum, 01.11.1945 Perşembe, s.3.

³²⁵ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013*,...,s.394.

³²⁶ Kartal, a.g.m., s.25.

³²⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013*,...,s.394.

³²⁸ Gökhan TEMEL, *1940-1946 Döneminde Köy Enstitülerindeki Eğitim-Öğretim Uygulamaları ve Tarih Eğitimi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.107-110.

gösterdiği, öğrencilerin küme şeklinde görevlerini yaptıkları, imtihanlarda bilgi yanında yorum yapılması gerektiren sorular da sorulduğu enstitü mezunlarının ifadeleridir.

Yine 1942 yılında mezun bir Abdullah Özkucur isimli bir talebe, kültür dersleri ve tarih dersinden fazla bir fayda beklenemeyeceği, sebebinin ise kuruluş aşamasında olan enstitülerin tarım ve inşaat işleriyle fazlaca ilgilenilmesinden kaynaklandığı ifade etmiştir. Yine aynı öğrenci fakirlik nedeniyle her öğrencide tarih ders kitabı bulunmadığı, ancak yapım işleri neticesinde sanat tarihi üzerinde durulduğundan bahsetmiştir. Gezilere gidildiği, bu gezilerde “Edirne, Bursa, Sivas, Konya şehirlerindeki Roma, Selçuklu ve Osmanlı eserlerini gezdiklerini...” ifade etmiş,³²⁹ tarih dersinin önce öğretmen tarafından anlatıldığı, sonra kümelere görevler verildiği ve öğrencilerin bu sırada konuşabileceği görüşmecilerin ifadesinden anlaşılmıştır.³³⁰

1943 Eğitim-Öğretim Programı incelendiğinde tarih derslerinin, 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıflarda sırasıyla 2, 2, 1, 1, 1 olarak verildiği, 5 yılın sonunda ise verilen tarih derslerinin toplamda 322 ders saati olduğu tablodan anlaşılmıştır.³³¹

1943 yılı öğretim programına bakıldığında tarih dersinin hedefleri özet olarak şöyle ifade edilebilir:

1. Öğrenciyi bulunduğu çevrenin tarihsel eser ve olayları ile temasa geçirerek onlara, bu olayları doğdukları zaman ve şartlar içinde inceleyerek öğrenciye tarihsel zaman, fikir ve kavrayışı vermek,
2. Öğrencide mensup olduğu ulusun ve insanlığa hizmeti dokunmuş ulusların fedakârlık ve kahramanlıklarını tanıtmak,
3. Öğrenciye, Türklerde ve onların ilişkide bulundukları uluslarda; devlet teşkilatının ana yapısını, ekonomi ve teknik evrimin kendiliğini, tarihsel zamanların karakteristik olaylarını öğretmek onların bilgilerini artırmak ve ulusal duygularını kuvvetlendirmek,
4. Tarihsel olaylarla ilgili kurumların evrimlerini ve bozulmalarının sebeplerini talebeye inceletmek ve onları kazandıkları bilgilerle, toplulukların yapılarını kavrayabilecek duruma getirmek.

Yukarıda verilen tarih dersine ait hedeflere bakıldığında Türk milletinin köklü geçmişinin üzerinde durulmasının tabede ulusuna bağlılık oluşturma amacıyla yapıldığı söylenebilir. Ayrıca bu amaçlarda Atatürk'ün Tarih Tezi telakkisine uygun söylemlerin olduğu ifade edilebilir.³³²

3.3.6. Atatürk Dönemi ve Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Ortaöğretimdeki Tarih Eğitimlerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de 1938 senesinden 1950 senesine kadar geçen dönemde kültür hayatını etkisi altına alan hümanist görüş ile Mustafa Kemal Atatürk döneminde inşa edilen Türk Tarih Tezi arasında karşıtlık söz konusu olduğu ifade edilebilir. Atatürk döneminde millî-millilik yaklaşımı en üst değer olarak kabul edilmiş, buna karşılık kültürel hümanizma anlayışı evrensel bir değer taşımıştır.³³³ Millî Şef döneminde etkili olan hümanizm anlayışı gereğince kadim Roma ve Yunan medeniyeti esas alınmış, Farsça ve Arapça dilinde ortaya konulan eserlerden uzaklaşmış, bu bağlamda batı tarzı eserlerin

³²⁹ Temel, a.g.t., s.110-111.

³³⁰ Temel, a.g.t., s.113.

³³¹ Temel, a.g.t., s.124.

³³² Temel, a.g.t., s.107.

³³³ Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.5-6.

araştırılması fikri üzerinde durulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, hümanizmaya farklı bir bakışla “Türk Hümanizmi” olarak nitelendirmede bulunmuştur.

Atatürk'ün ölümünden sonra ortaokul ve liselerde ders programlarında millî tarih anlayışı bırakılmış, bunun yerine bakan Yücel ve ilişkili olduğu Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi hümanizm anlayışına kaymıştır.³³⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber eğitimin diğer alanlarında olduğu gibi tarih öğretim ve eğitiminde de ehemmiyetli değişiklikler ortaya konulmuştur. Genç Cumhuriyet'in ilk senelerindeki uygulamaları 1930 yılının öncesi ve sonrası olarak iki dönem halinde ifade etmek mümkün olabilecektir. 1930'lu yıllardan önce ortaokul ve lise ders programlarında değişiklikler yapılmış; bu okullarda Ali Reşat ve Ahmet Refik Altınay'ın kitapları okutulmuş, 1926 senesinden başlayarak ders kitaplarının hazırlanması ile basımı Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin sorumluluğuna verilmiştir. 1930 senesine varıldığında Türk Tarih Tezi'nin uygulanmasıyla başta liselerde, sonrasında ortaokullarda ve ilköğretimde yeni hazırlanan tarih kitapları okutulmak üzere faaliyete geçirilmiştir.³³⁵

1924 yılında ilköğretim, orta ve liselerin ders programlarını komisyon baştan düzenlemiş, sonrasında buna bağlı olarak yeni ders kitapları yazılmıştır. 1930 senesinden önce lise ve ortaokul müfredat programında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet dönemine intikal eden Mekteb-i Sultani müfredat programı incelediğinde sultanilerin ilk devresinde dördüncü sınıftan başlayarak sekizinci sınıfa gelinceye kadar haftada on saatlik bir tarih dersi yer almıştır. Sultaniler Cumhuriyete eski programlarıyla girmiş, Temmuz-Ağustos 1923 döneminde toplanmış bulunan Birinci Heyet-i İlmiye'deki karar sonrasında lise olarak isimlendirilmiş, esas değişiklikse 1924 senesinde toplanmış olan İkinci Heyet-i İlmiye'de meydana gelmiştir. Liseler üçer sınıf olarak birinci ve ikinci devre olarak belirlenmiş, ortaokul ve lise müfredat programları için baştan düzenlenme yoluna gidilmiş, liselerin son sınıfı ise fen ve edebiyat olarak iki şube olarak adlandırılmıştır.

Lise ve ortaokulların programları 1927 senesinde bir takım değişikliklere uğramışsa da gerçek manada değişiklik ilk, ortaokul ve liseleri de içine alacak şekilde Türk Tarih Tezi ekseninde 1930 yılından sonra gerçekleştirilmiştir. Öğretimde müfredatın ağırlığından kaynaklanan sakıncaları bertaraf edebilmek maksadıyla 1935 yılında lise ve üniversite öğretmenlerinden meydana gelen komisyonlarca her bir ders için kılavuz hazırlanmış ve programlar bir derece de olsa hafifletilme yoluna gidilmiştir.

1936 senesinde ortaokul birinci ve ikinci sınıflarında ikişer saat, üçüncü sınıfında ise üç saat olarak haftada yedi saatlik bir tarih dersi okutulduğu görülmüştür. Liselerin ikinci devresine bakıldığında oran olarak yine aynı şekilde tarih dersi yer almış, ayrıca bundan önce de lise üçüncü sınıfta edebiyat şubesi bünyesine fazla verilen tarih dersi iptal edilmiştir.³³⁶

Türkiye'de genel olarak 1938-1950 seneleri arasında geçen zaman diliminde hümanizm, ortaokullarda öğretilen tarih programlarını etkisi altına almış,³³⁷ kültürel manada ortaya konulan yapıtlarda ve tarih kitaplarında reform ve rönesans faaliyetlerine fazlaca yer verilmiştir.³³⁸ 1937-1938 öğretim yılına ait ortaokul müfredat programı bir sene denendikten sonra bir yıl sonraki öğretim yılından itibaren on bir sene uygulamada

³³⁴ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.115.

³³⁵ Çapa, a.g.m., s.40.

³³⁶ Çapa, a.g.m., s.40-43.

³³⁷ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.116.

³³⁸ Koçak, a.g.t., s.43.

kalacak olan yeni müfredat programı hazırlanmıştır.³³⁹ On bir yıl uygulanacak olan 1938-1939 eğitim-öğretim döneminden başlayarak on bir sene devam edecek olan bu program konu başlıkları, ana konuya bağlı alt başlıklar açısından alışlagelmiş, açıklama ve bazı ayırt edici amaçları içinde bulundurmıştır. 1938 ve 1949 senelerine ait tarih konuları ortaokul birinci sınıflarda sekiz ana esasta büyük oranda aynı noktalarda örtüşmektedir. 1949 yılına ait program incelendiğinde ikinci sınıf ortaokulların tarih konuları altı esas başlık halinde düzenlenmiş, bunlardan 1938 yılına ait ortaokul programı esas olarak kabul edildiğinde yine ikinci sınıflara göre kapsam olarak daha sınırlı olduğu söylenebileceği gibi muhteva olarak 1949 programına ait konular daha yalın ve sınırlıdır. 1949 tarihli ortaokul üçüncü sınıfların tarih dersi programı ile 1938 yılının programı yüksek oranda örtüşmektedir.³⁴⁰

1943 senesinde ortaokulun birinci sınıfları için tarih ders kitaplarını tahrir edecek olan müelliflere kitabın önemli bir bölümünde Yunan-Roma Medeniyetleri 'ne ait konulara yer verilmesi, ilk kısımlarına ise Türk tarihine ait konulara ayırmaları gerektiği bildirilmiştir.³⁴¹ Ayrıca 1939 yılında İstanbul Maarif Matbaası'nda basılan ortaokulların birinci sınıflarında tarih ders kitabı olarak ilk kitap "Ortaokul İçin Tarih I" kitabı incelendiğinde program muhtevası ile kitapta muhteva/konulara ait başlıkları aynen örtüşmüş, bunun yanında kitapta çizim ve resimlere fazlaca yer verilmesinin yanında kitabın görselliğinin fazlalığı bir başka özelliği olarak ifade edilebilecektir.³⁴²

1938 lise müfredat programı birtakım farklılıklarla 1947 senesine kadar uygulamada kalmış,³⁴³ ayrıca 1926 yılından itibaren 1960'a kadar yekûnda 21 değişik müellif tarafından 30 tarih dersine ait kitap ayrı veya beraber kaleme alınmıştır.³⁴⁴

Hasan Ali Yücel'in öne çıkan çalışmalarından olan Köy Enstitüleri, 1940 senesinin 17 Nisan günü "Köy Enstitüleri Kanunu" olarak kabul edilmiş, 1940 senesinden itibaren 1948 senesine gelinceye kadar 21 köy enstitüsü açılmıştır.³⁴⁵

1945 senesine kadar sekiz yıllık bir süre Milli Eğitim Bakanlığı yapan Yücel dönemi daha önceki tecrübe ve deneyimlerin olgunlaştığı bir dönem olarak teknik eğitimin plan çalışmaları, batı-doğu klasik eserlerinden 500 adedinin Türkçeye çevrilmesi, köy enstitülerinin plan, proje ve uygulanması, devlet konservatuarı ve operası çalışmaları ile üniversitelerimizin özerkliği yönündeki çalışmalar hep onun döneminde yapılmış olan çalışmalardır.³⁴⁶

³³⁹ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.115-116.

³⁴⁰ Keskin, Cumhuriyet Dönemi..., s.115-116.

³⁴¹ Boykoy, s.165-166.

³⁴² Yusuf Keskin, Milli Eğitim Bakanı..., s.9.

³⁴³ Cicioğlu, a.g.e., s.203.

³⁴⁴ Kılıç, a.g.t., s.144-145.

³⁴⁵ Kalyoncuoğlu, a.g.m., s.239.

³⁴⁶ İlhan Başgöz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü, Haz.Murat Alper PARLAK, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 07-09 Aralık 2005, Ankara, 2010. s.15.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İstiklal Harbinin kazanılmasından sonra yeni bir devlet inşasına başlanmış, Osmanlı Devleti'nde hâkim olan ümmetçilik anlayışı geçerliliğini yitirmiş, ulusların kendi gelecekleri için mücadele ettikleri bir ortamda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde halka millet olma bilincini yerleştirme, bir Türk milleti anlayışı oluşturma çabasına girişilmiştir. Bu yolda çalışmalar sürdürülürken Fransızca olarak yayınlanan bir coğrafya kitabında Türklerin ikinci sınıf olarak kabul edilen sarı ırk içerisinde gösterilmesini Atatürk kabul etmemiş, Türklerin birinci sınıf olarak kabul gören beyaz ırka mensup olduğunu belirterek, bu konuda çalışılmasını istemiş, bunun sonucu olarak Türk Tarih Tezi ortaya atılmış ve millilik anlayışı en üst seviyede tutulmuştur. Aslında Cumhuriyet Türkiye'sinde 1930'lu yıllara gelinceye kadar batı referans alınarak girilen faaliyetler, batının, Cumhuriyet Türkiye'sini asimilasyonundan çekinilerek, millilik, bir Türk merkezilik anlayışı benimsenmiş ve bu yönde politika üretilmiştir.

Millî Şef döneminde, Atatürk zamanında uygulanan millî-millilik anlayışından uzaklaşarak, Rönesans devrinde ortaya çıkan ve antik Yunan'a kadar dayandırılan edebî ve kültürel hümanizm telakkisine geçilmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinde 7 yıl 7 ay gibi uzun bir süre Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel, hümanizmi Türk Hümanizmi olarak tanımlamıştır. Türk Hümanizması anlayışı, Yücel'in bakanlığı dönemine kadar yapılması planlanan veya yapılmaya başlanan düzenli, kapsamlı ve her birinin bir diğerini tamamlayacak şekilde uygulamaya konulduğu bir dönem olarak ifade edilebilir. Yücel, batının temelini eski Yunan'a dayandığını, batının gelişmişliklerinde eski Yunan'dan gelen kültür ve bilgi birikiminin ve hümanizm anlayışının etkili olduğuna inanmış, çalışmalarını bu eksende sürdürmüştür.

Yücel, 1939 senesinde toplanan I. Maarif Şûrasının açılış konuşmasında; Türkiye'deki milli kültürün, bilim anlayışının ve hümanizm ruhunun geleceğinin liseler tarafından meydana getirileceğine vurgu yapmış, birçok ülkede mevcut yabancı dil dışında Latince ve Yunancanın öğretildiğinden bahsetmiştir. I. Maarif Şûrası'nın toplanmasından sonra 1940–1941 eğitim-öğretim döneminden itibaren Ankara Atatürk Lisesi, İstanbul Galatasaray Lisesi ve Ankara Kız Lisesi'nin ilk sınıflarında klasik şubeler açılmış, bu şubelerde yabancı dil dersleri dışında Latince ve Yunanca dersleri de okutulmuştur. Bu dönemde eğitimde Arapça ve Farsça kaldırılarak yerine Latince ve Yunanca getirilmiş, dolayısıyla ortaöğretimdeki tarih eğitiminde Yunan ve Roma medeniyetlerine inmenin gereği üzerinde durulmuştur.

Hümanizm anlayışı çerçevesinde başka bir faaliyet de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından dünya klasiklerinin tercüme edilebilmesi için Tercüme Bürosunun kurulması ve Tercüme Mecmuasının yayınlanması olmuştur. Hümanist kültür politikasının bir ürünü olarak ortaya çıkan tercüme faaliyetleri, Türk kültür hayatının gelişmesine büyük katkılar sağlamış, batı dillerine ait klasiklerin çevrilmesiyle bu uygarlığa temel oluşturan yapıtlar yoluyla batının daha iyi tanınip öğrenilmesi amaçlanmıştır. Zira batının anlaşılabilmesi için başta insan doğasına ve aklına kıymet veren nitelikleriyle Rönesans'a temel oluşturan ve ona ortam hazırlayan hümanist eksenli yapıtların incelenmesinin gerekliliği fikri üzerinde durulmuştur.

Yücel'in bakanlığı döneminde Yunan ve Roma medeniyetlerine ait konular Türk tarihine ait konulara kıyasla daha fazla ve ayrıntılı olarak öğrenciye verilirken, bazı tarih ders kitaplarında Roma İmparatorluğu'nun savaşlardaki başarıları “fetih” olarak değerlendirilmiş, Türk'ün başarısı “istila” olarak nitelendirilmiştir. Ancak Atatürk döneminde uygulanan millî-millilik-milliyetçilik eksenli politika ile taban tabana zıt bir

uygulamayı ortaya koyan bu uygulamalar, öğrencide yabancı hayranlığı uyandırabileceği gibi kendi milletinden ve tarihinden uzaklaşma, kendi tarihini küçük görme eğilimine sebep olabilecektir. Türk tarihinden çok başka bir medeniyetin tarih derslerine ait konuların ağırlıklı işlenmesi ve mevcut durumun dışına çıkılmasının, başarının yakalanacağına ve hümanizm anlayışı ve uygulamalarıyla öğrencinin bakış açısının değişeceğine, öğrencinin ufkunun genişleyeceğine inanılmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dış politikada Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya arasındaki soğuk savaş ve bunun Türkiye üzerindeki etkisi, iç politikada ise Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili hayata geçişle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi uyguladığı birtakım politikalardan vazgeçmiş, dolayısıyla hümanizm anlayışından 1946 yılından başlayarak bazı tepkilerin etkisiyle vazgeçilmiştir. Latin dilinin öğretilmesi çalışmalarını yürüten klasik kolun faaliyetlerine 1949 senesinde son verilmiş, 1950 senesinden sonra Tercüme bürosunun çalışmalarında yavaşlama olmuş ve 1966 senesinde kapatılma yoluna gidilmiştir.

Türk eğitim tarihinde uygulanan hümanizm faaliyetlerinin müspet yönleri dışında tenkit edilen yanları da olmuştur. Türkiye'de uygulanan hümanist politikanın ve uygulamalarının, Avrupa tarihine kazandırdıklarını, kültür, sosyal yapı ve tarih olarak farklı bir yapıda olan Türkiye'de göstermediğini, Atatürk döneminden gelen millî kültür ortaya koyma, bir millîlik anlayışı oluşturma tazyik ve enerjisini azalttığı gibi milliyetçilik istek ve faaliyetlerini de azaltarak, düzeltilmesi zor mazarratlara sebep olduğu, Atatürk'ün millî kültür ve milli tarih anlayışına dayanan eğitim siyasasının bu dönemde kültürel hümanizm anlayışına geçilmesiyle millî temellerden uzaklaşarak, eski Yunan ve Latin kaynaklarına dönüldüğü, bu durumun bir Türk milleti oluşturma sürecine büyük zararlar verdiği, hümanizm faaliyetinin, millî kültür çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği, hümanizm anlayışının millî kültür anlayışının yerine konulmasının mümkün olamayacağından Türk kültür yaşamında bir eksikliğin ortaya çıkabileceği, sonuçta ortaya çıkan bu boşluğun yerini ideolojik bir zemine bırakabileceği savı ileri sürülmüştür. Bunun yanında Yücel'in başını çektiği kültürel arkeolojik çalışmalar evrensel bir değer taşıyan hümanizm ile Anadolu'da kurulan medeniyetler arasında hiyerarşi temelli bir ilişki kurmadan, antik Yunan'dan, Rönesans devrinden Avrupa'ya kadar uzanan hümanizm ile Anadolu insanının tarihi süreçteki gelişimini ortaya çıkarma gayretinde olunması bir başka eksikliği ortaya koymaktadır.

Hasan Ali Yücel'in, 1938-1946 yılları arasında sürdürdüğü Milli Eğitim Bakanlığı döneminde; Türkiye'de eğitim ve kültür hayatında birçok yenilik gerçekleştirilmiş, felsefe, edebiyat ve sanat alanında klasikleşmiş eserlerin tercüme edilmesine yönelik kapsamlı çalışmalar yapılmış, neşir faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, konservatuvar kurulması, üniversiteler kanununa verdiği destek o'nun çalışmaları arasındadır. Yükseköğretimin disiplin altına alınmasını sağlayan Yücel, ilimde hürriyetin, fikirde hürriyet demek olduğunu söyleyen bir insan olarak gençlerin karakter eğitimine önem vermiş ve sigarayla mücadele etmiştir. Bu çalışmalarının yanında birçok tartışma ve eleştiriye sebep olan köy enstitülerinin açılması, Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleştirilen önemli çalışmalardandır. Yücel, halkçı ve köycü bir insan olarak köy enstitülerine büyük önem vermiş, ülkenin her köşesinin gelişmesi, köy çocuklarının eğitim olanağından yararlanması ve ülkesine hizmet edebilme fırsatını yakalayabilmesi, köydeki feodal yapının kırılması için çalışmış, köye cumhuriyeti ve devlet nizamını anlatabilmek için köy enstitülerini önemli bir argüman olarak görmüştür.

Atatürk, Goethe ve Tevfik Fikret'i kendisine örnek şahsiyetler olarak gören Yücel, batı ve doğu medeniyetlerini iyi tanıyan bir münevver olmasının yanında çocukluğunun ilk yıllarında Mevlevilik gelenek ve kültürünün etkisinde kalmış, gerçeğin dine aykırı olamayacağını, bir insanda müspet bilgi ne kadar güçlüyse dinin de o kadar iyi anlaşılacağını, akli olmayana İslam'ın bir yük getirmediğini söylemiş, İslam'ın aklın korunmasını ve doğru çalışmasını ilk şart saydığından bahsetmiştir. Yücel'in bu yaklaşımı o'nun insan aklına verdiği değeri ortaya koymasından bakımından önemlidir.

II. Dünya Savaşı'nda müttefik iken, savaştan sonra Sovyet Rusya'nın yayılmacı siyaseti ABD'nin çıkarları ile çatışınca bu iki devlet düşman haline gelmiş, komünizme karşı olan mücadelede Türkiye, ABD ile aynı safta yer almış, bu yönde politika belirlemiştir. ABD'de "McCarthyizm" olarak bilinen radikal komünizm mücadelesi Türkiye'ye de yansımış, bundan köy enstitüleri olumsuz yönde etkilenmiş, Yücel, komünist yuvası olmakla suçlanan köy enstitülerinin bu hale gelmesine sebep olarak gösterilmiştir. Bunun yanında 1940'lı yıllardan başlayarak milliyetçi-muhafazakâr kesimi etkisi altına alan Alman Nasyonal Sosyalizminin Türkiye'deki etkisi ile milliyetçi kanattan Yücel'e gelen baskılar, çok partili hayata geçilmesiyle birlikte CHP'nin politika değişikliği ve köy enstitülerinin yapımında köylünün çalıştırılmasına yönelik DP'nin eleştirileri sonucunda Hasan Ali Yücel, yeni kabinede Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilmemiş, dolayısıyla Yücel'in yürüttüğü hümanizm politikasından vazgeçilmiştir. Ancak Türkiye'de 1950'li yıllardan başlayarak Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol ve Azra Erhat başta olmak üzere bazı isimler tarafından Mavi Anadoluculuk akımı özelinde hümanizm anlayışı sürdürülmüşse de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada hümanizm anlayışı etkisini kaybetmeye başlamıştır.

Hasan Ali Yücel, bakanlık yaptığı dönemde yaptığı işlerin takdir edilen ve eleştirilen yönleri bulunmasına rağmen milleti için faydalı olduğuna inandığı değerler uğruna sürekli çalışmış, 7 yıl 7 ay gibi uzun bir süre yürüttüğü Milli Eğitim Bakanlığı görevinden 05 Ağustos 1946 tarihinde istifa etmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

1- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

I- Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)

BCA Fon Kodu-Yer No ve Tarih:

Dosya No: Fon Kodu: Yer No: Tarih:

BCA, Fon No: 30-10-0-0 Yer No: 14 - 80 – 2 (28.12.1938)

BCA, Fon No: 490-1-0-0, Yer No: 1310 - 349 - 1 (07.06.1940)

BCA, Fon No: 30-18-1-2 Yer No: 93 - 113 - 15 (09.12.1940)

BCA, Fon No: 30-1-0-0 Yer No: 11 - 63 – 6 (15.02.1943)

2-Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (Milletvekili ve Şahsi Dosya Numarası)

Milletvekilinin Adı:

SDN:

Hasan Ali Yücel, Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Sicil Dosyası No: 191/28

KİTAPLAR

- AKTEKİN, S., 2009. “Türkiye’de Tarih Eğitimi”. Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi”, Harf Eğitim Yayıncılığı, Ankara, Birinci Basım, ss.27-44.
- AKYÜZ, Y., 1999. Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a), Genişletilmiş 7. Baskı, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul,
- _____, 2013. Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013, Pegem Akademi Yayınları, 24. Baskı, Tarcan Matbaası, Ankara, 530s.
- BARAN, T.A., 2005. “Atatürk’ün Eğitim Düşüncesi”, Haz.Murat Alper PARLAK, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara, ss.20-33.
- BAŞGÖZ, İ., 2005. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitimin Genel Görünümü”, Haz.Murat Alper PARLAK, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara, ss.8-17.
- BOYBEYİ, S., 1998. “Hasan Ali YÜCEL’in Biyografisi”, 100. Doğum Yıldönümünde Hasan Ali YÜCEL, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 176s.
- CARR, E.H., 2002. Tarih Nedir?, Çev.Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yay., İstanbul, 176s.
- CİCİOĞLU, H., 1985. Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, (Tarihi Gelişimi), Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:140, İkinci Baskı, Ankara, 362s.
- ERONAT, C., 1993. Hasan Ali YÜCEL’in Hayatı, Hizmetleri ve Onunla İlgili Anılar, Birinci Oturum, .Haz..A.Ferhan Oğuzkan, Hasan Ali YÜCEL Anma Toplantısı, Ankara, 112s.
- ERTEM, S., 1938. Tarih El Kitabı, Ortaokul ve Lise Olgunluk Sınavlarına Hazırlık, Üçüncü Basım, Kanaat Kitabevi, İstanbul.

- GÜNEŞ, İ., 2000. Türk Parlamento Tarihi, TBMM-V. Dönem 1935-1939, II. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 26, s.376.
- İmtihan ve Müzakere Hazırlıkları İçin Orta 3 ve Lise 3 Tarih Hülâsa ve El Kitabı, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, Tan Matbaası 1940-1941.
- İNAN, M.R., 1995. Atatürkçü Destansal Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali YÜCEL, Ankara, 128s.
- KOCABAŞ,S., 2009. T.C. Devleti Tarihi 4 İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi–Demokrasiye Geçiş 1938-1950, Bayrak Matbaacılık-Yayıncılık San.ve Tic.Ltd.Şti., İstanbul, 640s.
- KOÇAK,C., 1986. Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945), Cilt:2, İletişim Yayınları, Ankara, 635s.
- Maarif Vekilliği, 1943. İkinci Maarif Şûrası, 15-21 Şubat 1943, Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar, Maarif Vekilliği,
- MEB, 1998. Milli Eğitim Şûraları (1939-1996), Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şura Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- MEB, 2006. Milli Eğitim Şuraları, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Şûra Genel Sekreterliği, 17. Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Şûraları, Ankara.
- MEB, 1972. Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ORKUN, H.N., 1946. Ortaokul İçin Tarih Okuma Kitabı I, Ar Basımevi, Ankara.
- Ortaokul İçin Tarih I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.
- SARIOĞLU,M., 2012. “İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Hristiyan Toplulukların Algılanma Biçiminde Farklılaşmalar: Meşrutiyet Döneminden Cumhuriyetin İlk Yıllarına” Türk Eğitim Tarihinden Esintiler, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, ss.200.
- SAYAR, A.G., 2013. “Yücel, Hasan Âli (1897-1961)”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 44, s.45-46.
- SU, K., DURU, K.N., 1943. Ortaokullar İçin Tarih III, Maarif Matbaası, Ankara.
- Tarih Hülâsa ve El kitabı, Lise ve Orta II, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1941-1942.
- TANER, A. H., Ortaokul İçin Tarih II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.
- TOGAN, A.Z.V., 1985. Tarihte Usul, Enderun Yayınları, İstanbul, 4. Baskı, 350s.
- TTK, 1948. III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 15-20 Kasım 1943, Kongreye Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
- TTK, 1930. Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul Devlet Matbaası.
- UNAT, F. R., 1941. Ortaokullar İçin Tarih I, Maarif Matbaası, Ankara.
- UNAT, F. R., 1945. Ortaokullar İçin Tarih I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- YÜCEL, H. A., 1994. Türkiye’de Orta Öğretim, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

RESMÎ YAYINLAR (Dergi ve Zabıt Cerideleri)

- İNAN, A., “Atatürk ve Tarih Tezi”, Belleten, III (10), 1939, ss.243-246.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 01/02/1943, Cilt: 5, Sayı: 209.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 07/09/1942, Cilt: 5, Sayı: 188.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 08.09.1941, Cilt: 4, Sayı: 138.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 22.02.1943, Cilt: 5, Sayı: 212.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 27.01.1941, Cilt:3, Sayı: 105.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 28.10.1940, Cilt: 3, Sayı: 94.

- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 28/10/1940, Cilt: 3, Sayı: 94.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, 30/08/1943, Cilt: 6, Sayı: 239.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, Ankara, 13/09/1939, No:5.
- Maarif Vekilliği, Tebliğler Dergisi, Ankara, 13/09/1939, No:6.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:17, Toplantı:2, Altmış Üçüncü Birleşim, Birinci Oturum, 26.V.1945 Cumartesi, s.413.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:17, Toplantı:2, Elli İkinci Birleşim, 09.V.1945 Çarşamba, s.10.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, On Altıncı Birleşim, 21.XII.1945 Cuma, s.307.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, Yirminci Birleşim, 27.XII.1945 Perşembe, s.560.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:24, Toplantı:3, Elli Sekizinci Birleşim, 03.VI.1946 Pazartesi, s.3.
- TBMM. Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt:20, Toplantı:3, Birinci Birleşim, Birinci Oturum, 1.XI.1945 Perşembe, s.3.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt: 24, İçtima:3, Kırkbeşinci İnikat, 10.IV. 1942 Cuma, Birinci Celse, s.135.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt:10, İçtima:1, Kırkbirinci İnikad, 17. IV.1940 Çarşamba, Birinci Celse, s.70-71.ve 77.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt:14, İçtima:2, Birinci İnikad, 01.XI.1940 Cuma, Birinci Celse, s.70-71.ve 77.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt:26, İçtima:3, Altmışsekizinci İnikat, 03.XI.1942 Çarşamba, Birinci Celse, s.70-71.ve 77.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, Cilt:26, İçtima:3, Yetmişbeşinci İnikat, 19.VI.1942 Cuma, Birinci Celse, s.238.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:10, İçtima:1, Altmışbirinci İnikat, 20.V.1944 Perşembe, Birinci Celse, s.377.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:10, İçtima:1, Altmışdördüncü İnikat, 29.V.1944 Pazartesi, Birinci Celse, s.377.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:6, İçtima:1, Onüçüncü İnikat, 22.XII.1943 Çarşamba, Orta Öğretim Okullarında yardımcı öğretmen çalıştırılması hakkındaki 2624 sayılı kanun müddetinin beş yıl daha uzatılmasına ve ikinci maddesinin değiştirilmesine dair kanun lâyihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri mazbatası (1/174), s.2.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:8, İçtima:1, Otuzbirinci İnikat, 20.III.1944 Pazartesi, Birinci Celse, s.59.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, Cilt:8, İçtima:1, Yirmisekizinci İnikat, 19.III 1943 Pazartesi, Birinci Celse, s.59.
- YÜCEL, H.,A., Tercüme Dergisi, Cilt:1 Sayı:1 Maarif Vekaleti Yayınları, Ankara, 1940, ss.1-114.

MAKALELER

- AKMAN, Ş.T., 2011. “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), ss.80-109.

- ALASLAN, F., ŞİMŞEK, A., ÇAMDEVİREN, Ş., 2012. “Türk Maarif (Eğitim) Şuralarında Tarih Eğitimi”, Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 2 (2), ss.189-225.
- ANIK, M., 2006. “Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri”, Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, (20), 279-309.
- ARIKAN, Z., 1997. “Hasan Ali Yücel ve Tarih Bilinci”, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, C: 28, S:166, İletişim Yayınları, ss.193-256.
- ASLAN,E., 2012. “Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi-I: Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem (1923-1931)”, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt:37 Sayı:164, ss.331-346.
- ATA, B., 2008. “1943’teki İkinci Millî Eğitim Şûrasının Tarih Eğitimi Kararlarından Birinin Uygulanması: Bir Histomap’ın Yapım Öyküsü”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 2, ss.335-353.
- AVCI, C., 2005. “Türk Tarih Tezi, Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2005-2, Sayı:11, ss.11-32.
- AYSAL, N., 2005. “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, ss.267-282.
- BAŞ, E., 2006. “Dil-Tarih İlişkisi Bağlamında Osmanlı Türklerinde Arapça Tarih Yazıcılığı”, Ankara: TDV Yayınları, ss.103-132.
- BAYTAL, Y., 2000. “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM, 11(11), ss.23-32.
- BOLAT, B., S., 2012. “Tanzimat’tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları”, The Journal of Academic Social Science Studies, Cilt:5, Sayı:8, ss.231-247.
- BOYKOY, S., 2012. “Türkiye’de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi”, U.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 21, 2011/2, ss.157-181.
- BOZKURT, B., 2011. “Türkiye’de “Millî Şef” Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, Belgi Dergisi, Yaz 2011/II, ss.183-204.
- BULUT, Y., 2008. “Hasan Ali Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C:6, S:12, ss.665-684.
- BUTTANRI, M., 2002. “Atatürk’ün Tarih Tezinin Devrindeki Tarihi Tiyatro Eserlerine Yansıması”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, ss.25-62.
- ÇAPA, M., 2002. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Öğretimi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, S 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.39-55.
- ÇOLAK, M., 2010. “Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi”, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:27, ss.371-402.
- DEMİRCAN, A., 2007. “Tarih Üzerine Bazı Düşünceler”, Milet ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, sayı :3, ss.70-89.
- DEMİRCİOĞLU, İ.H., 2012. “Osmanlı Devletinde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri”, Milli Eğitim Dergisi, 42(193), ss.115-125.
- DOĞAN,H., 1972. “Öğrenci, Öğretmen ve Program Yönünden Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- DÖNMEZ, C., 2005. "Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, ss.255-268.
- ERGÜN, M. 2008. "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (12), ss.321-348.
- EYÜBOĞLU, S., 1961. "Kaybettiğimiz Değerler Yücel", UNESCO Haberleri Dergisi, Seri: IV, Sayı: 34, ss.1-32.
- GÖRGÜLÜ AYDOĞDU, A., 2016. "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Hayatına Katkısı Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 0, sayı:2, ss.393-408.
- GÖZCÜ, A., 2011. "Aramızdan Ayrılışının 50. Yılında Hasan Ali Yücel'den Günümüze Eğitim, Bilim, Kültür Politikaları", (25-26 Şubat 2011), Sempozyum, ÇTTAD, XI/23 (2011/Güz), 2011, ss.163-168.
- GÜVENÇ, B., 1993. "Türlü Yönleriyle Hasan Ali YÜCEL", İkinci Oturum, Yay.Haz..A.Ferhan Oğuzkan, Hasan Ali YÜCEL Anma Toplantısı, Ankara, 112s.
- GÜZEL, D., ŞİMŞEK, A., 2012. "Milli Eğitim Şûralarında Ders Kitapları", Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:23 Sayı:23, ss.172-216.
- HIZLI, M., 2008. "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(1), ss.25-46.
- İĞDEMİR, U., 1961. "Yücel'in Arkasından" UNESCO Haberleri Dergisi, Seri: IV, Sayı: 34, ss.1-32.
- KALYONCUOĞLU, Z., 2010. "Köy Enstitülerinde Hasan Ali Yücel'in Yeri", Uluslararası Folklor/Edebiyat Dergisi, Cilt:16, Sayı: 64, ss.237-244.
- KARTAL, S., 2008. "Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu", Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, ss.23-36.
- KAYA, H.E., 2016. "Bozkırlar Üzerinde Doğan Bir Güneş: Köy Enstitüleri", Akademik Düzlemde Köy Enstitüleri Sempozyumu, Bildiriler, 16-17 Nisan 2016, Dikili-İzmir, ss.37-46.
- KESKİN, Y., 2012. "Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Döneminde Ortaokul Lise Tarih Programları ve Ders Kitaplarındaki Dönüşüm", Akademik Bakış Dergisi (E-Dergi) Sayı: 30, ss.1-22.
- _____, 2012. "Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Programlarına Yönelik Bir Analiz: Politik ve İdeolojik Yaklaşımların Programlara Yansıması", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:40, ss.109-128.
- KILIÇ, R., 2014. "Talim ve Terbiye Kurulu'nun 1926-1968 Yılları Arasında Tarih Eğitimi İle İlgili Aldığı Kararların Değerlendirilmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Bilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, ss.1-226.
- KILIÇ, Z., GÜVEN, S., 2017. "Türk Milli Eğitim Şûralarında Alınan Kararların İncelenmesi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:53, ss.589-599.
- MEŞECİ GIORGETTİ, F., BATIR, B., 2008. "İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, (13-14), ss.27-56.
- NECATİGİL, B., 1976. "Hasan Ali Yücel, eylem adamı olduğu kadar zengin iç dünyasına sahip bir edebiyatçıydı.", Milliyet Sanat Dergisi, S:173, 27.02.1976.
- ÖZCAN, A. 2003. "Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(14), ss.55-62.

- ÖZTAŞ, S., 2009. “Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2 Sayı:2, ss.94-109.
- ÖZTEKE, F. 2006. “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), ss.1-127.
- SOYSAL, F., 2017. “Cumhuriyet Dönemi Çeviri Kurumları, Tercüme Bürosu ve Kurumsallaşma İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl:10, Sayı: XXXII, s.211-220.
- SİVRİOĞLU, U.T., 2015. “Aryan Teorisi ve Türk Tarih Tezi”, Akademi Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:2, Sayı:6, ss.1-27.
- SÖYLEMEZ, M.M., 2008. “Klasik Dönem İslam Tarihçilerinin Tarih Anlayışı”, İslami İlimler Dergisi, (Güz), Yıl:3, Sayı:2, ss.7-32.
- ŞİMŞEK, U., KÜÇÜK, B., TOPKAYA, Y., 2012. “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri”, Electronic Turkish Studies, 7(4), ss.2809-2823.
- TANPINAR, A.H., 1961. “Düşünceler Dostum Hasan Ali Yücel” UNESCO Haberleri Dergisi, Seri: IV, Sayı: 34, ss.1-32.
- TAŞKIN, Ü., 2008. “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”, Journal of International Social Research, 1(3), 2008, ss.343-366.
- UZUN, H., 2006. “Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik.” Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(1), ss.1-13.
- ÜNAL, F. ve ÜNAL, M., 2010. “Türkiye’de Ortaöğretim Programlarının Gelişimi”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1, ss.110-125.

SÜRELİ YAYINLAR

- Cumhuriyet Gazetesi, 16.11.1943, s.1.
- Cumhuriyet Gazetesi, 18.07.1939, s.1.
- Cumhuriyet Gazetesi, 1932. “Tarih Kongresinde Dünkü Nutuklar”, 11.07.1932, s.5.
- Cumhuriyet Gazetesi, 1932. “Türklük ve Medeniyet Tarihi”, 11.07.1932, s.5.
- Cumhuriyet Gazetesi, 23.07.1939, s.3.
- Cumhuriyet Gazetesi, 30.07.1939, s.7.
- Tanın Gazetesi, 20.11.1943, s.4.
- Ulus Gazetesi, 15.02.1943, s.9.
- Ulus Gazetesi, 15.11.1943, s.1.
- Ulus Gazetesi, 16.02.1943, s.1.
- Ulus Gazetesi, 16.11.1943, s.1.
- Ulus Gazetesi, 17.02.1943, s.4.

TEZLER

- AKKOÇ, A., 2008. “Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi Açısından Tarihsel Bilgi: 1930-1950 Arası Lise Tarih Kitapları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, ss.1-95.
- DENİZ, M., 2001. “Milli Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

- KOÇAK, K., 1998. “Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi (1923-1992)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, ss.1-183.
- KÖKEN, N., 2002. “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 354s.
- TEMEL, G., 2010. “1940-1946 Döneminde Köy Enstitülerindeki Eğitim-Öğretim Uygulamaları ve Tarih Eğitimi”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Tarih Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss.1-193.
- UÇAR, A., 2009. “Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Ortaöğretimde Gerçekleştirilen Edebiyat Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- DİNÇ, S., 2008. “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde 1. Milli Eğitim Şurası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_I_milliegitim_surasi.pdf (10.01.2019)
- DİNÇ, S., 2008. “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943) ve Uygulamaları” http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf (15.02.2019).
- DİNÇ, S., 2011. “Türk Eğitim Tarihi Açısından Hasan Ali Yücel’in Döneminde Yapılan I. ve II. Milli Eğitim Şûraları ve Hasan Ali Yücel’in Şûraların Oluşumuna ve Alınan Kararların Uygulamalarına Katkısı”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_hasan_ali_yucel.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2019)
- ELBİR B., KARAKAŞ Ö., 2007. “Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri”, 2(4), <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi6/25elbirbilal-karaka%C5%9F%C3%B6mer.pdf>, ss.381-392.(26.12.2017)
- GÖLEN, Z., 2002. “Atatürk’ün Tarih Anlayışı”, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Zeferr-G%C3%96LEN-Atat%C3%BCrk%C3%BCn-Tarih-Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1.pdf>, ss.159-185., (31.12.2017)
- KÜPELİ,Ö., “Atatürk ve Tarih”, http://atailkuyg.ege.edu.tr/files/o_k-ata_tarih.pdf, ss.1-10. (03.01.2017).
- Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>, (23.11.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : İbrahim TAŞKIN
Doğum Yeri ve Tarihi : Andırın / 1981

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü – Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Öğrenci
Doktora Öğrenimi : Yok
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : “Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı Döneminde Ortaöğretimde Tarih Eğitimi” adlı Yayınlanmış Bildiri. UYSAD II. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2019.

İş Deneyimi

Stajlar : Ticaret Meslek Lisesi Muhasebe Bölümü öğrencisi iken, 1997-1998 döneminde Andırın Orman İşletme Müd.Staj. 2015 yılında Tarih Pedagojik Formasyon Stajı.
Projeler : Faaliyete geçirilmiş projem yok.
Çalıştığı Kurumlar : SSK Kahramanmaraş Hastanesi, Kahramanmaraş Yenişehir Devlet Hastanesi, Kahramanmaraş Necip Fazıl Şehir Hastanesinde 19 yıllık memuriyet. (Bu Kurumlarda Çalıştığı Unvanlar: Daktilograf, V.H.K.İ.)

İletişim

E-Posta Adresi : taskinibrahim46@gmail.com

Tel. : 0535 825 0037

Tarih :

EKLER

Ek 1. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 27 İkincikanun 1941

Sayfa : 98

Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi

27 İkincikanun 1941

Bölge Sanat Okulları haftalık ders tevzi cetveli
Elektrik Şubesi

Dersler	I. inci devre					II. nci devre				
	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.	IV.	V.
Türkçe	3	3	2	3	2					
Yurtbilgisi	—	—	1	—	—					
Tarih	1	1	—	—	—					
Coğrafya	1	1	—	—	—					
İktisadi Coğrafya	—	—	—	—	1					
Hesap	4	3	2	—	—					
Geometri	2	2	1	1	1					
Defter tutma ve maliyet hesapları	—	—	—	1	1					
Cebir	—	—	—	2	2					
Trigonometri	—	—	—	1	—					
Umumi Mekanik	—	—	—	3	—					
Tatbiki	—	—	—	—	2					
Fizik ve tatbikati	1	1	3	1	1					
Kimya	—	1	2	2	1					
Malzeme	—	—	—	—	—					
Teknoloji	—	1	1	1	1					
Tezini resim	2	1	—	—	—					
Mesleki	6	4	5	4	4					
Sınai elektrik	—	—	—	3	2					
Kanunlar (sınai, iktisadi)	—	—	—	—	1					
Elektrik tatbikati	—	—	—	—	3					
Sıhhat bilgisi	—	—	1	—	—					
Askerlik	—	2	2	—	—					
Lisan (1) ihtiyari	—	—	—	—	—					
Yekün	20	20	20	22	22					
Atelye ve mesleki teknoloji	24	24	24	22	22					
Umumi yekün	44	44	44	44	44					

Beden Terbiyesi : Haftada 4 gün, sabahleyin 1/2 saat.

(1) Her sınıf için haftada iki saatlik kurslar teşkil edilecek ve bu kurslara devam etmek isteyenler bu saatlerde atelye mesaisinden muaf tutulacaklardır. Ancak bu kurslara devam eden talebe imtihan geçirmeğe mecbur tutulacaktır.

Bölge Sanat Okulları haftalık ders tevzi cetveli

Ağaççileri Şubesi

Dersler	I. inci devre					II. nci devre				
	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.	IV.	V.
Türkçe	3	3	2	3	2					
Yurtbilgisi	—	—	1	—	—					
Tarih	1	1	—	—	—					
Coğrafya	1	1	—	—	—					
İktisadi Coğrafya	—	—	—	—	1					
Hesap	4	3	2	—	—					
Geometri	2	2	1	1	1					
Defter tutma ve maliyet hesapları	—	—	—	1	1					
Cebir	—	—	—	2	2					
Trigonometri	—	—	—	1	—					
Umumi Mekanik	—	—	—	3	—					
Fizik ve tatbikati	1	1	3	1	1					
Kimya	—	1	2	2	1					
Malzeme	—	—	—	—	—					
Teknoloji	—	1	1	2	1					
Tezini resim	2	1	—	—	—					
Mesleki	6	4	5	6	6					
Kanunlar (sınai, iktisadi)	—	—	—	—	1					
Sıhhat bilgisi	—	2	2	—	—					
Askerlik	—	—	—	—	—					
Lisan (1) ihtiyari	—	—	—	—	—					
Yekün	20	20	20	22	22					
Atelye ve mesleki teknoloji	24	24	24	22	22					
Umumi yekün	44	44	44	44	44					

Beden Terbiyesi : Her sınıfta haftada iki gün, sabahleyin 1/2 saat.

(1) Her sınıf için haftada iki saatlik kurslar teşkil edilecek ve bu kurslara devam etmek isteyenler bu saatlerde atelye mesaisinden muaf tutulacaklardır. Ancak bu kurslara devam eden talebe imtihan geçirmeğe mecbur tutulacaktır.

TAMIMLER :

MESLEKİ VE TEKNİK TEDRİSAT
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 229

16/1/1941

ÖZET :

Sanat Okullarında yapılan teftişler h.

563.

Sanat Okullarında yapılan teftişlerde aşağıda yazılı hususlara bazı okullarda riayet edilmediği anlaşılmıştır. Bundan böyle bu hususlara azami derecede dikkat edilmesi lazımdır.

1 — Sanat Okullarında ders yılı içinde yapılan sipariş işleri talebe tevzi edilirken müfredat programlarının göz önünde bulundurulmadığı, çabuk ve çok iş yapmak cihetine gidilerek tedris usullerinin haricine çıktığı görülmektedir. Halbuki bu siparişlerden maksat talebenin çok iş yapmasını temin etmekten ibaret değildir. Asıl gaye, talebe, öğrenmesi icap eden işler için mevzu ve malzeme temin etmek ve bu işlerin en iyi bir tarzda yapılmasını öğretmektir. Buna göre alınan her siparişin atelye şef ve öğretmenleri tarafından iyice telkik edildikten

TAMIMLER :

MESLEKİ VE TEKNİK TEDRİSAT
UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : 229

563.

ÖZET :
Sanat Okullarında yapılan teftişler h.

Sanat Okullarında yapılan teftişlerde aşağıda yazılı hususlara bazı okullarda riayet edilmediği anlaşılmıştır. Bundan böyle bu hususlara azami derecede dikkat edilmesi lazımdır.

16/1/1941

1 — Sanat Okullarında ders yılı içinde yapılan sipariş işleri talebe tevzi edilirken müfredat programlarının göz önünde bulundurulmadığı, çabuk ve çok iş yapmak cihetine gidilerek tedris usullerinin haricine çıkıldığı görülmektedir. Halbuki bu siparişlerden maksat talebenin çok iş yapmasını temin etmekten ibaret değildir. Asıl gaye, talebe, öğrenmesi icap eden işler için mevzu ve malzeme temin etmek ve bu işlerin en iyi bir tarzda yapılmasını öğretmektir. Buna göre alınan her siparişin atelye şef ve öğretmenleri tarafından iyice telkik edildikten

T. C.

MAARİF VEKİLLİĞİ

TEBLİĞLER DERGİSİ

MAARİF VEKİLLİĞİ NEŞRİYAT MÜDÜRLÜĞÜNE HER HAFTA PAZARTESİ GÜNLERİ ÇIKARILIR. İLGİLİ MAKAM VE MÜESSESELERE PARASIZ GÖNDERİLİR.

YILLIK ABONESİ 40 KURUŞTUR. ABONE TUTARI MAAŞIYLA BİRLİKTE BİRİNE YATIRILMALI VE ALINACAK MAKBUZ MAARİF VEKİLLİĞİ NEŞRİYAT MÜDÜRLÜĞÜNE GÖNDERİLMELİDİR.

SAYI: 188

CİLT: 5

7 EYLÜL 1942

1/IX/1942

NEŞRİYAT MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 7943
894

Okul kitapları hakkında

ÖZET:
1942 - 1943 ders yılında okutulacak kitaplar h.

1—1942—43 ders yılında ilk okullarla orta okullarda, liselerde, öğretmen okullarında, sanat ve ticaret okullarında okutulacak ders kitaplarının ve yazarlarının adları bu tamime ekli listelerde gösterilmiştir.

2 — Okullarda, bu tamim ile adları bildirilen kitaplardan başka hiçbir kitap ders kitabı olarak talebeyle alınamaz. Kâğıt ve baskı malzemesi 3 — Bu kitaplar hiçbir yerde bu tamime ilişik listede yazılı fiyatlarından daha yukarı bir fiyatla satılamaz. Kâğıt ve baskı malzemesi fiyatlarının aşırı derecede yükselmesi okul kitaplarına umumî masrafları karşılayacak şekilde zam yapılmasını zaruret haline getirmiştir. Bu yeni fiyatlar, eski fiyatlarla basılan kitapların üzerine yeni fiyat damgası basılmak veya resmî fiyat etiketi yapıştırılmak suretiyle kitapların üzerinde tesbit edilmiştir. Bu kitapların yeni baskılarına doğrudan doğruya yeni fiyatlar konulmuştur. Hiçbir kitap, üzerinde yazılı olan fiyattan daha yukarı fiyatla satılamaz. Üzerinde eski fiyat bulunan, fakat yeni fiyatı gösteren damga ile mühürlenmemiş veya üzerine resmî fiyat etiketi yapıştırılmamış olan kitaplar eski fiyatlarla satılacaktır.

4 — Bu tamimde adları bildirilen kitaplardan Maarif Vekilliğince neşredilmiş olanlar Maarif Vekilliği Yayınlarında kitapçılara ve Okul Kooperatif Yasasına göre kurulmuş Okul Kooperatiflerine Maarif Vekilliği Neşriyatı Satış Talimatnamesi hükümleri dairesinde toptan ve istiyenlere perakende satılacaktır. Bu kitapların satışına başlanmıştır.

Listede adları gösterilmekle beraber yanlarında fiyatları ayrı bir liste halinde neşrolunacaktır.

Bunların dışında kalan ve henüz hususî tabirler tarafından bastırılmakta olan kitapların da yeni fiyatları bu ikinci listede ilâve edilecektir.

5 — Listede gösterilen kitapların elde, geçen yıllarda ihtiyaca göre bastırılmış muhtelif baskıları mevcuttur. Geçen seneden kalan ve 82/4074 sayılı ve 4/V/1942 tarihli tamim gereğince bu yıl da kullanılmak üzere toplanmış bulunan kitaplardan âzami istifade yoluna gidilmesi memleket iktisadiyatı bakımından bir zarurettir. Bu itibarla ve muhtelif baskılar arasında esaslı ve mühim bir fark olmadığı için talebe bunlardan her hangi birini kullanmakta serbestir. Yalnız öğretmenler, okutukları ders kitabının en son baskısını ellerinde bulundurmakla ve derslerini bunlardan takib ederek daha önceki baskılara nazaran bir tadil bulunduğu takdirde talebe bunları not ettirmekle ve aynı zamanda talebe elindeki kitapların, yeni terimlerle hazırlanmış tabırlar olmasını teminle mükellefler. Yeni bastırılan lise tarih ve lise, orta okul coğrafya kitapları hakkında yapılan ayrı tamimlere göre hareket edilecektir.

Bilhassa 1940—1941 ders yılı başında okullara dağıtılan kitap düzeltme kılavuzlarıyla matematik kitapları öğretmen kılavuzlarını ilgili öğretmenler daima elleri altında bulunduracaklardır. Bu hususun temininden okul müdürleri doğrudan doğruya mesuldürler.

6 — Orta okullarla liselerin, öğretmen okullarının ve diğer meslek okullarının kız ve erkek talebesine mahsus askerliğe hazırlık kitaplarının baskısı tamamlanmıştır. 1942—43 ders yılında askerlik derslerinde yalnız bu kitaplar okutulacaktır.

7 — Listede kitabı birden fazla gösterilmiş olan derslere ait kitaplardan birini öğretmenler, başöğretmen veya okul müdürüne danışarak seçeceklerdir. Yalnız bu suretle ders yılı başında seçilerek talebeyle alınılan kitap ders yılı içinde artık değiştirilemez.

8 — 13/IV/1942 tarih ve 2/17695 sayılı dahili posta telgraf ve telefon ücretleri tarifesi kararnamesinin 6 ncı sıra numarasında zikredildiği üzere evrak postasıyla sevk edilen âzami iki kiloluk okul kitapları paketleri her 50 gram ve artığı için 10 para posta ücretine tabidir. Posta paketi olarak verilenlerden ise, aynı kararnamenin 19 uncu sıra numarasında yazıldığı gibi, en küçük ücret 10 kuruş olmak üzere her kilogram ve artığından 5 kuruş posta ücreti alınır.

Bu posta ücreti kitap sevk edenler tarafından verilecek ve alıcılar hiçbir suretle bu ücreti ödemeye mecbur tutulmayacaklardır.

9 — Hususî tabirler tarafından basılan kitaplardan baskısı bozuk kitaplar görülürse bu kitapların bir örneği okul idarelerince veya ilgili Maarif Müdürlüklerince mühürlenerek Vekillik Neşriyat Müdürlüğüne gönderilecektir. Vekillik, bu yolda basılmış kitapların okunmasını hemen yasak edeceği gibi lüzum gördüğü her kitabı her vakit okullarda okutulmaktan kaldırabilir.

10 — Bu tamimde yardımcı kaydıyla talebeyle tavsiyesi bildirilen kitapların talebe tarafından alınması mecburi tutulmayacaktır.

11 — Talebesi zamanında ders kitaplarını temin edemiyen ilk okullar vaziyeti, Maarif Müdürlükleri vasıtasıyla; orta okullar, liseler ve meslek okulları doğrudan doğruya ve derhal Vekillik Neşriyat Müdürlüğüne telle bildireceklerdir. Bu arada hangi kitapların ne sebeplerle temin olunamadığı ihtiyac miktariyle birlikte yazılacaktır.

Gereğince hareket edilmesini rica ederim.

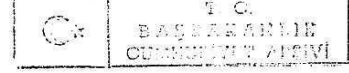
A. Ö.

Maarif Vekili
Hasan-Ali Yücel

Ek 3. Kararname, BCA, Fon No: 30-18-1-2 Yer No: 93 - 113 - 15 (09.12.1940)

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

KARARNAME

14835

9/9/940 tarih ve 2/14276 sayılı kararname ile kapatılmış olan "Yücel" mecmuasının tekrar intişarına izin verilmesi; Matbuat Umum Müdürlüğünün 5/12/940 tarih ve 3839/4538 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine ,İcra Vekilleri Heyetince 8.KAN.Ç.V.1940 tarihinde kabul x olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.
F. R. Aksoy F. Ö. Ö. S. Arkan F. Ö. Ö. S. Arkan
Ma. V. Mf. V. Na. V. İ. V. S. İ. M. V.
E. A. G. Y. Y. A. F. C. A. S. S. A. A.
G. İ. V. Zr. V. M. V. T. V.
P. K. K. M. K. Y. G. K. Y. G. K. Y. G. K. Y.

03	18	01	02	93	113	15
----	----	----	----	----	-----	----

Ek 4. Maarif Vekilliğine Yazılan Dilekçe, 1.6.1940

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

398

Ankara: 1 / VI / 1940

T. C.
MAARİF VEKİLLİĞİ

Neşriyat Müdürlüğü

No. 82
4986

Özet
Tercüme mecmuası hakkında.

Fisde İşlendi

Sayın Dr. Ahmed Fikri Tuzer

Erzurum Mebusu

Ankara

C. H. P. Genel Sekreterliği

989 4 Haziran 1940
40217 Eki: 2

Maarif Vekilliğince memleketimizdeki tercüme faaliyetlerini takip ve tenkit etmek, millî kütüphanemiz için lüzumu bulunan eski ve yeni edebî klâsikleri bir Plân ve sistam dahilinde dilimize çevirmek işleriyle meşgul olmak üzere teşkil edilen Tercüme Bürosunca iki ayda bir çıkarılması kararlaştıran «Tercüme» mecmuasının neşrine başlanmıştır. Mecmuanın bir sayısı 40 kuruş ve yıllık abonesi iki liradır. Abone bedelleri T.C. Ziraat Bankası Ankara Merkezindeki 4111 sayılı hesap adına Bankaya yatırılacaktır.

Mecmua, Maarif Vekilliği Yaynevlerinde ve Vekillik neşriyatını satan kitapçı-
larda satışa çıkarılmıştır.

Mecmuanın ilk sayısından bir tanesi bu yazı ile birlikte takdim olunmuştur.

Abone olarak takip buyurmak istediğiniz takdirde abone bedelini T. C. Ziraat Bankası Ankara Merkezindeki 4111 sayılı hesaba yatırarak sunulan ilişik formülü imza buyurup iade etmenizi rica eder, saygılarımı sunarım.

F. U.

Maarif Vekili

Hosan - Ali Günel

VIII

4. 6 - 1940

V. Büroya

B. III

5161940 C.K.Y.

Mecmua bu maksat
im foydalarıdır. Ancak
Halkemlerine abone olmak
olunmak lüzumunu
görmeyseniz Dava-
m 1. VI. 1940
1310/369. 11

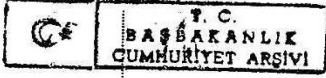
490 01

Ek 5. Maarif Vekilliğine Yazılan Dilekçe Örneği, 28.12.1938

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı :

28/12/1938

Ajansa

Tansiyon düşüklüğü ile müterafik şiddetli sürmenaje'dan rahat-
sız bulunan Maarif Vekili Saffet Arıkan'la safra kesesi iltihabın-
dan muztarip olan İktisat Vekili Şakir Kesebir uzun tedaviyi istil-
zam eden rahatsızlıkları vazifelerinde devamlarını müşkilleştirdi-
ğinden dolayı affedilmelerini dilemişler ve Reisicumhur tarafından
istifaları kabul edilmiştir . Maarif Vekilliğine İzmir Meb'usu
Hasan Ali Yücel'in ve İktisat Vekilliğine İzmir Meb'usu Hüsnü Çakır'ın
tayinleri Başvekil tarafından Reisicumhura arz ve inha edilmiş ve
tasvip buyurulmuştur .

Bay Saffet Arıkan'la Şakir Kesebir'in istifalarının Reisicumhur
tarafından kabul buyurulduğunun Başvekil tarafından birer tezkere
ile kendilerine tebliğ ve Vekâletleri zamanındaki kıymetli hizmet
ve başarılarından dolayı teşekkür edildiği de ayrıca istihbar edil-
miştir .

- 1 - 130 10 11 14 80 2

- 1 -

Ek 8. Tercüme-i Hal 1-Hasan Ali Yücel, Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Sicil Dosyası No: 191/28

FOTOĞRAF

(Görüş), Sonat mısra kalemi.
Birt cde lıngıstıca Topla his lıkaz (Bıncı
kılaf. Döneren Ser. Bıncı lıkaz
eser lıkazın.
Fransızca
Teflız Topla lıkaz

Seçim dairesi	İzmir	Eserleri	Ruhیات Alfaları, Metodoloji (Nantık), Harbancının ruharları, Türk cde lıngıstıca Topla his lıkazın ramıan
Adı	Hasan - Ali Yücel	İlmî rütbeleri	
Soy adı	Yücel	Meslek ve meşgulyeti	Say lar olınadan önce M. V. O. B. M. K. T. dırın idam Har lıkazın fılse ve cde lıngıstıca Topla his lıkazın ramıan
Babasının ve anasının adı	Ali Rıza Neyire	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	Evlıyım; iki çocuğım var
Doğduğu yer	İstanbul	Seçimden evvelki son memuriyeti	Orta B. U. Mıdını
Oturduğu yer	İstanbulda (Şişli. Sanayolu S. Abdüllah B. apartmanı) Ankara'da (Ertel apartmanı K. 4)	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	
Doğum tarihi	1897	Seçim mazbatasının tarihi	11. 2. 1935
Tahsili	Dorintünüm ve Yıkırdın mıc lıkazın mıc lıkazın Edeli zati subesından meğm	Kaç reyle sayı lıkazın seçildiği	1155
Bildiği diller	Fransızca	Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdiki tarihi (*)	1. III. 1935
Nede ihtisass olduğu	Harıf iş lıkazın ve Dil - Ede lıkazın	Meclise itlhak tarihi	

[*] Bu yer Meclis Kanunlar kalemince doldurulacaktır.

Ek 9. Tercümei Hal 2-Hasan Ali Yücel, Tercüme-i Hal Kâğıdı, TBMM Arşivi, Sicil Dosyası No: 191/28

Kısa tercümei hal

5/Ağustos/332 den 2/K. Evvel/334 tarihine kadar ihtiyat zabıtlığında, 8/T.Sani/337 den İzmir Sayışlığına seçilmeme kadar da sırasıyla Darülfünun edebiyat Fakültesi İnzibat Memurluğunda, İzmir erkek Müslim mektebi edebiyat ve Türkçe muallimliğinde, Darülfünun edebiyat fakültesi tarih-coğrafya Darülmecalisleri Alai Muhafızlığında, Kuleli askeri lisesi, İstanbul erkek lisesi, Galatasaray lisesi edebiyat, felsefe, iktisadiyat malumatı vataniye müslimliklerinde 3 üncü ve ikinci sınıf Maarif Mefettişliklerinde ve en son olarak ta 90 lira maaşla Orta Tedrisat Umum Müdürlüğünde bulundum.

H. A. Yücel

2-I-1939 tarihinde Maarif Vekillğine
tayin ve tasdiğe aktarın etmiştir.